

SKOLE OG DEGN

Børnene i de sogne, der lå indtil 2 mil fra en købstad - og det gjorde Tvis - skulle ifølge et kongebrev fra 1568 undervises af en discipel fra byens latinskole. Det var altså elever i de ældste klasser ved latinskolen i Skolegade i Holstebro, der som løbedegne tjente en skilling ved at lære Tvis-børnene katekismus.

I 1739 udstedte kong Christian den Sjette en forordning, som pålagde godset eller den største gård i sognet at sørge for undervisning af alle børn, som måtte ønske det fra deres 7. til 14. år. Forordningen var et led i den reform, der førte frem til bondefrigørelsen, men det gik lidt trægt. Ikke alle bønderne var lige ivrige efter, at børnene skulle lære noget; deres arbejdskraft i hjemmet var vigtigere. Det var heller ikke overalt, at godsejerne gjorde noget ved sagen.

Men fru Anna Strømborg på Tvis kloster hørte til de reformvenlige godsejere. I 1741 antog hun en karl til at undervise børnene om vinteren. Det foregik på Tvis kloster, men da det lå ret akavet for de fleste, underviste han også i Tvislund og i Skautrup; ikke i særlige skolehuse, men i gårdenes storstuer.

Den første skoleholder vi kender navnet på hed *Christen Larsen*. Han døde på Tvis kloster i 1776, kun 29 år gammel. Dernæst fik *Jens Pedersen Haurids* opgaven betroet. Han var 39 år og søn af Peder Jensen Haurids. Ikke af Frans Andersen Haurids, som det fejlagtigt siges i »Hardsyssels Degnehistorie«. I 3 år var Jens Pedersen Haurids skoleholder og omgangslærer i Tvis, men da han i 1779 giftede sig med Mette Pedersdatter fra Hingebjerg, foretrak han at flytte til Nørre Fel-

ding. Det kan man ikke fortænke ham i, for dér var der en rigtig skolestue og bolig for skoleholderen.

Så kom *Anders Madsen* til. Han var søn af Mads Kjeldsen i Grønbæk, ungkarl og boede først på Tvis kloster, senere hos sin bror Kjeld Madsen i Grønbæk. Han var podemester om sommeren og omgangslærer om vinteren. Om han var lige god til begge dele, melder historien ikke noget om.

Unyttigt med skole

- Angaaende Skole i Sognet erklærer tilstedeværende Sognefolk, at der hverken er Skole eller beskikket Skoleholder, samt at Sognet ikke heller kunde være tjent med at have nogen Skole paa et enkelt Sted, men at de have antaget en Person, som omgaar i Sognet og underviser Børn hjemme hos Forældrene. Efter den Beskaffenhed ansaa Sognefolkene det unyttigt at bestemme nogen Jord til Skolen, hvilken Jords Udlæggelse synes efter Anordningen ikke ved Kommissionen at kunde paalægges Sognet, uden hvor der er Skole og beskikket Skoleholder. Da intet videre ved Forordningen var at foretage, saa blev den sluttet.

Sådan ender den protokol, som landvæsenkommissionen nedskrev efter sit møde den 15. december 1803. Samtlige fæstebønder var indkaldt til møde på Tvis kloster for at tage stilling til kommissionens forslag til, hvordan deres egen jord fremover skulle fordeles. Men en skole var det altså unyttigt at sætte jord af til.

Den person, som »omgår i sognet og undervi-

Et 100 år gammelt skolebillede, taget på Frydenlund i 1887. Lærer Henriksen, hans hustru og mor sammen med børnene kort efter skolens flytning fra Amaliehøst op midt i sognet.

ser børn hjemme hos forældrene» er sørnævnte Anders Madsen Grønbæk. Han bor nu ikke længere hos sin bror, men har i 1801 giftet sig med enken Anne Jensdatter i Vibholm og overtaget denne ejendom.

I 1809 oprettes der degneembeder i både Tvis og Nørre Felding. Nu skal der undervises hele året, omend ikke hver dag. Men det er ikke lige let at få en kvalificeret degn. Så man må fortsat klare sig med skoleholdere, altså gårdmænd eller karle i sognet uden egentlig læreruddannelse, men med almindeligt godt omdømme. I 1809-10 vikarierer degnen fra Måbjerg i embedet, men det er ingen succes. Når vejret er godt, kommer børnene ikke. Og når vejret er dårligt, kommer

degnerne ikke.

I mangel af bedre bliver min tip-tip-oldefar *Peder Pedersen Halgaard Mejdahl* antaget som skoleholder i Tvis. Han er ejer af gården Mejdal og nylig gift med Anna Clausdatter fra Nybo. Han betegnes som »ædruelig, arbejdsom og vittig«. Ret længe kommer han nu ikke til at virke. Ifølge folketroen kræver Storåen hvert år et menneskeliv. Ingen drukner i Storåen. Åen ta'r. Og i 1815 tager den altså Peder Mejdahl. Han farer vild i tågen, og hans lig bliver fundet 8 dage senere, fremgår det af kirkebogen.

Så henvender man sig til ejeren af Smedegård *Poul Lauridsen*, som siger ja til at blive skoleholder i Tvis. Men han kommer også ulykkeligt af

dage. Han drukner i 1827 i Vegen Å i et ålegårdshøl, da han vil passere broen.

Amalielyst

I 1831 beslutter man at købe Trindvighus, som ligger på Tvis kloster mark nær Storåen, og indrette det til skole og bolig for læreren. Handelen går i orden i 1833, og da man samme år tilkøber yderligere en parcel, skabes der grundlag for et degnelod. Det vil sige, at læreren som en væsentlig del af sin løn frit kan drive den jord, der hører til skolen. Ejendommen, der nu kaldes Amalielyst, er hovedskole og degnebolig i Tvis fra 1833 til 1887. For degnen ligger det dejligt nær kirken på klosterøen, men for børnene i den sydlige del af sognet unægtelig lidt afsides. Derfor opretholder man skolen i Søndergård Tvislund som biskole indtil 1841, da der opføres en biskole til Tvis hovedskole på Nørgårds mark i Tvislund. I søndersognet bliver skolen i Skautrup biskole under hovedskolen i Nr. Felding.

Vilhelm Dalgaard hedder den første degn ved Tvis hovedskole med en egentlig læreruddannelse bag sig. Han er født i Lomborg i 1805 som søn af Jens Pedersen Dalgaard og bliver 28 år gammel ansat som skolelærer og kirkesanger i Tvis. Han gifter sig med Bodil Cathrine Rygaard, født 1814 i Varde, og de får børnene Ane Severine Kirstine i 1835, Mads Peder i 1837, Ane Kirstine i 1839 og Hans Henrik i 1842.

I 1844 flytter Vilhelm Dalgaard til Gudum, og embedet i Tvis overtages af *Niels Olesen*, som er født 1807 i Ryde som søn af Ole Kristensen, og gift med Else Kirstine Christensdatter Bak, født 1805 i Viborg som datter af Christian Henrik Bak. De kommer hertil fra Handbjerg med deres seks børn. Efter ankomsten til Tvis får de yderligere datteren Nielsine i 1848. Niels Olesen er lærer og kirkesanger i Tvis til sin død i 1863.

Efter ham kommer *Jens Knudsen Kjær*. Han stammer fra Humlum, hvor han er født i 1824 som søn af Knud Jensen. Han er gift med Anne

Troelsdatter Særkjær, født 1821 i Gjellerup. De kommer hertil fra et embede i Esbøl sogn ved Tarm med seks børn og får i Tvis yderligere datteren Ane Margrethe i 1865. Jens Knudsen Kjær har ikke det bedste ry fra sin tid i Tvis. Drikfældighed og pigesjov interesserer ham efter sigende mere end de to skoler han skal passe. I 1876 bliver han afskediget, hvorefter han flytter til Holstebro og opretter en privatskole i Sønderlands-gade.

En helt anderledes engageret lærer er efterfølgeren *Niels Sehested Kjerulf Henriksen*, som kommer hertil fra Hodsager i 1876 og virker i Tvis indtil 1911. Lærer Henriksen er sjællænder, født 1844 i Holbæk som søn af Niels Frederik Henriksen og gift med Elise Franziska Thorkeline Richter, født Svendsen, enke efter skibskaptajn Richter. Parret får i 1870 sønnen Frederik Ferdinand Henriksen, som dør 7 år gammel af skarlagensfeber.

Frydenlund

I lærer Henriksens tid flyttes hovedskolen fra Amalielyst til Tvislund mark. Det sker i 1887 samtidig med flytningen af kirken fra klosterøen op midt i sognet. Degneboligen skal jo ligge nær kirken. Lærer Henriksen selv taler for, at den nye hovedskole bygges på Lauralyst jorder tæt ved kirken, men det er sognerådet ikke indstillet på. Man køber 12 tønder land af Jens Jensen i Østergård Tvislund og opfører en ny hovedskole med tilhørende degnelod i den ejendom, som senere kaldes asylet, men hvis rette navn er Frydenlund.

Lærer Henriksen er hverken tilfreds med placeringen af skolen eller med det degnelod, han får tildelt. Jorden er så ringe, at selv den uvildige taksation af jorden, som sognerådet går med til, kommer til det resultat, at jorden er fortræffelig til at holde gæs på, forudsat at læreren selv køber kornet til dem. Så det er næppe lærer Henriksen, der har kaldt stedet for Frydenlund. Nok heller ikke skolebørnene.

Dette skolebillede er taget i Frydenlunds have i foråret 1911 i anledning af lærer Henriksens forestående tilbagetræden som lærer. Den nye lærer Johannes Dons er også med på billedet, men ikke så centralt placeret som »æ' gammel degn'«. Johannes Dons overtog embedet i 1911, men var hjælpelærer for Henriksen i vinteren 1910-1911.

På jorden forrest sidder fra venstre: Christian Nielsen, ukendt, Holger Jensen, Sigvard Dyrmosé, Ferdinand ?, ukendt, Kristen Lund Nørgaard, Jacob Larsen, Christian Dyrmosé, Bertel Larsen, Anders Lauridsen, Peder Eriksen.

I anden række: Martin Nielsen, ukendt, Petrine Dyrmosé, Erikke Jensen, ukendt, Agnes Henriksen, Kristiane Dyrmosé, Emma Lauridsen, Andersine Mikkelsen, Junie Vestergaard, Anine Knudsen, Katrine Lauridsen, ukendt, Thyra Jensen, Kirstine Eriksen.

I tredje række: Oskar Nielsen, Mette Jensen, Mary Nielsen, Marie Andersen, Helga Henriksen, Elisabeth Henriksen, Petra Kammersgaard, Karen Henriksen. Og på den anden side af lærer Henriksen: Dorteia Andersen, Klara Svendsen, Ane Marie Methea Jensen, ukendt, Mads Vestergaard, Frederikke Jensen.

I fjerde række: Peder Jensen, Peder Østerholm Hansen, Aksel Henriksen, Carl Thingsgaard, ukendt, Anders Nygaard, Henrik Nørgaard, Lars Kammersgaard, Christian Dyrmosé, Kristian Laursen, Søren Lund Sørensen, Ejnar Kammersgaard, ukendt, Anders Andersen Skautrup, ukendt, Ingvar Knudsen, Anton Eriksen, Aage Jensen.

I femte række: Anine Pedersen, Marie Nørgaard, Else Vestergaard, Mette Nørgaard, Ane Jensen, Nikoline Jensen Boutrup, Karen Lauridsen, Andrea Knudsen, Siliane Jensen, Kirstine ?, lærer Johannes Dons.

I bageste række: Marius Laursen, Karl Mikkelsen, Martin Jensen Boutrup, ukendt, ukendt.

Nye skoler

Da hovedskolen flyttes til Østergård Tvislunds mark, bliver biskolen på Nørgårds mark nedlagt. Men nu er det børnene i sognets nordlige og vestlige del, der har langt til skole. Derfor oprettes en biskole i Brejnholt, som skal betjenes af degnen i hovedskolen, mens der vest i sognet opføres en ny hovedskole med lærerbolig, men ikke med degnelod, i Halgård. Skautrup skole, som hidtil har været biskole under Nr. Felding hovedskole, bliver nu lagt ind under Halgård skole og betjenes af enelæreren i Halgård. Denne ordning varer fra 1887 til 1902. Så bliver også Skautrup skole gjort til enelærerembede.

Lærer Henriksen er efter 1895 en del syg. Derfor antages en hjælpelærer til at undervise i biskolen i Brejnholt, ligesom enelæreren i Halgård i perioder må varetage hvervet som kirkesanger. Lærer Henriksen mister sin kone i 1896, og i 1911, da han fylder 67 år, trækker han sig tilbage og flytter til et hus i Tvis by, hvor han tilbringer sine sidste år. Han dør i 1919.

Han efterfølges af *Johannes Dons*, som er født i 1889 i Gjelballe som søn af J.C.A. Dons. Han er netop færdiguddannet på seminariet i Jelling, da han i 1911 kommer til Tvis. Han er gift med Kristine Nissen Jøkler, født 1889 i Gjelballe, og parret får sønnen Poul i 1918. I 1921 flytter parret til Gejsing ved Lunderskov til den egn de begge stammer fra.

Hingebjerg skole

I 1914 sker der igen ændringer i skoleforholdene i Tvis. Halgaard skole og Skautrup skole er nu begge selvstændige skoler uden biskoler og hver med sit enelærerembede. Men midt i sognet beslutter sognerådet at flytte hovedskolen. Igen er det på tale at lægge den nær kirken i den hastigt voksende Tvis by, som nu tilmed er blevet stationsby, men heller ikke denne gang bliver det til noget. Det vedtages at bygge skolen i Hingebjerg,

og lærer Dons flytter hertil, mens skolen på Østergårds mark indrettes til asyl for sognets fattige.

Hingebjerg skole får ingen biskoler. Skolen i Brejnholt nedlægges i 1914, og samme år opføres en ny skole i Gedbo for børnene i den østlige ende af sognet. I den nu selvstændige Tvis kommune er der herefter fire skoler: Hingebjerg, Halgård, Skautrup og Gedbo med hver sin enelærer.

Men hvervet som kirkesanger er fortsat knyttet til embedet ved Hingebjerg skole. Her efterfølges Johannes Dons i 1921 af *Anders Peter Laustsen*, født 1880 i Ringive som søn af Karl Laustsen og gift med Petrine Lystbæk, født 1878 i Thorsted. Anders Peter Laustsen er lærer fra Silkeborg seminarium og kommer fra et embede i Junget til Tvis, hvor han er lærer til han går af i 1947.

Efterfølgeren, lærer *Ejnar Christian Sørensen* er født i Hjerm i 1900 og gift med Alma Pedersen, født 1903 i Hjerm. De flytter hertil fra Kilde skole i Aulum med børnene Herdis, født 1931 og Tage, født 1935, og bliver i 1947 ansat som førstelærer ved Hingebjerg skole, som på det tidspunkt desuden har et forskolelærerinde-embede. I lærer Sørensens tid vokser elevtallet i Hingebjerg skole, og da det i 1961 bliver aktuelt med en flytning af skolen, foretrækker lærer Sørensen at gå af og give plads for yngre kræfter. Han flytter til Gedbo skole i 1961, hvor han underviser, indtil denne skole nedlægges i 1964. Derefter flytter han til Holstebro, men underviser ved den nye central-skole i Tvis indtil pensioneringen i 1967.

Lederen af Tvis centralskole og kirkesanger ved Tvis kirke er *Helge Jensen*, født 1928 i Mejls ved Varde som søn af Peder Lund Jensen. Han er lærer fra Gedved Seminarium og var lærer i Lindknud, inden han i 1961 blev førstelærer ved Hingebjerg skole. Ved skolens flytning i 1964 til Skolevænget i Tvis udnævntes han til skoleinspektør for Tvis skole. Helge Jensen er gift med Else Fischer, født 1924 i Gedved. De har børnene Herdis, født 1955 og John, født 1959.

FÆSTE OG HOVERI

I 1547 er der 22 gårde og huse i Tvis. Det ved vi fra det ejendomsbrev på Tvis kloster gods, som kongen samme år udsteder til Oluf Munk. Heri nævnes hver eneste gård i sognet ved navn. Også fæsteren i gården er anført samt hvor meget han betaler i landgilde.

Ved Storåen på Langeland ligger øst for Tvis kloster Grydholt, Brejnholt, Lindholt og Tusholt. Vestfor, helt ude mod skellet til Holstebro købstads jorder, ligger Mejdal. Ved Vegen Å Skærpendal, Skautrup og Nybo. Ved Halgård bæk finder vi Tvislund, Gertrudbæk, Smedegård, Uglkær og Halgård. Og ved Tvis Å ligger Høvids, Morre, Uhlund og Store Gedbo.

Tvislund, Halgård, Nybo og Skautrup er tvillinggårde med to gårdfæstere. Også i Høvids er der to gårde, hvoraf Haurids muligvis er den ene. Og i Gertrudbæk er der tre gårde og et boel. Antager vi, at hver af disse 30 husstande i gennemsnit har været på 7 personer, så bor der i hele Tvis sogn i 1547 ikke over 250 mennesker.

Ingen landsby

Skellet mellem det gamle Tvis sogn og Holstebro Købstadsjorder går langs Søndre Plantage i Mejdal. I sognets modsatte ende mod Aulum og Vinding følger sognegrænsen også en trukket linie. Ellers er det Storåen og Vegen Å, der danner de naturlige grænser for Tvis sogn.

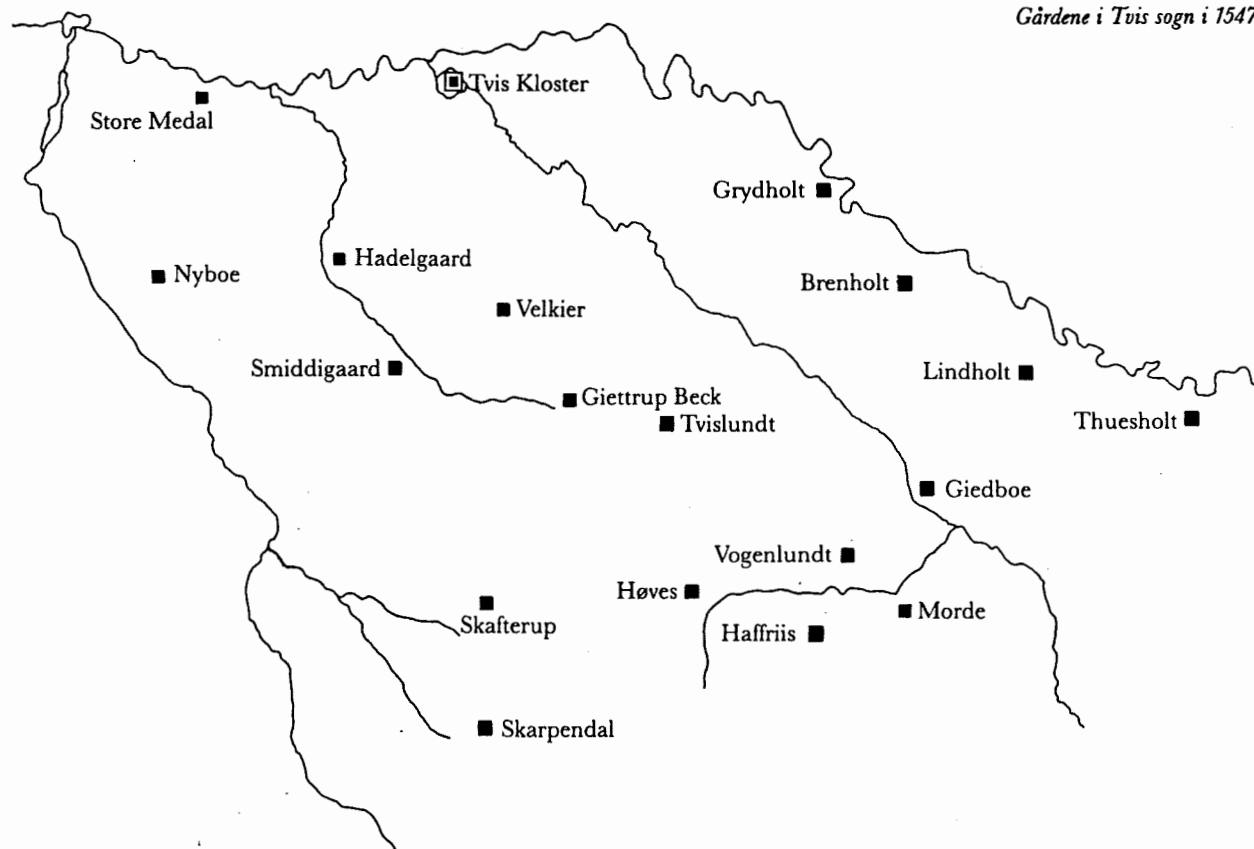
Igennem sognet strømmer desuden Tvis Å, som oprindeligt hed Lilleåen, og Halgaard Bæk. Disse fire vandløb var bestemmende for, hvor menneskene slog sig ned. Det var nemlig enga-

realerne langs vandløbene, som udgjorde gårdenes eksistensgrundlag. Eng er agers moder, siger et gammelt ordsprog. Engen gav hø og græsning til kvæget. Koen gav mælk og gødning. Og mødningens størrelse var afgørende for, hvor meget jord bonden kunne dyrke.

Især ved vandløbenes udspring, hvor de får tiløb fra flere bække, var det godt at bosætte sig. Sognets oprindelige centrum omkring Gertrudbæk og Tvislund var også i dyrkningsmæssig henseende det foretrukne. Gertrudbæk er det eneste sted i sognet, hvor der tidligt har været en samlet bebyggelse, hvis ellers man kan kalde 3 gårde og 1 boel for en samlet bebyggelse.

Nogen landsby har der aldrig været i Tvis. Det trykke landsbyfællesskab med gårdene tæt samlet omkring gadekæret og dyrkningsfællesskabet på markerne med de fordele og ulemper det medførte har bønderne aldrig kendt her i sognet. I Tvis har gårdene altid ligget spredt. Meget spredt endda. De var enestegårde eller enstedsgårde, også selv om enkelte af dem tidligt var tvillinggårde, der omfattede to gårdparter. Både som bosteder og som bedrifter var gårdene meget isolerede. Dyrkningsfællesskab kendte man ikke. Markerne lå op til gårdene, og tilsammen udgjorde de dyrkede arealer en forsvindende lille del af de godt 11.000 tønder land, som Tvis sogn dækker.

Det meste af jorden lå hen. Ikke sådan at forstå, at Tvisbønderne ikke udnyttede det. Det gjorde de i desværre alt for høj grad. Jorden lå hen som hede og som skov. Den var allemandseje, og den kunne man bare bruge løs af. Troede man.

Forsvundne skove

Hvor meget var der mon tilbage i slutningen af Middelalderen af de vældige skove, som engang dækkede den store Skovbjerg bakkeø, som også Tvis sogn ligger på? Måske kun egekrat af den slags vi endnu i dag kan opleve i Stovbæk krat i Aulum sogn. At der har været skove i Tvis, viser flere af de gamle gårdnavne. Hele fire gårde ender på -holt, som betyder 'lille skov', nemlig Grydholt, Brejnholt, Lindholt og Tusholt. De ligger på Langeland tæt ved Storåen, på 'æ hyw juer', oven for engarealerne, hvor de var i sikkerhed, når Storåen gik over sine bredder, og det gjorde den tit.

Måske kan man af disse gårdnavne slutte, at

de vældige skove ved gårdenes bygning var reduceret til adskilte skovpartier. To gårdnavne ender på -lund, nemlig Tvislund og Uhrlund, og omkring dem opstår siden mange udstykkede gårde, som også ender på -lund. Ikke så mærkeligt, for netop omkring Tvislund er skoven bevaret helt op til nyere tid som det eneste sted i Tvis.

Kun et enkelt af de gamle gårdnavne ender på -torp, som betyder 'rydning', nemlig Skautrup. Det kunne tyde på, at den fælles rydning af skoven og påfølgende bosættelse, som man normalt finder ved torp-bebyggelserne, ikke var almindelig i Tvis.

Hvornår de sidste skove forsvandt i Tvis, ved man ikke, men det skete i hvert fald før 1638. Det

år skriver præsten nemlig i en indberetning til Ribe stift vedrørende Tvis sogn: »En liden kratt med faa smaa træer udi, ved naffn Tviislund, ander høie skoffve er her icke«.

Bortset fra Tviislund skov, som man ikke forgreb sig på, fordi den lå tæt ved sognets gamle kapel, begravelsesplads og helligkilde, så har bønderne i Tvis som i andre egne hugget løs i skoven uden viden om, hvad det ville føre til. Menneskenes forhugning af skoven var ødelæggende, men lige så slemt var dyrenes græsning i skoven. Oldensvin indgik også i Tvis i fæstebøndernes landgilde til godsets ejer. Det var svin, som fandt deres næring ved at rode i skovbunden. De nye spirer fik ikke en chance under sådanne vilkår. Ikke i den dårlige vestjyske jord. Det gjorde til gengæld lyngfrøene, og heden bredte sig, hvor der før var skov.

Landgilde

Den forpagtningsafgift en gårdfæster skulle udrede til ejeren kaldes landgilde. Den blev oprindeligt betalt i landbrugsvarer, som fæstebonden selv kunne frembringe på sin gård. Den højeste landgilde i Tvis sogn betalte fæsterne Per Nielsen og Niels Nielsen i Tviislund: 6 ørtug rug. En ørtug var 10 skæpper, når det drejede sig om rug; 12 skæpper, når det var byg. Desuden skal de af med en halv tønde smør, en skovvogn, hvilket vil sige et læs tømmer, et svin, et lam, en gås, to høns og et fødenød. Det vil sige ungkvæg, som tilhører godsejeren, men som opfedes hos fæsteren. Desuden omfattede landgilden »gæsterik«, som vist nok i praksis betød en mindre afgift i penge i stedet for pligten til at indkvartere godsets gæster og deres heste.

Også Gedbo er en af de store gårde, hvis man skal dømme efter landgildens størrelse. Her skal Per Knudsen af med 5 ørtug rug foruden de samme ydelser som ovenfor nævnt. I Brejnholt og Lindholt skal Per Andersen og Mats Jensen af

med 2 ørtug rug og 2 ørtug byg. Det samme skal de tre gårde i Gertrudbæk. Billigst slipper Tames Vilasen i boelet i Gertrudbæk og Methe Jensen i Uglkær; de skal af med en ørtug rug, mens Christen Lauridsen i Mejdal slipper med en ørtug rug og en ørtug byg. Om denne forpagtningsafgift var rimelig eller ej, er svært at sige, når vi ikke kender gårdenes ydeevne, men der er ingen grund til at antage, at det skulle være en særlig gunstbevisning fra godsejerens side, når nogle gårde slipper billigere end andre. Der har nok ikke været mere at hente. På den anden side er det en almindelig antagelse, at fæstebønderne under klostergodserne havde det tåleligt. Det er godt at bo under krumstaven, sagde man i den katolske tid. Men den tid er i 1547 forbi. Tvis kloster bliver nu et verdsligt gods, og Oluf Munk er en hård godsejer.

Nye gårde

Alligevel vokser antallet af gårde og huse i Tvis sogn fra 22 til 35 i perioden fra 1547 til 1633, som er næste gang vi i en skriftlig kilde ser bostederne i Tvis nævnt ved navn. Som de gamle gårde fra før 1547 vokser også de nye frem ved vandløbene og ved engene, hvilket ses i flere af navnene: Grønbæk, Kibæk, Kragbæk, Stokvad, Munkbro, Lille Gedbo, som dengang lå lige syd for Tvis Å nær Store Gedbo. Også Majgaard, som dengang hed Lille Smedegaard, og Overgaard, der hed Lille Mejdal, er opstået i denne periode, foruden Uhre og Soels samt en gård ved navn 'Bierre', som muligvis er Hingebjerg.

13 nye ejendomme i løbet af små hundrede år er måske ikke så imponerende, men det er trods alt en forøgelse på 50 procent, så de bedre konjunkturer for dansk landbrug i 1500-tallets anden halvdel har altså også smittet af i et så fattigt og tyndt befolket hedesogn som Tvis.

Ufred og plyndring

Men fremgangen varer ikke ved. Christian den Fjerde er jo mærkeligt nok en af de mest populære danske konger, selv om ingen konge som han bragte ulykker ind over landet ved sit tåbelige engagement i Trediveårskrigen. Wallensteins tropper hærgede og plyndrede i Jylland, og efter dem kom svenskerne under Torstenson og Wrangel. Og hvad de ikke havde stjålet og ødelagt, det gjorde vore kejserlige forbundsfæller polakkerne og brandenburgerne. Hele egne af Jylland blev lagt øde i de år.

Fra Tvis foreligger der ingen beretninger om ødelæggelser og plyndringer, men fra nabosognene ved vi, hvordan fjenderne og vennerne teede sig: Blæsbjerg skov, som lå ved gården Blæsbjerg i Mejrup, »blev aldeles ophugget og ødelagt udi fjendernes tid«, skriver præsten i 1638, og i 1645 blev Sibigaard, Stensgaard og Kobberrup gentagne gange overfaldet af fjender, som tog ophold i gårdene tre dage og nætter, fjernede bøndernes korn fra laderne og stjal 3 hopper og andet, som var i husene.

Præsten i Aulum opregner i 1638 nogle og tredive hele og halve gårde, som er forladt og opgivet af bønderne på grund af plyndring, og i 1644 hører vi, at den svenske major Koch opslog sit kvarter i Lergrav ikke langt fra sognegrænsen til Tvis.

I Vinding-Vind fortæller præsten, hvorledes tre forskellige regimente efter hinanden slog sig ned i sognet fra 7 til 15 uger, og han slutter sin beretning med det fromme ønske: Gud, lad Danmark aldrig se dennem mere, amen! Året efter kom polakkerne og brandenburgerne, og de var om muligt endnu værre. Deres røven og plyndren stod på i 11 uger i træk, skriver præsten: »- Mit bedste kvæg gik med i løbet. 7 heste og hopper haver jeg tilsat i denne krig til dette aars ende«. Det var i 1659.

Mon Tvis sogn med hovedgården Tvis kloster

og avlsgården Gertrudbæk samt 35 gårde og huse er gået ram forbi? - Næppe!

Riget fattes penge

I 1660 sluttes der omsider fred. I Danmark regerer nu Frederik den Tredje. »Han gjorde alle borgere i landet frie og lige«, står der på hans gravsten i Roskilde domkirke. Det hentyder til, at adelens gamle privilegier blev fjernet med indførelsen af enevælden i 1660, så nu også borgerne kan få embeder og komme tilvejs. Borgerne ja. Men hvad med bønderne?

Med enevælden vokser administrationen. Lundenæs len, som Tvis i Hammerum herred hører under, bliver nu til Lundenæs amt, forløberen for Ringkøbing amt. I 1663 kommer der besked fra København til de nyudnævnte amtmænd og amtsskrivere, at de skal udarbejde og indsende en fuldkommen og rigtig matrikel og jordebog over al jordegodset i deres distrikt. Alle ved, hvad det betyder: Landet skal bringes på fode igen efter de ødelæggende krige og efterfølgende besættelse. Også landets egne krigsudgifter skal gerne dækkes ind. Altså nye skatter.

Det er ikke en opmåling og vurdering af gårdenes jorder og ydeevne man foretager, men blot en omregning af bøndernes landgilde til tønder hartkorn. Hartkorn betyder hårdt korn, hvilket vil sige rug og byg, og hartkorn har helt op i vort århundrede været den enhed man anvendte, når landbrugsejendomme skulle beskattes. Beskatningen efter denne matrikel fra 1664, som kaldes Frederik den Tredies matrikel, falder i Tvis udelukkende på bøndergodset, mens hovedgården er fri for skat. Derfor bliver hverken avlsgården Gertrudbæk eller Skærpendal og Stokvad sat i selvstændigt hartkorn ved denne lejlighed, men blot henregnet under hovedgårdens samlede 40 tønder hartkorn. Men landgilden fra bønderne på fæstegårdene i Tvis bliver omregnet til ialt 135 tønder hartkorn, og det skal der svares skat af.

Ny matrikel

Det var ikke retfærdigt. Det indså man snart. Landgilde var som nævnt en forpagtningsafgift, altså en sag mellem godsejeren og den enkelte fæstebonde. Det var ikke en objektiv vurdering af jordværdien. At omregne landgilden til hartkorn var det samme som at beskatte bønderne efter deres husleje, som kunne variere meget fra sted til sted.

Fra 1681 til 1683 foretager man derfor en landsomfattende opmåling af al agerjord i Danmark, og i oktober 1683 er landmåleren i den anledning kommet til Tvis for at tage fat. Hver enkelt strimmel jord — og agerjorden lå netop i strimler hist og pist i den ellers uopdyrkede hede — måler han op i én længde og to bredder og udregner det til slut i kvadratalen. Der går 14 000 kvadratalen på en tønde jord, så man får et godt billede af, hvor meget jord hver enkelt gård har under plov. Det er faktisk et imponerende arbejde denne nye matrikel, som bliver færdig i 1688, og som kaldes Christian den Femtes matrikel.

Det er ikke gjort med opmålingen og udregningen af det dyrkede areal, for der er forskel på agerjord. Derfor tager man ved denne matrikulering også jordens godhed - dens bonitet - i betragtning. På Sjælland med de bedre jorder inddeles man jorden i fire klasser, men i Jylland i seks: Allerbedst, god, middelmådig, skarp, ond og allerværst. Også i Tvis varierer jordens bonitet, men gennemgående bliver den vurderet som halv skarp, halv ond. Deraf udtrykket 'det skarpe Tvis'.

Det er kun agerjorden, der måles op. Mosen, engen og heden bliver takseret efter, hvor meget hø bonden kan høste eller hvor mange kreaturer arealet kan give græsning til. Gården Mejdal med engarealer langs Storåen sættes således til »fire læs ond hø og fire høveders ond græsning«.

Så godt som alle gårdene i Tvis får ved denne matrikel nedsat deres hartkorn. Nogle endda

ganske meget. Store Gedbos hartkorn nedsættes således fra 9 tønder til godt 6, Tusholt fra 9 til 7, Morre fra 8 til 6, Uhrlund fra 5 til 3. Det viser lidt om, hvor uretfærdig den gamle matrikel på grundlag af landgilden var. Det samlede bønderhartkort nedsættes fra 135 tønder til godt 122 tønder, helt præcis 122 tønder, 6 skæpper, 3 fjerdingkar og 1 album.

Også hovedgårdens jorder bliver nu opmålt, men det betyder ikke, at den beskattes på samme måde som bøndergårdene. Tvis kloster hovedgård sættes til 17 tønder og 4 skæpper, Tvis mølle til 2 tønder og 1 skæppe, ladegården Gertrudbæk til 7-7-1-2, Stokvad til 2-2-2-2 og Skærpendal til 1-0-1-2. I alt en nedsættelse fra 40 tønder til 29-7-1-0-

Hoveri

Skattevæsenet kræver sit af bønderne, men det gør godsejeren også. Foruden landgilde er bønderne pligtige at yde hoveri på hovedgårdens marker. Mens det i 1600-tallet især er landgilden fra bønderne, der udgør hovedgårdens indtægtsgrundlag, samler godsejernes interesser sig i 1700-tallet i stigende grad om driften af hovedgården og avlsgården. I Tvis er hovedgårdens opdyrkede arealer ikke overvældende store, så det er begrænset, hvor meget arbejdskraft der er brug for. Af de 54 bøndergårde og boelsteder, der i 1770 hører under Tvis kloster gods, er det således kun de 29, der er hoveripligtige, nemlig gårdene i Tvis sogn med undtagelse af Grydholt, Tusholt og Overgaard. De er ligesom de fæste-

I matrikelbogen fra 1688 er det gamle hartkorn fra 1664-matriklen anført i den ene kolonne og det nye hartkorn i den anden. For de fem anførte ejendomme Store Gedbo, Grønbæk, Uhrlund, Lille Gedbo og Morre betyder det en betydelig nedsættelse, at jorden nu er målt op og dens bonitet beregnet.

Under ejendommens navn oplyses desuden navnet på brugeren eller fæsteren: Store Gedesbol - Claus Morman bruger selv jorden. Grønbæk - Mads Kjeldsen. Vogelund - Jens Pedersen. Lille Gedesboel - Christian Poulsen. Moera Boell - Knud Jensen.

Proprietarius.

N^o.

Folio
Hart Korn
Extr.

Gammel
Matricul
Hart Korn

Nye
Matricul
Hart Korn

Runder. Sk. Hjer. Ald.

Runder. Sk. Hjer. Ald.

Store Gedevel

Claris Merman

bringer sig selv
den

153 9. 2. 6431

Brønneb

Mads Rindsm

03. 2. 40. 2

Rogelund

Jens Rindsm

53. 2. 332.

Lille Gedevel

Christen Rindsm

37. 2. 263.

Moera Baell

Rindsm

154 8 49 5 12.

Lille

Bønderne skulle selv møde med både heste og vogn til hoveriarbejdet, som omfattede meget andet end egentlig avlingshoveri. Alligevel var de bønder, der havde arbejdsforpligtelser, måske bedre stillet end dem, der skulle betale sig fra deres hoveri.

gårde under godset, som ligger i Aulum, Vinding, Nørre Felding, Måbjerg og Mejrup, fritaget for hoveri »imod penges afgift«. Det er dog kun det egentlige avlingshoveri, de er fritaget for. Til bjergning af hø på hovedgårdens enge er de forpligtet såvel som Tvis-bønderne.

De 29 hoveripligtige bønder, der alle holder heste og vogn, er inddelt i 7 hold, som skal udføre »alt det arbejde, som til gårdens avling og drift udfordres. De skal fælde, gøde, så, harve, trømler, rense, høste, opbinde, sætte korn sammen i rader, rive stubbene, opsænke bygaks, rejse, røgte, båndbinde, indkøre og gulve kornet, tærsk, rense og bære det på loftet samt køre det til nærmeste ladeplads Struer.

De syv hoverihold skal hver dyrke en lod af Tvis Klosters omkring 175 tønder land agerjord. Ikke den samme lod hvert år. Det hold, der det første år dyrker den lod, der ligger længst væk fra hovedgården, får det følgende år den nærmestliggende lod og rykker så år for år ud i systemet. Jorden besås med byg eller havre det første år og med rug de følgende fire år, hvorefter den hviler i to år.

Ethvert af de syv hold skal hvert år så 2 tønder

byg, 6 tønder rug og 6 tønder havre. Derimod er hoveribønderne ikke forpligtet til at opbryde ny jord for at gøre den tjenlig til avling. Men sæden har de pligt til at lægge på den jord, så længe sæden af alle slags korn ikke overstiger de førnævnte mængder sæsæd.

Mens agerjorden ligger op til hovedgården og avlsgården Gjertrudbæk, så ligger engarealerne spredt langs de mange vandløb. Engen inddeles også i lodder, som bønderne, også de hoverifritagne, hvert år skal rydde, slå, rygte og hjemføre høet fra. Englodderne er forskellige i størrelse, men det forsøger reglementet at bøde lidt på ved at tage hensyn til, hvor langt de enkelte bønder har fra deres egen gård til de engarealer, de har fået tildelt:

»Den af de 7 Lodder, hvortil Beboerne af Halgaard og Nyboe er henlagt, skal aarligen slaa, rygte og hjemføre Høet af det Stykke Eng, som er beliggende til Vester og Nør for Broen, som er mellem Munchbroe og Staushede (d.v.s. Feldingholm). Og endskønt denne Lods Part er noget mere end enhver af de øvrige Lodder af det andet Eng herefter er tildelt, saa er dette omtalte Stykke Eng igen saa meget mere belejligt for denne Lod at bjærge, siden Beboerne af Halgaard og Nyboe bor udi Nærheden af Engen«.

Foruden agerdyrkning og hø-bjergning har hoveribønderne andre pligter: De skal oprense Lilleåen, så den ikke gror sammen til skade for engene og Tvis Mølle. De skal køre jord til og reparere mølledæmningen, når det behøves. De skal mure, tømre og tække ladegårdens bygninger og selv levere ler, tækkelyng og møndingstørv. Hvis der findes ødegårde i sognet, skal de sætte dem i stand. De skal køre aske, tørvsmuld og gammelt halm ud i møddingen, grave og levere tørv til hovedgården, reparere diger samt folden til studene, og de skal vaske og klippe fårene. Med ordnet hoveri og med en driftig godsejer som Jens Hvass går det i denne periode ganske godt for hovedgården Tvis kloster. Men i de 32

gårde og de 8 huse og boelsteder i sognet er situationen en ganske anden:

- Sognets bedste Næring har tilforn været deres Tørve Grøft, hvoraf de en temmelig deel kunde tilforn sælge til Holstebro, men da det Tid efter anden formindskes, er der faae, der haver meere end til egen Fornødenhed, skriver præsten Damianus Knudsen i en indberetning til biskoppen i Ribe i 1768. Og om bøndernes kornavl skriver han:

- Udsæden er fornemmelig Rug, hvoraf dog lidt kand sælges, thi Vaar-Korn Byg og Havre samt Boghvede avles saae gandske lidt, saa at der neppe kand have til fornødenhed endsige deraf noget sælges, af Raison at Rugen skal bruges til alle ting, baade Øll og Brød. Kand noget lidt af Aulingen sælges, bliver det til Holstebro eller andre omliggende Sogne.

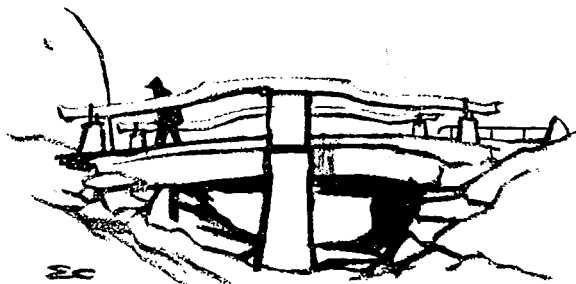
Hvor megen sandhed og hvor megen jammer gemmer der sig i denne vurdering? Ganske vist er det ikke en indberetning til amtmanden - læs: skattevæsenet - men til præstens biskoppelige foresatte, men alligevel kan man mistænke præsten for at tegne billedet en anelse mere dystert end det faktisk var.

I spørgeskemaet fra biskoppen bliver præsten også spurgt om, hvordan bønderne dyrker deres jord og hvordan avlingen kan forbedres. Men her bliver Damianus Knudsen sin biskop svar skyldig:

- Hvor mange Aar Jorden hviler, veed jeg icke, thi det staaer i eenhver Mands eget godt Befindende.

- Hvorledes og ved hvad Middel Aulingen kunde forbedres, veed jeg icke, thi af mangel paa Høebiergning kand ingen holde saa mange Creaturer, som han kunde have fornøden, da de om Sommeren af Mangel paa Græs ere færdige at vandsmægte.

Det er ikke noget opmuntrende billede præsten tegner af forholdene i Tvis sogn: Korn avles der ikke mere af end bønderne selv har brug for.

Oprensning af Tvis Å og reparation af mølledæmningen og møllebroen påhvilede også bønderne ifølge hoverireglementet.

En udvidelse af kvægbestanden er ikke mulig på grund af mangel på foder. Eneste overskudsproduktion er hedetørv, men også dem synes bønderne i Tvis nu at kunne bruge selv. - Dette er Tvis i 1768, hvis vi skal tro præsten på hans ord.

Er der noget at sige til, at det undertiden kniber med at få en ung mand til at overtage en fæstegård? Ofte må godsejeren tvinge ham eller lokke ham ved at love fritagelse fra den forhadte soldatertjeneste. Alligevel hænder det, at en fæstebonde står af fra det hele. Han kan ikke få det til at løbe rundt, er for fattig til at betale sine ydelser, måske mislykkes høsten for ham, eller evnerne slår ikke til. Så stikker han af fra det hele, vandrer sydpå til Slesvig og Holsten til de bedre jorder dernede, eller han tager videre til Holland, hvis krigsflåde en tid især var bemannet med danske bønderkarle.

Stavnsbåndet, der indføres i 1733, er en kriselovgivning, som skal hindre denne afvandring: Ingen ung mand af bondestanden må forlade sit fødegods uden godsejerens tilladelse, og han har pligt til at tage en gård i fæste, hvis godsejeren forlanger det. Stavnsbåndet er betegnet som et umenneskeligt overgreb, og stavnsbåndets ophævelse i 1788 er blevet fejret som det vigtigste skridt i bondefrigørelsen. Det er imidlertid et spørgsmål, hvor effektivt stavnsbåndet var. I Tvis forsvinder adskillige unge mænd ud af billedet i perioden 1733-1788, og de har næppe alle sammen fået lov af godsejeren.

SELVEJE

- Alle Sjæle i Tuiis Sogn ere 289, skriver Damianus Knudsens efterfølger i præsteembedet, pastor Peder Randrup med sin fine snørklede skrift. Han kunne nemlig godt skrive pænt, når det passede ham, og det gør det hin junidag i 1787, da han i Nr. Felding præstegård ved sin skrivepult afslutter den første folketælling af beboerne i Tvis sogn, »saaledes som det befandtes at være den 1ste Juli 1787«.

148 mænd og 141 kvinder fordelt på 51 bosteder. Størst er naturligvis hovedgården Tvis kloster, hvor der foruden ejeren Peder Gedsted og hans familie bor en ladefoged, podemester, møllersvend, husholderske, staldkarle, bryggerspige, køkkenpige og 3 hyrder. I alt 15 personer.

I de 32 fæstegårde bor der som oftest mand og kone og børn samt 2-3 tjenestefolk plus nu og da aftægtsfolk, mens beboertallet i de jordløse huse er nede på 3-4 personer. Her er der ingen tjenestefolk, og de jordløse husmænds børn kommer endnu tidligere ud at tjene end fæstebøndernes. Til trods for, at slutningen af 1700-tallet er en økonomisk opgangstid for landbruget, så daler befolkningstallet i Tvis sogn fortsat frem til århundredskiftet. I 1801 er antallet af beboere faldet fra 289 til 260, omtrent det samme, som vi skønnede der boede i Tvis i 1547. I nettotal drejer tilbagegangen sig om 29 personer, i procenter et fald på godt 10 procent i forhold til 1787. Det skyldes ikke fødselsunderskud, for antallet af fødte og døde mellem 1787 og 1801 er nogenlunde det samme. Det skyldes en fortsat afvandring fra sognet til egne, hvor jorden var bedre, og hvor udviklingen var længere fremme end i Tvis.

Hvordan får de råd?

De bondereformvenlige tanker kommer nemlig sent til Tvis. I sogne med de bedre jorder nord for Holstebro finder udskiftningen af jorden sted allerede i slutningen af 1700-tallet. I Tvis sker det først i 1803. Overgangen fra fæste til selveje er andre steder godt igang i 1790'erne. I Tvis bliver fæstegårdene først købt til ejendom i 1804. Til gengæld bliver de så alle sammen solgt på en gang, efter at de to godsslagtere Casper Møller til Højris og Morten Westrup til Herningholm har erhvervet Tvis kloster gods for 65 000 rigsdaler. I alt 38 ejendomme i Tvis sogn bliver ved denne lejlighed solgt til deres hidtidige fæster med en enkelt undtagelse.

Det må her være tilladt at spørge: Hvor får de pengene fra? Der er bønder i Tvis, der betaler deres gård kontant. Der er andre, der optager lån i den almindelige danske enkekasse, men selv med denne prioritet og undertiden med mindre prioriteter til sælgerne er det ganske pæne summer, der skal udredes. Hvor har de pengene fra?

Når man erindrer sig pastor Damianus Knudsens beskrivelse af Tvis sogn i 1768, så er der virkelig kommet velstand til huse i sidste trediedel af 1700-tallet. Det er rigtigt, at denne periode er en opgangstid for landbruget med pænt stigende priser på det udenlandske marked. Også ophævelsen af herremændenes monopol på opfedning og salg af stude i 1788 er en af de landbrugsreformer, som virkelig baner vej for øget indtjening for bønderne. Men alligevel?

Eller er forklaringen den, at Tvis-bønderne ik-

Indtil 1788 var det forbeholdt herremændene at opfede stude og sælge dem på markederne i Slesvig og Holsten. Jens Hvass på Tvis kloster havde således mellem 70 og 100 stude under opfodning. I store kolonner blev dyrene drevet ned gennem Jylland af studedriverne, som havde nok at se til.

ke var slet så fattige og forarmede, som pastor Knudsen i 1768 fortalte sin biskop? - Den sag må pastoren selv afregne med Vorherre.

Befolkningstallet stiger

Efter århundredskiftet stiger befolkningstallet i Tvis nærmest eksplosivt. Fra 260 personer i 1801 til 448 i 1834, det år vi har den næste folketælling. En stigning på over 70 procent.

Det er der flere grunde til. Dels falder børnedødeligheden, så der opstår et reelt fødselsoverskud. Dels sker der i disse år en kraftig indvan-

dring til sognet. Mange af de familier, som med rette betegner sig som gamle Tvis-slægter, er indvandret til sognet i begyndelsen af 1800-tallet. Men i samme periode foregår der også en afvandring fra sognet. Antallet af personer, der mellem 1801 og 1834 skifter bopæl, er således langt større end nettotilgangen viser.

I århundredets begyndelse er konjunkturerne fortsat gunstige for de nybagte selvejere. Landbrugsreformerne er ved at kunne mærkes. Der produceres mere, og afsætningen sker til stadig stigende priser. Dertil kommer den stigende inflation, som snart får gælden i gårdene til at sy-

nes latterlig lille. Så for den, der beholder sin gård eller lader den gå videre til den ældste søn, har det ingen nød.

Anderledes med den, der under den galoperende inflation vil købe en gård. Der forlanges nu helt andre priser end i 1804. Afsætningen til de udenlandske markeder er heller ikke så gunstig mere, efter at udlandet oven på Napoleonskrigene igen har fået styr på deres eget landbrug. I 1813 går den danske stat fallit. Der indføres en ny møntfod, og statens hårdhændede økonomiske indgreb betyder, at renter og afdrag på gæld stiger mere end mængden af produktion kan bære. I Tvis som i andre sogne betyder det en række fallitter blandt de gårdejere, der sidder med stor gæld. Først i 1820'erne kommer landet og landbruget så småt på fode igen og ind i en langsom fremgangsperiode.

Fæstehusmænd

Ved siden af de nybagte gårdejere i Tvis opstår der en ny stand af husfæstere. Det er i reglen unge karle, der tager arbejde som daglejere hos skiftende gårdmænd frem for at tjene ét sted. Når de gifter sig, længes de som andre unge efter at få deres eget. At købe en gård er uden for rækkevidde. Eller også har de prøvet, men har måttet gå fra den igen. Så lejer de en plet hedejord af en gårdejer for 49 år. Her bygger de selv en bolig, ofte blot en jordhytte af hedetørv med bolig i den ene ende og plads til et par får og måske en ko i den anden. Et søj-hus kaldes sådan en bolig - navnet kommer af det vestjyske ord for græstørv 'såd'. Primitiv er den, men ganske lun. Så sent som i 1870'erne lå der vest for Haurids et såre primitivt søj-hus, hvor taget blev holdt oppe af tykke revlingstov, der var spændt ud mellem tagspærenes ender og blev strammet på samme måde som man spænder en sav med en pind.

Mellem 1801 og 1834 opstår der i Tvis 35 sådanne søj-huse, de fleste i sognets nordlige del på Tvis kloster mark og på Langeland. Alene ved

Gl. Grydholt lå der fire sådanne fæstehuse. Mange er siden forsvundet igen efter fraflytning eller ildebrand. Det sidste, der forsvandt, var Brejnholtus, som lå ved Brejnholtvej i den nuværende Tvis Nordre Kommuneplantage. Brejnholtus blev nedlagt i 1934.

De fleste fæstehuse - også de, der opstår spredt ud i sognet efter 1834 - bliver senere udstykket og solgt som selvstændige ejendomme. Mange af de nyere gårde og huse i Tvis, og hermed menes ejendomme opstået efter år 1800, er oprindelige fæstehuse uden egen jord, men fæsteren havde ret til at opdyrke jorden omkring sin bolig. Det var en uskreven lov, at fæstehusmanden hvert forår og efterår havde ret til et 'bed'. Det vil sige, at han af den gårdmand han tjente hos kan låne heste og redskaber til ¼ dags spandarbejde på den lejede jord. Men leve af denne jordlod kan de færreste. Som regel passes jorden af konen og børnene, mens manden tjener som daglejer på gårdene eller driver et håndværk ved siden af. En af de sidste fæsteejendomme i Tvis er Ålykke på Gedbo jorder. Den overgår til selveje i 1899.

Sogneforstanderskab

Den 12. november 1841 - det er en fredag - afholdes for første gang i Nr. Felding-Tvis kommune valg til sognerådet eller sogneforstanderskabet, som det dengang hed. Valget foregår i storstuen i Nørre Halgård, som ligger ved præstevejen midt mellem de to sognes kirker. I Tvis bor der nu 455 mennesker, men kun 29 er stemmeberettigede, nemlig gårdejere over 25 år, der har en ejendom på mindst 1 tønde hartkorn. I Nr. Felding med sine 325 beboere er der 21 stemmeberettigede. Af de i alt 50 stemmeberettigede møder kun 31 op for at afgive deres stemme. De kan afgive indtil 7 stemmer, for der skal vælges 7 personer - 3 fra Nr. Felding og 4 fra Tvis. Hemmelig er afstemningen ikke. Vælgeren meddeler valgbestyrelsen, hvem han vil stemme på, og det bliver indført i

valgprotokollen. Da det ikke ser ud til, at der kommer flere, bliver stemmerne talt op: Proprietær Ægidius til Staushede i Nr. Felding har fået 23 stemmer, Anders Soels 22, Diderik Grønbæk, Niels Sønderhus og Peder Christian Overgaard har fået 20 stemmer hver. Laust Skindbjerg 17 stemmer og Hans Harrestrup 15.

Tre dage senere træder sogneforstanderskabet sammen for at konstituere sig. Sognepræsten Christopher Høgsbro er født formand og derfor ikke på valg. For hvert af de to sogne skal der vælges skolepatron, skoleforstander og fattigforstander. For Tvis sogn bliver Anders Soels skolepatron, Peder Christian Overgaard bliver skoleforstander og Diderik Grønbæk og Niels Christensen Sønderhus bliver fattigforstandere.

Fattigforsørgelsen

Konstitueringen viser, hvad der var de væsentligste kommunale opgaver: Skolevæsenet og fattigvæsenet. Det sidste var ikke noget nyt. Fattigforsørgelse havde man i Tvis allerede fra midten af 1700-tallet, men det var ikke noget man talte om, langt mindre skrev om. På spørgsmålet om, hvor mange fattige der er i sognet, og på hvilken måde de bliver understøttet, skriver præsten i sin indberetning fra 1766: »Sognets fattige ere undertiden faae og undertiden flere, hvilket sognets almisse efter deres omstændigheder aarlig bliver tildelt«. - Det svar har biskoppen sikkert været ovenud lykkelig for. Næsten som når en politiker bliver spurgt om noget i TV-avisen og ikke har mod til at sige: Det aner jeg ikke et klap om.

Men hvis ikke præsten skulle vide det, hvem så? Den smule fattighjælp, der blev givet i 1700-tallet, var helt og aldeles afhængig af præstens evne til at få bønderne i sognet, som ikke selv havde for meget, til at yde noget. I 1766 er der ikke noget fattighus i Tvis, men hen mod 1780 opstår et fattighus på Tvis kloster mark. Her bor i 1787 otte personer, heraf to familiefædre med hustruer.

Den ene familie har desuden en blind søn på 19 år, der går omkring i sognet og tigger. Desuden bor her tre ældre enlige kvinder: En, der er 'skilt ved sin mand', en anden, der 'spinder og binder strømper' samt en almissekone, som er 'rørt i underkroppen', det vil sige lammet. I 1801 bor der udelukkende kvinder i fattighuset, otte i alt. Den ældste er 77 år, den yngste 12 år, 'lam og skrøbelig'.

Dette fattighus lå dér, hvor i dag ejendommen Moesgård ligger ved vejgaflen mellem Prins Burisvej og Tvis Møllevej. Dette hus er en af de syv ejendomme på Tvis kloster mark, der bliver solgt til ejendom, da den sidste rest af godsets jorder i 1813 udparcelleres og sælges. Jens Jensen Skrædder, der køber huset, bliver længe efter kaldt Jens Fattighus. Det samme tilnavn får hans søn, der siden overtager stedet. Så sent som i 1840-erne vinder navnet 'Tvishus' frem, hvad Peder Jensen nok har fundet mere passende.

'Tvishus' har altså ikke tjent som fattighus længere end til 1813. Herefter, eller måske før dette tidspunkt, opføres to fattighuse nede på klosterøen ved kirken og kirkegården, som siden 1804 tilhører sognebeboerne i fællesskab. Inde i diget der omgiver kirkegården bygges nogle primitive søj-huse af samme slags som de fæstehuse, der i århundredets begyndelse opstår flere steder i sognet.

De har næppe pyntet, disse fattighuse, og placeringen nok også været en torn i øjet på mange kirkegængere. Hvordan kirkegården har set ud, kan man kun gisne om. I synsprotokollen over Tvis kirke forekommer der i 1836 følgende slutbemærkning: »Endelig bør de gamle fattighuse i kirkegårdshegnet bortflyttes«. Det sker imidlertid ikke lige med det samme. Det følgende år bemærker kirkesynet, at bogstolen i prædikestolen ikke er repareret, og de gamle fattighuse i kirkegårdshegnet ikke er bortskaffet. Sognebeboerne får pålæg om at bringe det i orden. Året efter konstaterer kirkesynet, at bogstolen i prædikestolen

nu er repareret, men fattighusene i kirkegårdsdi-
get står der stadig. Årsagen er, at 'den liden com-
mune vanskelig kunne skaffe de i samme huse
bosatte 3 familier anden bolig, hvorfor omflytnin-
gen for dette fattige sogn ville blive uoverkomme-
lig, da ingen byggeplads eies'.

I 1840 sker der imidlertid noget. Nu hedder
det i kirkesynsprotokollen: »De flere gange til-
forn ommeldte i kirkens omgivelser vanholdne
fattighuse, der ifølge det kongelig danske kancel-
lis resolution af 31. december forrige år skulle
flyttes inden dette års udgang, er nu nedbrudt og
diget lukket«. Der skulle altså en kraftig henstil-
ling til, før det hjalp.

Fattighus ved Tingager?

Da det nyvalgte sogneforstanderskab i Tvis i 1841
overtager forvaltningen af fattigunderstøttelsen,
og Diderik Grønbæk og Niels Christensen Søn-
derhus ved konstitueringen bliver fattigforstan-
dere, *er* der bygget nyt fattighus i Tvis, fremgår
det af fattigkommissionens protokol. Men ud
over, at huset lå på Tvis kloster mark, præciseres
det ikke *hvor* på Tvis kloster mark.

Alle vidste jo, hvor fattighuset lå, så hvorfor
ulejlige sig med nærmere forklaringer? Det har
ikke været muligt at finde dette hus i skøde- eller
tinglysningsprotokoller, men i de skiftende folke-
tællingslister nævnes fattighuset i reglen i sam-
menhæng med Tingager, så det lå muligvis på
Tingager mark. Huset ejes af kommunen og eksis-
terer fra 1840 til midt i 1870'erne. Så nedlægges
det, og fattiglemmerne overføres til Flodgaard i
Nørre Felding, hvor der indrettes fattiggård fæl-
les for de to sogne, som indtil 1913 udgør en
kommune.

Langt fra alle fattighjælpsmodtagere bor i fat-
tighuset. Både de forældreløse børn og enkelte
voksne er 'indtinget' hos gårdejere i sognet, som
mod betaling fra fattigkassen tager imod den på-
gældende. En sådan licitation - ja, det hedder det
faktisk i fattigprotokollen - afholdes en gang om

året, og det er som regel den lavestbydende, som
får et sådant barn tildelt.

En af dem, der bor i fattighuset i 1841 er Jacob
Andersen. Han er 61 år og stammer fra Borbjerg.
Hans kone Maren Christensdatter er 48 år og
stammer fra Handbjerg. Indtil 1839 har de boet i
Bækhus på Mejdal mark, hvor de får en række
børn. Men nu kniber det med at forsørge dem.
Jacob Andersen betegnes som 'arbejdsdygtig',
hans kone derimod ikke. Ud over ophold i fattig-
huset modtager Jacob Andersen i 1841 som
hjælp til forsørgelse af de fire hjemmeværende
børn 2 tønder rug, 1 tønde og 2 skæpper byg
samt 1 rigsdaler og 7 mark i årlig understøttelse.
Kornet bliver uddelt kvartalsvis af fattigforstan-
derne, mens pengene udbetales af sognepræsten,
ligeledes kvartalsvis.

Hvem skal betale?

Selv om Diderik Grønbæk og Niels Christensen
Sønderhus ved konstitueringen bliver fattigfor-
standere, er det stadigvæk præsten, der som for-
mand for fattigkommissionen hvert år udarbejder
et forslag til, hvor meget hver enkelt beboer i de
to sogne skal bidrage med til den offentlige fattig-
forsørgelse. Bidragene lignede efter hartkornet og
består både i rug, byg og hedetørv samt i penge;
tjenestefolkenes pålignede bidrag er udelukkende
penge. Karlene skal af med 1 mark, pigerne med
8 skilling i 1840. Pr. tønde hartkorn bliver der i
1840 lignet 1 skæppe og 2 potter rug samt 9 pot-
ter byg. Det er en forhøjelse på 3 potter rug og 2
potter byg i forhold til forrige år. Også de pålig-
nede pengebeløb forhøjes med en tredjedel.

Tvis sogn har nemlig fået flere fattige at forsør-

*Jordene nord for Holstebro er opdyrket agerland, mens det meste af
Tvis sogn fortsat er hede, fremgår det af Videnskabernes Selskabs
kort fra år 1800. Største opdyrkede område i sognet er de tidligere
hoveri-marker ved Tvis kloster. Gårdene i sognet er markeret som
huse med kors på taget, mens fæstehusene intet kors har. Bemærk
fattighusene øst for det store N midt i kortet.*

ge. Så mange, at kommissionen henstiller til beboerne i Nr. Felding og Tvis om ikke at tage nogen indsidder i deres huse, som på kort eller længere sigt kunne tænkes at ville bebyrde fattigvæsenet. Hvert sogn er ifølge loven forpligtet til at tage sig af sine egne fattige. Det vil sige de personer, der er født og opvokset i sognet. Det finder man rimeligt nok. Men også personer, der er født udensogns og som⁴ mindst 3 år har opholdt sig i sognet og ernæret sig på ærlig vis, har ifølge loven ret til fattigforsørgelse i opholdskommunen. Den bestemmelse bevirker, at mange kommuner gør sig alle mulige anstrengelser for ikke at hænge på sådanne tilflyttere. Er der udsigt til, at en sådan familie vil falde det offentlige til byrde, sørger man for, at familien, inden de tre år er gået, bliver lempet over i nabokommunen.

Om Nr. Felding-Tvis kommune i særlig grad har været udsat for at få sociale tabere importeret fra andre kommuner, ved vi ikke. Måske vil en undersøgelse af nabosogdenes fattighjælpsmodtagere vise et tilsvarende billede som det, der tegner sig i Tvis: Med ganske få undtagelser er de voksne fattighjælpsmodtagere i perioden 1840 til 1860 personer, som er født uden for Tvis sogn.

På det tidspunkt, hvor fattigkommissionen fremsætter sin henstilling til beboerne, er der i Nr. Felding 11 personer under fattigforsørgelse og i Tvis 24. De er inddelt i 3 klasser. Til 1. klasse henregnes de gamle og syge, som er så svækket på legeme og sjæl, at de er helt ude af stand til at klare sig selv. Til 2. klasse regner man forældre-løse børn eller børn, hvis forældre ikke kan forsørge dem. Til 3. klasse hører enkeltpersoner eller familier, som ikke tjener tilstrækkeligt til, at de kan forsørge sig selv.

Vejene i sognet

Som i andre hedesogne travede eller kørte man blot hen over heden, hvor det bedst lod sig gøre, når man skulle andetsteds hen. Hvor én havde kørt, kørte andre. Blev hjulsporene for dybe, kør-

te man ved siden af sporene og dannede en ny vej.

Men hvor skulle man overhovedet hen? Man skulle til kirke og til mølle, og det var samme vej. Derfor førte alle veje i Tvis til og fra klosterøen; kirkevejene kaldtes de. Det samme gælder præstevejen mellem Nr. Felding og klosterøen - i dag Munkbrovej-Halgårdvej-Tingagervej - formentlig den ældste vej i sognet. Præstevejen passerer Vegen Å og Halgård bæk, og begge steder har en primitiv kørebrog og en stenbænk meget tidligt afløst vadestederne, så herskabet på Tvis kloster og præsten kunne komme tørskoet over.

Indtil 1870'erne var det begrænset, hvor megen samfærdsel gårdene i Tvis havde brug for. Man var stort set selvforsynende og brugte egne produkter. Men omlægningen i landbruget i forrige århundrede betyder, at produkterne skal afsættes og forsyninger tilføres, og det kræver veje. Da kirken flyttes op midt i sognet i 1887, ligger de gamle veje forkert i forhold til sognets nye centrum. Stadigvæk skal en del af bønderne til mølle på klosterøen, men ikke dem alle. Mølletvangen er ophævet, så Skautrup mølle og Vegen mølle ligger nærmere for dele af sognet. Med opførelsen af mejeriet i 1892 vokser behovet for nye og navnlig bedre veje. Om et læs hedetørv skulle væltes, skete der forhåbentlig ikke alverden ved. Men en væltet mælkevogn betød ofte spildt mælk.

Sognerådet er ikke meget for at sætte vejene i stand. At en række veje nu er kommunale, betyder blot, at sognerådet kan pålægge de enkelte gårde at holde hver deres tildelte bid af vejene i stand. At sætte sognevejen i stand ved kommunal foranstaltning koster penge, så det viger sognerådet længe tilbage for.

To år efter mejeriets start henvender mejeribestyrelsen sig til amtsrådet for at få amtet til at pålægge Tvis sogneråd at gøre noget ved vejene. Sognerådet reagerer ikke, hvorpå amtsrådet gentager sit pålæg og sætter en frist på: inden 1. august. Heller ikke det fører til noget, så tredje gang

tager amtsrådet den strenge mine på og forlanger arbejdet udført inden 14 dage. Ellers vil amtet lade vejene i Tvis sætte i stand for kommunens regning. Om det så hjalp, ved vi ikke. Hele dette røre om vejene er overhovedet ikke omtalt i sognerådets forhandlingsprotokol, så hvis sagen overhovedet er drøftet i sognerådet, så har det været under kaffen.

I 1895 er den gal igen. Andelsmejeriets bestyrelse anmoder amtsrådet om at pålægge Tvis sogneråd at istandsætte vejen mellem Tvis mølle og Lauralyst med ler og lyng samt planere vejen fra Lauralyst ned til landevejen med 10 kubikfavn harpet grus inden den 15. oktober.

Når der endelig er vejsager på dagsordenen i Nr. Felding-Tvis sogneråd, ender de som regel med afslag. Beboerne i Lindholt, Tusholt og St. Gedbo anmoder i 1896 om en sti fra Peder Nygård over åen ved St. Gedbo til vejen over Østergård Tvislund. Sognerådet siger nej. Beboerne i Majgård og Kibæk vil gerne have en kirkesti over Majgård og Lauralyst jorder til den nye kirke. Sognerådet henviser dem til at benytte vejen fra Majgård høj over Smedegård eng til Smedegårdvej. Sognerådet udviser en helt forbløffende ubøjelighed i vejsager i disse år. Søren Jensen Tvislund indklager Tvis sogneråd for retten i en vejsag. Retten giver Søren Jensen medhold og dømmer sognerådet til at betale ham erstatning med renter samt sagens omkostninger. I sognerådets følgende møde vedtages følgende protokollat: Sognerådet fandt ingen anledning til at efterkomme denne dom, men henviser til overretten.

Denne kommunale vrangvillighed i vejspørgsmål står i skærende kontrast til den fremsynethed, som Tvis sogneråd udviser 60 år senere. I 1959 - ja, nu springer vi langt frem i tiden, men spring nu bare med! - Altså: I 1959 er der i Tvis knap 60 kilometer sognevej, hvoraf de syv kilometer er asfalteret. Med beslutningen om at asfaltere tilsammen 28 kilometer sogneveje og bygge 3 broer over Tvis Å og Morre bæk bringer Tvis

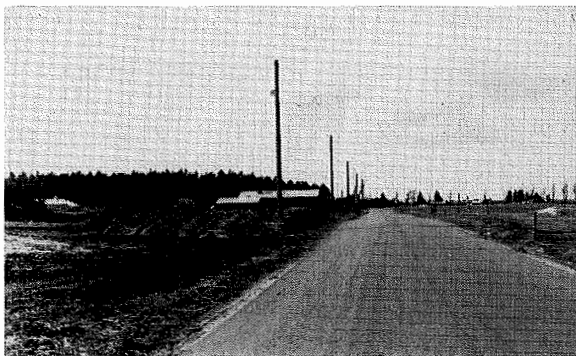
Befolkningstallet i Tvis gennem 200 år

1787: 289	1925: 1257
1801: 260	1930: 1241
1834: 448	1940: 1226
1840: 455	1950: 1306
1845: 495	1955: 1370
1850: 551	1960: 1504
1860: 641	1970: 2303
1870: 701	1980: 3536
1880: 755	1981: 3739
1901: 894	1984: 3805
1913: 1022	1987: 3774

kommune sig langt forud for andre landkommuner. Det er en udgift på 1.4 millioner kroner - et betragteligt beløb i 1959 for en lille kommune.

Tilbage til århundredskiftet:

I langt de fleste sager er sognerådets beslutninger enstemmige. Man når det gælder placeringen af skoler i sognene, kommer lokalinteresserne frem. Det er netop en skolebyggesag, der fører til adskillelsen mellem Nr. Felding og Tvis i 1913. I 1899 vedtager sognerådet enstemmigt et forslag fra skolekommissionen om at flytte skolen ved Krogsdal i Nr. Felding til Harrestrup mark. To år senere, da der har været afholdt nyvalg til en del af sognerådet, springer de fem Tvis-medlemmer af sognerådet fra denne beslutning og vedtager mod Nr. Felding-folkenes stemmer, at Krogsdal skole ikke skal flyttes men tværtimod udbygges. Det skaber bitterhed i Nr. Felding, hvor en kreds af beboere indsender et andragende om deling af Nr. Felding og Tvis i to kommuner. Tvis-folkene, der med fem mand ud af ni udgør flertallet i sog-

Prins Burisvej i Mejdal var endnu i 1962 en landevej med marker på begge sider. Men snart skød det ene parcelhus op ved siden af det andet her på trekanten med Søndre Plantage i baggrunden.

nerådet, afviser tanken, fordi de »anser de i Andragendet anførte Motiver for Adskillelse for ubegrundede og formener for øvrigt, at dette betydningsfulde Spørgsmål er for lidt over tænkt til, at der kan tages Bestemmelse om Sagen«.

Felding-boernes trussel er dog ikke uden virkning. På det følgende møde vedtager sognerådet at opføre en ny skole med tilhørende lærerbolig på Harrestrup mark. Men det dæmper ikke gemytterne. I et referat fra et sognerådsmøde senere på året hedder det: »I Anledning af en Skrivelse af 8. August d.Å. angaaende forskellige Angreb paa Tvisboerne skal Flertallet af Sogneraadet bemærke, at vi fremdeles protesterer mod de af Feldingboerne fremsatte Beskyldninger«.

I de følgende år rumler sagen i begge sogne, og i 1910 er man godt trætte af hinandens selskab. Sognerådet vedtager enstemmigt »det af nogle Beboere til Amtet indsendte Andragende om Kommunens Deling i to Kommuner«. I juli 1911 holdes der beboerafstemning om sagen i begge sogne. 273 stemmer for en adskillelse, kun 3 stemmer imod. Den 1. april 1913 fuldbyrdes skilsmis sen. Nr. Felding og Tvis er nu to kommuner med hver sit sogneråd.

Krisen kradser

Antallet af landbrugsejendomme vokser efter år

1900. I 1899 har rigsdagen vedtaget loven om oprettelse af husmandsbrug, og også i Tvis søger mange jordløse landarbejdere om statslån, så de kan få deres eget. Formålet med loven var godt nok, men desværre indeholdt loven i begyndelsen ikke nogen nedre grænse for størrelsen af de parceller, der kunne udstykkes til statshusmandsbrug. Drevne gårdslagtere så derfor muligheden for let tjente penge ved at slagte en gård og udstykke den i parceller. Gården Mejdal - det nuværende Mejdal camping - er den første gård i Tvis, der slagtes og udparcelleres på denne måde. Også på Smedegårds og Lauralysts jorder opstår en række statshusmandsbrug.

På de ringe jorder i Tvis sogn er 8 tønder land for lidt til at kunne ernære en familie. Manges husmand og hans kone har taget fat på en sådan parcel med de bedste forhåbninger - navne som Solvang, Virkelyst, Guldager, Rosenlund og Lykens Prøve stråler ligefrem af optimisme - for så efter kort tid at måtte give op. Nye folk kommer til, og de kan heller ikke få det til at løbe rundt. Leve af bruget alene kan kun de færreste. Indtægterne må suppleres med en mælkerute, et håndværk eller med arbejde som daglejer hos gårdmændene.

Befolkningstallet i Tvis stiger fra 894 personer i 1901 til 1257 i 1925, men denne nettostigning på 40 procent dækker over en betydelig til- og fraflytning i sognet. Efter 1925 falder befolkningstallet en smule for derefter igen at stige svagt. I 1945, det år da anden verdenskrig slutter, bor der færre mennesker i Tvis end i 1925, nemlig 1230; heraf bor de 251 i Tvis by, som har 82 husstande.

Begge verdenskrige betyder tilbageslag for udviklingen i Tvis og den generelle landbrugskrise i mellemkrigsårene rammer også hårdt i Tvis. Fogedudlægninger og tvangsauktioner på både store og små ejendomme er nu så almindeligt, at det næsten er nemmere at opregne de ejendomme, som ikke er i økonomisk krise. Sognerådet oversvømmes med anmodninger om eftergivelse

af skat og med bønskrifter om forhøjelse af aldersundersøttelsen. Ofte må de sige nej til begge dele, for hvor skal pengene komme fra? Udpantninger finder sted i stort tal, og sognefoged Didrik Mogensen farer så hårdt frem, at 54 beboere i 1929 udtaler deres mistillid til hans embedsførelse og henstiller til sognerådet at indstille en anden til hvervet. Sognerådet videresender klagen til politimesteren i Holstebro, som udbeder sig en nærmere begrundelse fra klagerens side. Det sker, og sognerådet medgiver klagerne, at sognefogeden ikke har optrådt korrekt ved en nærmere angiven udpantningssag for kommuneskatter, hvorfor man anbefaler, at klagesagen indsendes til amtets afgørelse. Da amtet tøver med at svare, anmoder sognerådet amtet om godkendelse af, at man har udnævnt en anden person i sognet end sognefogeden til pantefoged for ubetalte stats- og kommuneskatter. Men det kniber med at få skatterne ind. En lang række personer bliver strøget af valglisterne på grund af skatterestance. Alimentsbidrag bliver heller ikke betalt. Kommunen må udrede pengene og indstille barnefædrene til afsoning, når de erklærer sig ude af stand til at betale. Jo, krisen kradser i Tvis.

Mejdal gør sig gældende

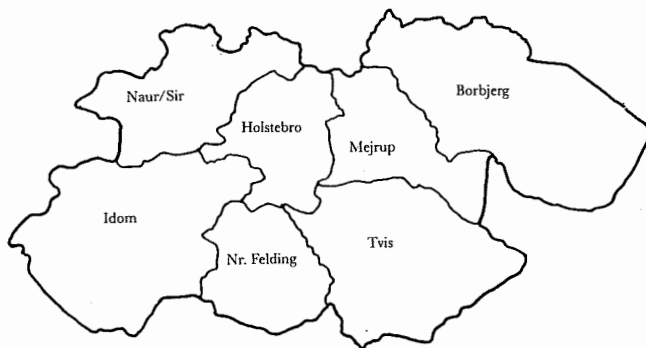
Efter anden verdenskrig begynder Tvis at kunne mærke, at nabokommunen mod vest er en købstad. I 1942 har Holstebro bygget en dæmning og en kraftcentral ved Storåen kun få meter fra sognegrænsen, og den derved opståede Vandkraftsø bliver i årene derefter et yndet udflugtsmål og rekreatiomsområde for Holstebroerne. Der er sågar dem, der køber grunde og bygger huse ned mod søen. Men da man i 50'erne begynder at udstykke grunde oppe på marken, vedtager Tvis sogneråd, at byggevedtægten for Tvis by skal gælde i hele sognet. Man må have lidt hånd i hanke med, hvad der sker deroppe i Mejdal. Det skulle nødtigt ende som det rene klon-dyke.

Tvis sogneråd 1962-1966, som påbegyndte udstykningen af Engparken, bestod af Kjeld Grønbæk, Hans Larsen og Ejnar Thomsen. Og bag dem: Sigfred Dalgaard, Thomas Petersen, Peder Lysgaard og Niels Mikkelsen.

I 60'erne tager byggeriet i Mejdal imidlertid et sådant omfang, at der snart bor lige så mange mennesker i dette yderste hjørne af sognet som i hele Tvis by. De kræver skoler, veje og kloaker, og det kan ikke gå stærkt nok. Halgård skole bliver udbygget før det egentlig var tænkt, men alligevel synes Mejdal-boerne, at Tvis kommune gør for lidt for dem, og i 1963 bryder oprøret løs. Mejdal-boerne kræver området løsrevet fra Tvis og lagt ind under Holstebro. Sognerådet stejler. Her har man investeret i udbygningen af Halgård skole samt i en skolevej mellem Mejdal og Halgård. Skulle man så pludselig miste alle skatteindtægterne fra Mejdal? Ikke tale om.

I Mejdal skriver 72 procent af beboerne under på et andragende til indenrigsministeriet om løsrivelse fra Tvis og indlemmelse i Holstebro, hvor byrådet erklærer sig villig til at tage imod Mejdal. Tvis sogneråd siger stadig nej. Og Ringkøbing amt siger nej. I 1965 foreligger svaret fra indenrigsministeriet. Det er også et nej. Ministeriet henviser til den forestående kommunalreform, som vil betyde en sammenlægning af mindre kommuner til større enheder. Der er derfor ingen grund til at foregribe begivenhederne, mener indenrigsministeriet.

De syv kommuner, som ved kommunalreformen i 1970 blev sammenlagt gav den nye Holstebro kommune et samlet befolkningstal på knap 33 000, heraf i Tvis 2300.

Ved næste sognerådvalg i Tvis opstiller Mejdal-boerne to lister, en socialdemokratisk liste, som går i listeforbund med lønmodtagerlisten i Tvis, og en bredere Mejdal-liste. I Tvis opstilles foruden lønmodtagerlisten en by- og landliste med Hans Larsen som spidskandidat og en missionsliste med Sigfred Dalgaard som spidskandidat. Mejdal, der hidtil har været repræsenteret i sognerådet ved Niels Mikkelsen, får ved dette valg to repræsentanter, valgt på fælleslisten, mens den socialdemokratiske liste og lønmodtagerlisten i Tvis får valgt Børge Dyrmosé. Niels Mikkelsen, som er placeret som nummer seks på fælleslisten i Mejdal, får det største antal personlige stemmer overhovedet, nemlig 100. Han bliver derfor næstformand i det nye sogneråd, der gen vælger Hans Larsen som sognerådsformand, og derudover består af Gunnar Baunsgaard, Børge Dyrmosé, Sigfred Dalgaard, Thomas Pedersen og Ejnar Thomsen.

I valgperioden sker der følgende ændringer: Ejnar Thomsen dør i 1966 og Frederik Christensen fra Burisholm indtræder. Gunnar Baunsgaard fraflytter kommunen i 1967 og erstattes af Karl Gandrup. Samme år anmoder Thomas Pedersen om at måtte udtræde af sognerådet. Han efterfølges af Kjeld Grønbæk.

Kommunesammenlægningen

Dette er Tvis kommunes sidste sogneråd. I april 1970 bliver kommunalreformen gennemført, og Tvis kommune sammenlægges med Nr. Felding, Mejrup, Borbjerg, Idom, Naur/Sir, en del af Råsted samt Holstebro til den nuværende Holstebro kommune. Ved kommunevalget i 1970 indvælges tre Tvis-boere i Holstebro byråd: Hans Larsen for partiet Venstre og Børge Dyrmosé og Karl Gandrup for Socialdemokratiet. I 1978 udtræder Hans Larsen og Karl Gandrup. Nyvalgt bliver Else Cederdorff. I 1981 udtræder Børge Dyrmosé og Else Cederdorff. Nyvalgt bliver Jacob Halgaard for Venstre og Paul Cederdorff for Socialdemokratiet. Midt i valgperioden indtræder Kurt Degnbol Pedersen i byrådet ved suppleringsvalg. Ved kommunevalget i 1985 bliver Jacob Halgaard og Kurt Degnbol Pedersen genvalgt, og Henning Gjellerod nyvalgt.

Mejdal sogn

I begyndelsen af 1980'erne bliver der bygget kirke i Mejdal. Den er tegnet af arkitekterne Holger Jensen og sønnen Lars Jensen i København og den står færdig og bliver indviet i april 1982. Befolkningsmæssigt er Tvis sogn nu så skævt, at der bor flere mennesker i Mejdal alene end i det øvrige Tvis sogn til sammen. Derfor udskilles Mejdal som selvstændigt sogn i december 1984. Sognegrænsen, som er den samme som grænsen for Halgård skoledistrikt, går fra Vandkraftsøen umiddelbart vest for Klosterøen i en bue hen til Tvis Møllevej og derfra i lige linie mod sydvest ned mellem Dueholm og Lindballe, skærer Heringvej ved 5. km.-stenen mellem Lykkens Prøve og Solvang, fortsætter øst om ejendommen Jægersborg til Vegen Å. Mejdal sogn med godt 2000 beboere, Tvis sogn med 1754 og Nr. Felding sogn med godt 1000 beboere pr. 1. januar 1985 udgør fortsat et pastorat. Sognepræster for alle tre sogne er ægteparret Lise Brandt og Ebbe Fibiger.

LAURALYST

Oprindelig hed gården *Gertrudbæk*, i den ældre skrivemåde stavet med j: Gjertrudbæk. Bækken er naturligvis Halgård bæk, der udspringer syd for Tvis by. Og Gertrud forbinder de fleste vel med et pigenavn. Men sådan hænger det ikke sammen, siger stednavneforskerne, for så skulle det hedde Gertrudsbæk. Den ældste stavemåde man kender er 'Gjettrup Beck', og man har spekuleret på, om denne trup-endelse skulle være den almindelige stednavne-endelse, der betyder 'rydning', altså 'getthorp'. Forstavelsen kunne tænkes at være dyrenavnet 'ged', som på gammeldansk hed 'get'. Der er bare det ved det, at man ikke kender nogen bebyggelse i Tvis ved det navn. Så navnets oprindelse er fortsat uvis.

Mens gårdene i Tvis altid har været spredte enstedsgårde, så er 'Giettrup Beck' det eneste sted i sognet, hvor der i 1547 er tale om en samling gårde. Her ligger tre gårde og et boel. Fæsterne hedder *Niels Tamesen*, *Per Søfrinsen* og *Christen Lassen*. De betaler hver 2 ørtug rug, 2 ørtug byg, et lam, en gås, et par høns, et fødenød samt 'gjæsteri' i landgilde for deres gårde. I boelet bor *Tames Vilasen*. Han slipper med 1 ørtug rug.

Ladegård

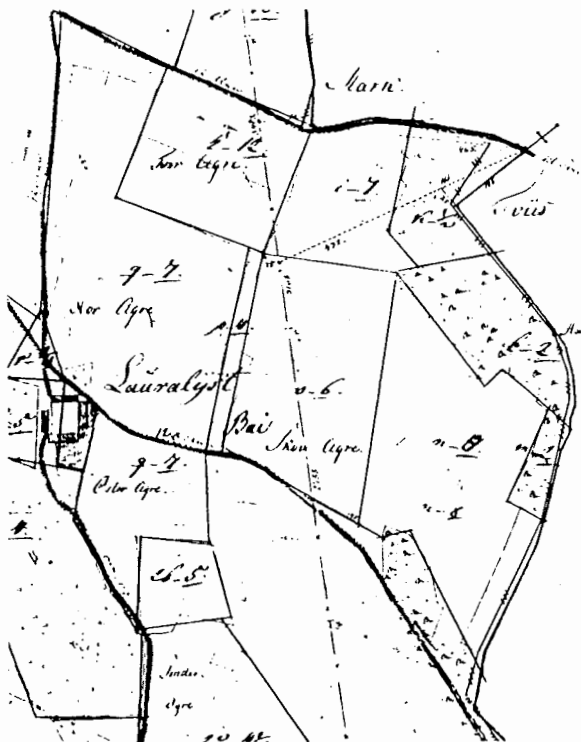
Gertrudbæk må have været noget særligt, for i 1630 inddrages den som ladegård under Tvis kloster. Den bliver ikke skyldsæt ved matriklen i 1664, men medregnes under Tvis kloster hovedgårds takst. Men ved opmålingsmatriklen i 1688 bliver Gertrudbæk sat i hartkorn 7-7-1-2. Det er fortsat en ladegård eller avlsgård under klosteret

og drives af en forvalter, der tillige er birkeforvalter ved Tvis birkeret.

I 1635 føres ved Viborg Landsting en retssag mod en kvinde i Tvislund, som ved Tvis birketing er dømt for trolddomskunster. I den forbindelse nævnes en *Henrik Sebastsen* og en *Christen Henriksen* i Gertrudbæk - efter navnene at dømme muligvis far og søn. Fra 1677 til 1686 optræder en *Christen Jensen* på stedet. Gertrudbæks næste forvalter hedder *Peder Jensen Hegelund*. Han dør i 1693, og kort tid efter nedkommer hans hustru, der hedder Drude, med en datter, som døbes Pernille, hvorefter også de forsvinder ud af billedet.

I 1694 er *Mads Andersen* forvalter eller bestyrer af Gertrudbæk. Han er født o. 1655 og dør som en meget gammel mand i 1752. Han er da 97 år. Han var gift to gange. Hans første kone hed Dorete Lorensdatter. Hun er født o. 1668 og dør kun 33 år gammel i 1701. Med hende får han børnene Mette i 1695, som dør knap 5 år gammel, og Maren i 1698, som senere bliver gift med Anders Hansen Kibæk.

Hans anden kones navn er ikke fundet, ej heller deres bryllup, som formentlig er holdt uden-sogns, men med hende får han 8 børn: Dorete i 1702, som opkaldes efter den afdøde. Hun dør i 1705. Så følger sønnen Poul i 1704. Han kom senere til Nybo. Anders i 1706, som efterfølger faderen på Gertrudbæk. Mette i 1709, som bliver gift med Søren Christensen Brejnholt. Anne i 1712, som man ikke ved noget om. Dorete i 1714, dør 1 år gammel. Adser i 1717, dør 2 år gammel, og endelig Christen Madsen i 1719.

Matrikelkortet fra 1790 viser, at der mellem Gertrudbæk og skellet til Tvislund kun var marker dér, hvor Tvis by opstår efter 1887. Kortet er et arbejdskort med senere tilføjelser, blandt andet, at gårdens navn er ændret fra Gertrudbæk til Laurahyst og at ejeren fra 1830 er Bay.

Det er som nævnt sønnen *Anders Madsen*, der efterfølger faderen på Gertrudbæk. Anders er født i 1706 og dør 60 år gammel i 1766. Han er gift med *Maren Jensdatter*, født 1712 i Nr. Felding som datter af *Jens Poulsen* i Tolstrup. De får sønnen *Adser* i 1736, der senere overtager *Lille Gedbo*. *Poul* o. 1739, der fæster *Tusholt*. *Mads* o. 1742. Han er 'fra forstanden', forbliver ugift og dør 57 år gammel på Gertrudbæk. Sønnen *Jens* er født o. 1744. Han overtager gården efter forældrene. *Frans* er født o. 1747 og kommer senere til *Haurids*, hvor han dør 39 år gammel i 1786. *Mette* er født i 1750 og bliver gift med *Didrik Sørensen Tvislund*. *Søren* er født i 1751 og dør 10 år gammel. *Maren* i 1754. Hun bliver gift med *Laurids Poulsen* i Smedegaard.

Sønnen *Jens Andersen*, der overtager Gertrudbæk, bliver gift med *Karen Pedersdatter*, født 1753 i Vejvad i Vinding som datter af *Peder Pedersen*. Også de får en stor børneflokk: *Anders* i 1775, *Peder* i 1777, *Niels* i 1778, *Marianne* i 1780, *Søren* i 1782, *Poul* i 1785, *Mette Kirstine* i 1787, *Anders* i 1789, *Frans* i 1791, *Mette Kirstine* i 1794.

I 1804 bliver Gertrudbæk solgt til *Jens Andersen*, da Tvis kloster gods bliver slagtet. *Jens Andersen* dør imidlertid, inden handelen er afsluttet, så gården skødes til hans enke *Karen Pedersdatter* for 2500 rigsdaler. Gertrudbæk har nu hartkornet 5-0-0-2 $\frac{1}{20}$, og dens jordtilliggende er 700 tønder land opmålt jord, men kun en brøkdel er opdyrket, nemlig de gamle ladegårds marker dér, hvor i dag Bannestrupparken ligger.

Inden salget er Gertrudbæks bygninger for første gang blevet brandforsikret, og fra denne takstation ved vi, hvordan gården så ud i 1803: Stuehuset lå dengang mod syd i gården. Det var 16 fag langt, bygget med klinede vægge og med strå- og lyngtag og rummede 2 stuer og 5 kamre foruden kælder, køkken og bryggers. Mod øst lå en 28 fag lang staldbygning, der også var indrettet til hakkelseskammer samt lo og lade. Fårehuset lå mod nord i gården. Det samme gjorde fæhuset, mens det vestre hus på 11 fag rummede fæhus, tørve- og svinehus samt vognporte. Alt i alt forsikres Gertrudbæk for 1100 rigsdaler, den højeste brandforsikring for nogen ejendom i Tvis sogn, bortset fra hovedgården Tvis kloster.

Enken *Karen Pedersdatter* skøder i 1807 Gertrudbæk til sin søn *Peder Jensen* for 2500 rigsdaler. Han ejer den herefter indtil 1812, da han sælger den til broderen *Anders Jensen* for det samme, som han selv gav for den: 2500 rigsdaler.

Anders Jensen bygger nyt stuehus på Gertrudbæk vest i gården, hvor stuehuset siden har været placeret. Det er noget større end det gamle: 22 fag langt og grundmuret til alle sider og har 'fjeldgulv', det vil sige: bræddegulv. Der er fyrreloft

over hele huset, og taget er af strå og spåner. Huset har fire skorstenene samt engelske vinduer og hollandske døre. Det er indrettet til 2 stuer og 8 kamre, 2 forgange foruden køkkenen, bryggers og bagestue. Forsikringssum: 2500 rigsdaler alene for det nye stuehus. Dette stuehus, som senere bliver ombygget og får lige kamtakke gavle, er det stuehus på Lauralyst med de 10 værelser, som der i hele sognes tales om med beundring og respekt.

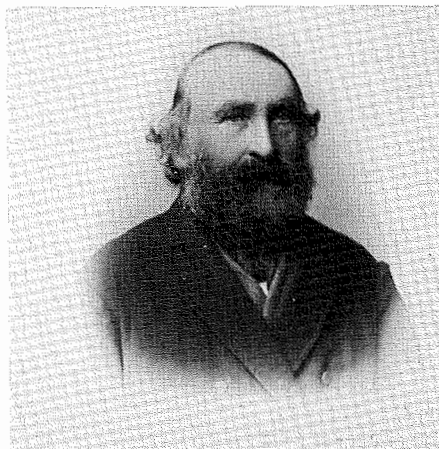
Anders Jensen er gift med Kirstine Andersdatter, vist nok fra Nøvling. De får børnene Karen i 1826, Jens i 1828 og Kirstine i 1830.

Gården omdøbes

700 tønder land i jordtilliggende, det store hartkorn, stuehus med 10 værelser, imponerende avlsbygninger: Gertrudbæk er godt på vej til at blive sognets betydeligste gård. Fra midten af 1800-tallet benævnes de skiftende ejere af Gertrudbæk »Proprietærer«. De har indflydelse og bruger den både da kirken skal bygges og jernbanen anlægges, som vi senere skal se.

I 1830 flytter Anders Jensen til Fjederholt i Rind sogn og sælger Gertrudbæk til *Hans Henrik Bay* fra Lægård mølle. Han er født 1805 på Clausholm i Voldum sogn og han gifter sig samme år som han køber Gertrudbæk med *Laurentine Severine Christiane Richter*, født 1812 i Levring. Købesummen for Gertrudbæk er 5100 rigsdaler, hartkornet er uforandret 5-0-0-2 $\frac{1}{20}$ og af de 700 tønder land er 93 tønder opdyrket. *Hans Henrik Bay* ansøger og får kong *Frederik den Sjettes* tilladelse til at give gården et nyt navn. Han ønsker at kalde den Lauralyst efter sin kone *Laurentine*, og det hedder den siden 1831.

Det unge proprietærpar på Lauralyst får børnene *Andrea Cathrine* i 1831, *Caroline Severine Marie* i 1833, *Johanne Sophie* i 1834, *Hans Peter Andreas* i 1836, *Laura Juliane Marie* i 1837, *Nanna* i 1838, *Thora Nielsine* i 1839 og *Søren Laurids* i 1841. I 1841 dør proprietær Bay, kun 36 år

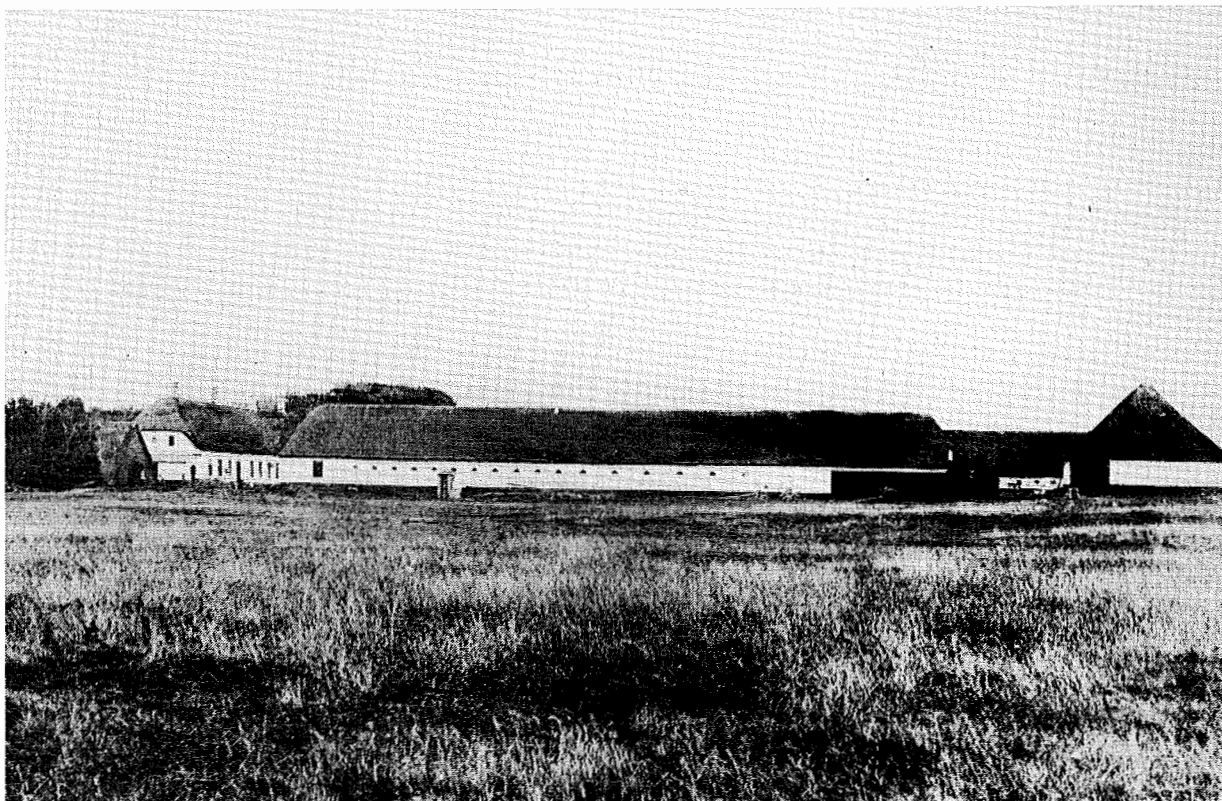
Edvard Bluhme er proprietær på Lauralyst fra 1853. Da han sælger den i 1869, bliver han husmand i den udstykkede Skovbolig i kanten af Egeskoven, som stadig kaldes Bluhmes skov.

gammel, og enken sidder derefter i uskiftet bo på Lauralyst i den næste halve snes år, mens gården drives ved tjenestefolkene. I 1850 er der 9 tjenestefolk på gården foruden enken og hendes 7 børn, hendes svigermoder *Ane Cathrine Bay* samt en ugift svigerinde, som er lærerinde for børnene.

I *Laurentine Bays* tid bliver en mose på Lauralysts jorder lejet ud for 20 år til købmand *Toft* i Holstebro, men ellers er gården endnu komplet, da hun i 1853 flytter til Ejsinggård og sælger Lauralyst til konsul *Hans Pedersen Rygaard* i Struer, der har pant i gården. Han videresælger den for 16 800 rigsdaler til proprietær *Edvard Bluhme*, der flytter hertil fra Vendsyssel.

Bluhme

Edvard Bluhme er født 1825 i Angel i Slesvig og er gift med *Gerhardine Elisabeth Knudsen*, født 1827 i Nimtofte ved Randers som datter af mølle-ejer *Knud Knudsen*. Parret har ingen børn selv, men et plejebarn, *Betty Camilla Voß*, født 1850 i Holbæk Mølle på Sjælland. Hos dem bor endvidere den cand.pharm. *Henrik Sørensen Lund*, hvis gravsten endnu kan ses på Tvis gamle kirke-

Store avlsbygninger og stråtekt stuehus med fire skorstene og ti værelser bekræfter, at Lauralyst er den betydeligste gård i sognet. Da den i 1920-erne kommer i økonomiske vanskeligheder og det kniber med at finde købere, bliver bygningerne »sminket« med kamtakkede gavle og kvist på stuehuset som det fremgår af luftfotoet på næste side.

gård. Det er en stor sten, hvorpå den afdøde betegnes som »fædrelandsvennen« og under navnet står: »Dette Minde reistes af hans Venner«.

I Bluhmes tid på Lauralyst vokser folkeholdet på gården. I 1860 bor der en avlsbestyrer og hans kone, der er husholderske; endvidere en mejeriforpagter og hans kone samt deres fire børn. Derudover er der en røgter, 4 karle og 3 tjenestepiger.

Bluhme opfører en ny længe i nordsiden af gården, altså langs med Smedegårdvej. Den er 34 fag lang, 11½ alen dyb og 3 alen høj til taget. Huset er grundmuret og stråtekt. I den vestlige ende af huset indretter han mejeri og bryghus samt et lille kammer. I disse tolv fag af huset er

der lergibsedede lofter samt to halve fag vinduer med små ruder. Resten af længen indrettes til fæhus.

I 1860 bortforpagter Bluhme hele sin besætning samt mejeriet til Bertel Laursen. Det skyldes ikke blot denne mejeriforpagters dygtighed, men også det forhold, at Edvard Bluhme ikke er rask. En snigende sindslidelse fører til, at han i en periode bliver erklæret for umyndig, men denne kendelse ophæves igen. I 1862 bortforpagter Bluhme Lauralyst til W. Friese fra Grenå, og i 1869 sælger Edvard Bluhme Lauralyst til *Søren Peder Smith* og flytter med sin hustru til et husmandssted udstykket fra Lauralyst, kaldet Skovbolig - i dag: Egevænget 1.

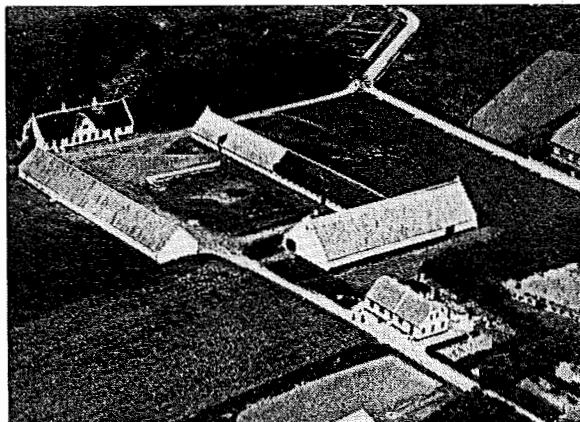
Smith

Søren Peder Smith er kun 23 år og ugift, da han i 1869 overtager Lauralyst. Han er født i 1845 i Egense på Fyn og gifter sig med Tora Benedikte Lund, født 1853 som datter af redaktør Lund i Holstebro. De får børnene Ole Gerhardt i 1874, Christian Marius Anton i 1877, Gerhardt Frederik Peder i 1879, Louis Frederik i 1881, Søren Thorvald Laurids i 1885, Marian Johanne Elisa i 1886 og Helfred Louise i 1889. Familien får senere efter at de er flyttet fra Tvis tilladelse til at føre familienavnet 'Aarestrup Smith'.

I en årrække går det godt for Smith, men så begynder det at knibe. I 1883 begynder han at udstykke jorden, og i 1890 går han fallit og må forlade Lauralyst og flytte til Sevel kro. Det er den vest- og sønderjyske kreditforening, som må overtage Lauralyst. Den driver gården nogle år ved bestyrere og skiller yderligere tyve tønder land fra for at få dækning for nogle af de penge, foreningen har til gode i gården; det er den jord, som bliver grundlaget for ejendommene Vejager og Føniksminde.

Christensen

I 1894 lykkes det kreditforeningen at finde en køber. Det er den hidtidige forvalter på Store Restrup *Anders Christensen*, som nu bliver proprietær på Lauralyst. Han køber gården på de betingelser, at han hverken skal svare renter eller afdrag i 3 år, men at de påløbne renter skal lægges til købesummen, som var 70 000 kroner. Til gengæld forpligter han sig til at opdyrke 75 tønder land hede, hvoraf de 25 tønder skal være tilsæt det tredje år efter overtagelsen, hvilket også skete. Det drejer sig om gårdens tilliggende hedeareal nord for Smedegårdvej. I alt omfatter Lauralyst ved Anders Christensens overtagelse af gården omkring 400 tønder land. Anders Christensen er født på Thyholm i 1854 og gift med Johanne Christiane Beck, født i Vester Thorup i 1862. De

Lauralyst omkring 1933 med det ombyggede stuehus fra 1816. I 1935 nedbrændte udlængerne men blev genopført på samme sted. Huset i forgrunden er de to sammenbyggede røgetboliger til Lauralyst, de eneste Lauralystbygninger, som er tilbage i dag på Lauralystvej.

har børnene Vita Beck Christensen, født 1896, Alma Beck Christensen, født 1900.

Efter anlæggelsen af jernbanen og opførelsen af Tvis Station i 1903 - en placering, som proprietær Christensen havde ikke så lidt indflydelse på - opstår Tvis stationsby på Lauralysts jorder og der udstykkes flere mindre parceller langs med vejen mod Tvislund, der snart får navnet Hovedgaden.

I 1915 sælger Anders Christensen Lauralyst. Han og hans kone flytter til Holstebro, og siden bygger de et hus i Grejsdalen ved Vejle. Huset kalder de 'Tvis'. Salgssummen for Lauralyst er 180 000 kroner og gårdens jordtilliggende er nu på ca. 200 hektar. Køberne er *Anders Breinholt* og *Christian Vandamsgaard*. Igen udstykkes Lauralyst og igen skifter den hyppigt ejer. Ejendommene Engholm, Lerbæk og Banestrup opstår i disse år. I 1922 ejes Lauralyst af *L.P. Poulsen*, i 1924 af *K.P. Haugaard*, derefter af *L. Pagh*, hvorefter den overtages af Bikuben i Århus, som i 1928 sælger den til grosserer *R.L. Hvid*, København, som fra 1933 driver den ved forpagter Erik Thomsen. I

Lauralyst blev nedrevet i 1978, da Holstebro kommune købte ejendommen. Billedet er taget kort før nedrivningen. Det fraflyttede stuehus er en bungalow, som blev opført i slutningen af 1930'erne, få år før Vilhelm Sønderby overtog Lauralyst.

1936 er gården på 54 hektar, hvoraf de 52 hektar er ager, 1 hektar eng og 1 hektar gårdsplads og have. I 1936 brænder Lauralyst, hvorefter gården genopføres med moderne bygninger.

Sønderby

Alligevel er Lauralyst en gård, der er kørt ganske meget ned, da den i 1942 overtages af *Johannes Vilhelm Sønderby*, der i løbet af nogle år får den i god drift igen.

Johannes Vilhelm Sønderby er født i 1899 i Gjellerup som søn af Peder Pedersen Sønderby, som drev Smedegaard. Han er gift med Agnes

Signe Henriksen, født i 1904 som datter af Søren Henriksen i Hedegård. Parret flytter hertil fra Sparretoft med fire børn og får i Lauralyst yderligere sønnen Søren Peder i 1946.

I 1961 dør Vilhelm Sønderby, og i 1964 sælger enken gården til *Christian Lauge Nielsen*, der i 1971 sælger den til *Børge Sørensen*. Han har den indtil 1978. Så sælger han til Holstebro kommune, som nedriver bygningerne og udstykker jorden. Landbrugsjorden bliver solgt til omkringboende landmænd. Grunden, hvor gården lå, er delvis udstykket til parcelhusbebyggelse og industri. Lauralysts have forsøger man at bevare som et åndehul midt i byen Tvis.

TVIS BY

Meget få byer her i landet kender deres fødselsdag. Det gør Tvis. Byen blev grundlagt den 20. november 1887, den dag kirken blev indviet. Men det var der ingen, der vidste, og det var heller ikke med i planen. I det vidtstrakte Tvis sogn med enestegårdene havde man aldrig haft nogen landsby og heller ikke noget ønske om at få det. Det drejede sig om at få bygget en ny kirke et mere centralt sted i sognet end nede på klosterøen, som unægtelig lå lidt afsides for de fleste. Og nu stod den dér på bakken øst for Lauralyst, ene bygning midt mellem proprietærgården og Bluhmes husmandssted nede ved æ' skov. Jovist skulle der bygges en kirkestald ved kirken til kirkegængernes heste. Men at flytte skolen og degnens bolig op ved siden af kirken, som lærer Henriksen foreslog, ville man ikke vide af. Og præstegården lå jo i Nørre Felding, så det kom heller ikke på tale. Så: Samlet bebyggelse - nej tak!

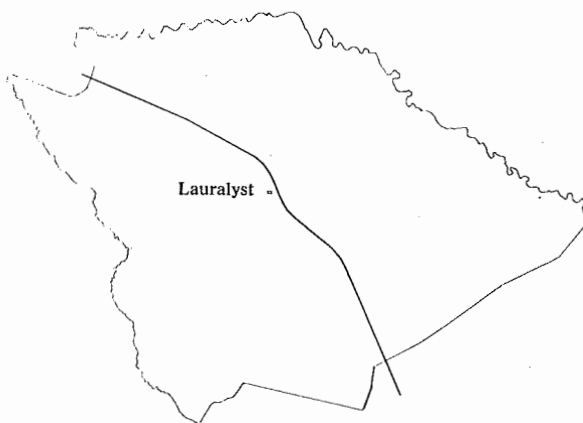
Tvis by ligger på Lauralyst jorder og Tvislund jorder. Skellet går tværs over Hovedgaden mellem nummer 38 og 40. Det er langs Hovedgaden den første bebyggelse opstår på parceller udstykket fra Lauralyst. Mejeriet opføres i 1892 og de første beboelseshuse efter århundredskiftet.

Jernbanen kommer til Tvis i 1904. Heller ikke det var tanken, men her havde proprietæren på Lauralyst igen en finger med i spillet. Planen var, at banen skulle følge en lige linie fra overskæringen inde ved Herningvej, dér, hvor der i dag er en viadukt under Ringvejen og Herningvej, ned gennem Tvis sogn, slå et sving ved Hingebjerg bavn for derefter igen at følge en lige linie ned til

Aulum. Der var allerede sat pæle af i marken, dér hvor banen skulle gå. Men proprietæren ønskede banen lagt nærmere ved Lauralyst, så han indbød teknikerne og andre folk med indflydelse til frokost på Lauralyst. Dagen efter blev de nedrammede pæle flyttet, og banen fik det nuværende forløb. På et kort over Tvis er det tydeligt at se, hvorledes de tre sving banen slår ved Tvis er en rettelse i den oprindelige plan. Ingeniører og arkitekter ynder ikke en masse buer og sving, men hvad gør man ikke for en god frokost?

Stationsby

Det er nærliggende at mistænke proprietær Christensen for at have øje for den erstatning han får, når han ved den ændrede linieføring skal

En frokost på Lauralyst er skyld i, at jernbanen fik dette ændrede forløb gennem Tvis sogn.

Disse syv huse i Hovedgaden er bygget mellem 1903 og 1906. Ældst er købmand Peder Jensens hus med flaget og de brede hvide rammer om butiksvinduer og dør. I huset ved siden af åbner bagermester Norre i 1906 en bagerforretning, og det har her været siden da. I det næste hus med de vandrette striber og smøgen ind langs huset indrettes senere Tvis telefoncentral. Billedet er taget i 1907.

afstå mere jord til jernbanen. Men som den igangsætter han ubestrideligt er, har han sikkert en række positive forventninger til banen, når han ser, hvordan det er gået andre steder. De ændrede produktions- og afsætningsforhold i landbruget betyder, at der skal tilføres mergel og kunstgødning, og at landbrugets produktion vokser og skal transporteres til fjernere markeder.

Set i tilbageblik må det erkendes, at hverken for landbruget i Tvis sogn eller for udviklingen i Tvis by kommer jernbanen til at spille nogen afgørende rolle. Det er der flere årsager til. Dels

sognets udstrækning, dels at Tvis ligger så nær Holstebro. Men den væsentligste årsag er nok, at jernbanen kommer så sent.

Den store udvikling for de stationsbyer, der skyder op langs de nyanlagte jernbaner, indledes i 1880'erne og tiltager frem mod år 1900. Efter århundredskiftet er udviklingen mere behersket for nærmest at gå i stå i mellemkrigsårene. En genopblomstring oplever stationsbyerne i 1960'erne og 70'erne, da nye parcelhuskvarterer og servicevirksomheder skyder op, mens afhængigheden af jernbanen aftager.

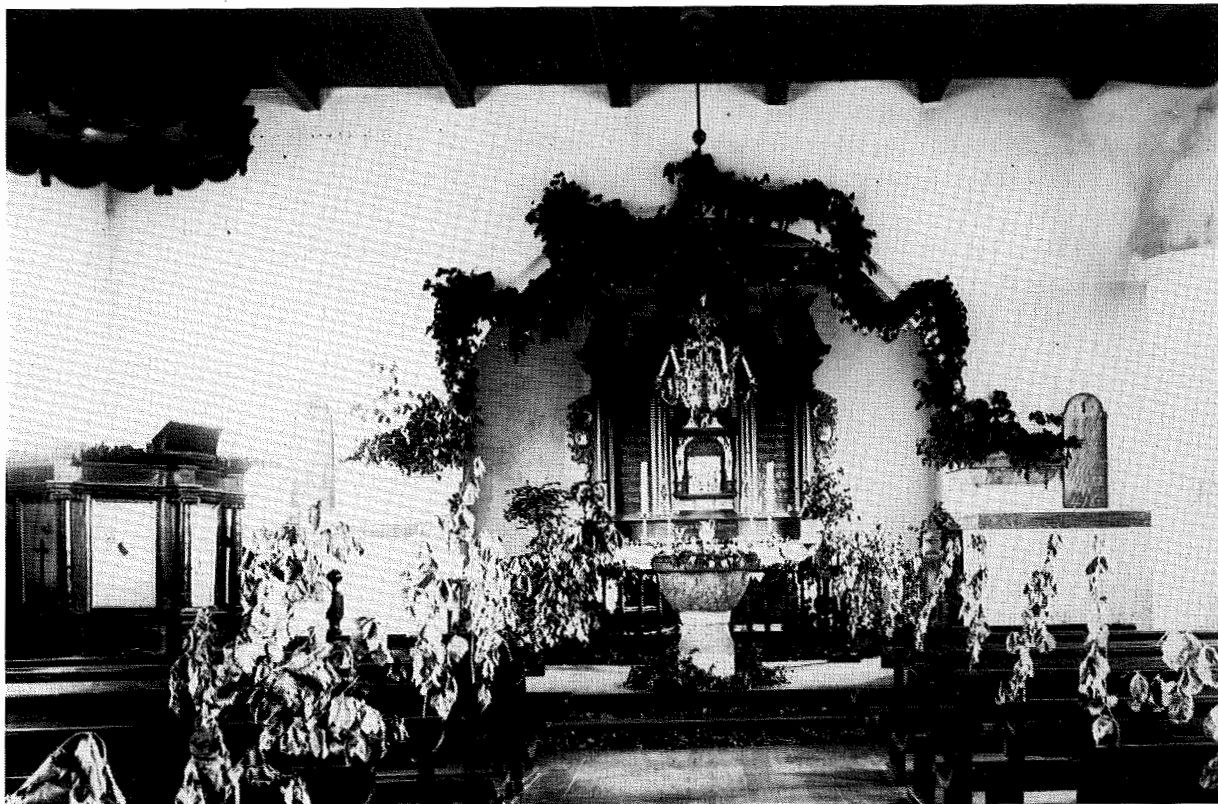

Nu har fotografen stillet sig op i Hovedgaden ud for nummer 14, for her kommer brudeparret Niels Christian Andersen og Karen Boutrup Christensen i spidsen for bryllupsgæsterne på vej fra kirken hjem til Skovbolig. Over kirkegårdslågen og trætoppene aner man stationsbygningen, og bag signalmasten og vogterhuset ses røgterhuset og den lange ladebygning på Lauralyst. Billedet er taget i 1907.

Fordi jernbanen først kommer i 1904, bliver Tvis aldrig en egentlig stationsby, selv om den får navn af stationsby. Læg mærke til, at hovedgaden i Tvis ikke er nogen »Stationsvej« eller »Jernbanegade« som i andre stationsbyer. Sådanne findes ikke i Tvis. Hovedgaden er vejen ved kirken ud mod Tvislund. Det er her den tidligste bebyggelse opstår. Ikke på Lauralyst-siden af banen. Heller ikke den specielle stationsby-arkitektur finder vi på husene i Tvis. Her er ingen huse, som med storslåede indgangspartier eller små tårne skal markere indehaverens status. Det er

enkle huse, som ikke giver sig ud for mere end de er.

Tvis hører til den slags byer man kalder rurale. Det vil sige byer med kirke, mejeri og enkelte håndværkere og handlende og med en befolkning, som har nær tilknytning til landbruget. De fleste af husene i Hovedgaden er bygget af og til tidligere landmænd i sognet. Før i tiden gik de på aftægt på gårdene. Efter år 1900 bliver det moderne at bygge sig et hus i Tvis, når en gårdmand eller en enke overdrager gården til yngre kræfter. Denne tendens gør sig stadig gældende.

Det faldt ikke i alle Tvis-boeres smag, at altertavlen ved opstillingen i den nye kirke i 1887 var overmalet med egetræsmaaling og sidefelterne påført skriftsteder i guldbogstaver. Midt for alteret hang den lysekroner med levende lys, som Peder Gedsted og Karen Kristine Quistgaard på Tvis kloster i sin tid skænkede kirken.

Tvis, fordi kirkeejerne stadig betaler på det lån de har optaget til opførelsen af kirken i 1887. Tvis kirkes overgang til selveje finder sted så sent som i 1952.

Et kirkehus med stalde til kirkegængernes heste bliver opført ved kirken. For at finansiere det får kirkeejerne den geniale idé at udstykke gravstederne på kirkegården og sælge dem. Når man kan udstykke landejendomme, kan man vel også udparcellere gravsteder. Men den går ikke. Stiftsøvrigheden forlanger ordningen ophævet, hvorefter kirkeejerne igen må påligne de enkelte gårde gælden.

I 1926 udvides kirkegården hen til det gamle skel mod øst, og i 1929 vedtager menighedsrådet

at købe et stykke jord af Christian Andersen i Skovbolig med henblik på senere udvidelse af kirkegården mod øst.

Kirkeejerne vælger to kirkeværger, der har med bygningen og kirkegården at gøre, men samtidig vælges der et menighedsråd, der står for driften. Allerede i det menighedsråd, der vælges i 1904, bliver der rørt ved spørgsmålet om præstens fortsatte bopæl i Nr. Felding, og i 1916 - efter kommuneadskillelsen - indsender Tvis menighedsråd en ansøgning til kirkeministeriet om flytning af præstegården til Tvis by. Man henviser til, at det vil være lettere at få ansøgere til præsteembedet, hvis præstegården ligger i Tvis. Desuden vil præsten få nærmere kontakt til fler-

I 1951 bliver altertavlen bragt tilbage til sit oprindelige udseende med Moses og Jesus i sidefelterne. Den store kakkelovn i højre side fjernes året efter, og der installeres el-varme. De åbne bænkerækker erstattes af lukkede kirkebænke, og prædikestolen hæves. Nye tavler til salmenumrene anskaffes i stedet for de gamle, hvor salmenumrene blev skrevet med kridt.

tallet af beboerne, idet der i Tvis bor 1068 sognebørn mod kun godt 600 i Felding.

Kirkens indre og ydre er flere gange istandsat. I 1904 bliver det på forslag af pastor Sick vedtaget at købe et billede af Kristus på korset for midler, der indsamles i kirken. - I 1914 vedtager menighedsrådet at fjerne spytbakkerne i kirken, og i våbenhuset ophænges en plakat fra Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse, der opfordrer kirkegængerne til 'ikke at spytte på gulvet.

I forbindelse med 50-års jubilæet i 1937 skænker et af sognebørnene en syv-armet lysestage til kirken på den betingelse, at der skal installeres elektrisk lys i stagen. I 1942 installeres der orgel i kirken og opføres nyt pulpitur over indgangen.

Det gamle harmonium, som siden 1917 har ledsaget kirkesangen, bliver solgt til missionshuset for 50 kroner.

I 1943 - midt under besættelsen - forærer fabrikant Færch en flagstang til kirken, og samme år anskaffes særkalke til altergæsterne. Kirkens ligkapel er opført i 1952.

Kirkeinventaret bliver i 1951 istandsat på kirke-maler Johs. Madsens værksted i Aalborg. Egetræsmalingen fjernes fra altertavlen, så Moses og Kristus i sidefelterne igen kommer frem. Både altertavlen, prædikestolen med lydhimmel og degnestolen bliver malet op i de farver og med den guldstaffering de havde, da de stod i den gamle kirke nede i klosterdalen.

Da det smukt istandsatte inventar igen er anbragt på sin rette plads i kirken, falder det endnu stærkere i øjnene, at også kirkerummet trænger til en kærlig hånd, og i 1953 bliver kirken lukket et halvt år, mens den gøres i stand både ude og inde. Vinduerne i kirkens nordvæg mures til, kirkerummet hvidtes og træværket males. Den store kakkelovn, som står i sydsiden modsat prædikestolen, fjernes, og kirken forsynes med el-varme. Foran alteret lægges et gulvaltertæppe med Tvis Klosters segl som motiv. Tæppet er et korsstingsbroderi, fremstillet af en række af menighedens kvindelige medlemmer. Et nyt tæppe med samme motiv har en kreds af damer i sognet broderet til jubilæet i 1987.

I 1982 får Tvis kirke et nyt orgel i forbindelse med en istandsættelse, hvorunder kirken igen er lukket et halvt år. Menighedsrådet køber i 1985 foderstofforretningens areal bag Brugsforeningen. HAGs pakhus nedrives og arealet inddrages i kirkegården, så der foruden en større oplagsplads indrettes et hjørne med gravsten fra de hjemfaldne grave.

Også HAGs arealer på den anden side af Hingebergvej bliver købt og frilagt. I 1987 fremlægger menighedsrådet et projekt til opførelse af et menighedshus på dette areal.

Kirkehuset

Ved siden af kirkegården opføres et kirkehus med bolig og en lille stue, hvor de forordninger, som skal læses op på kirkestævnet, lægges frem, og hvor sognerådet af og til holder møder. I forbindelse med kirkehuset opføres stalde til kirkegængerne heste. I 1924 udvides med endnu en staldbygning, som kan rumme 17 spand heste, og året efter lejer mejeriet staldplads i kirkestalden til mælkekuskenes heste. I 1964 rives det gamle kirkehus ned og giver plads for et moderne parcelhus til bolig for kirkebetjent og graver.

Den første, der bebor kirkehuset fra 1887, er *Poul Nielsen*, som flytter fra ejendommen Lille

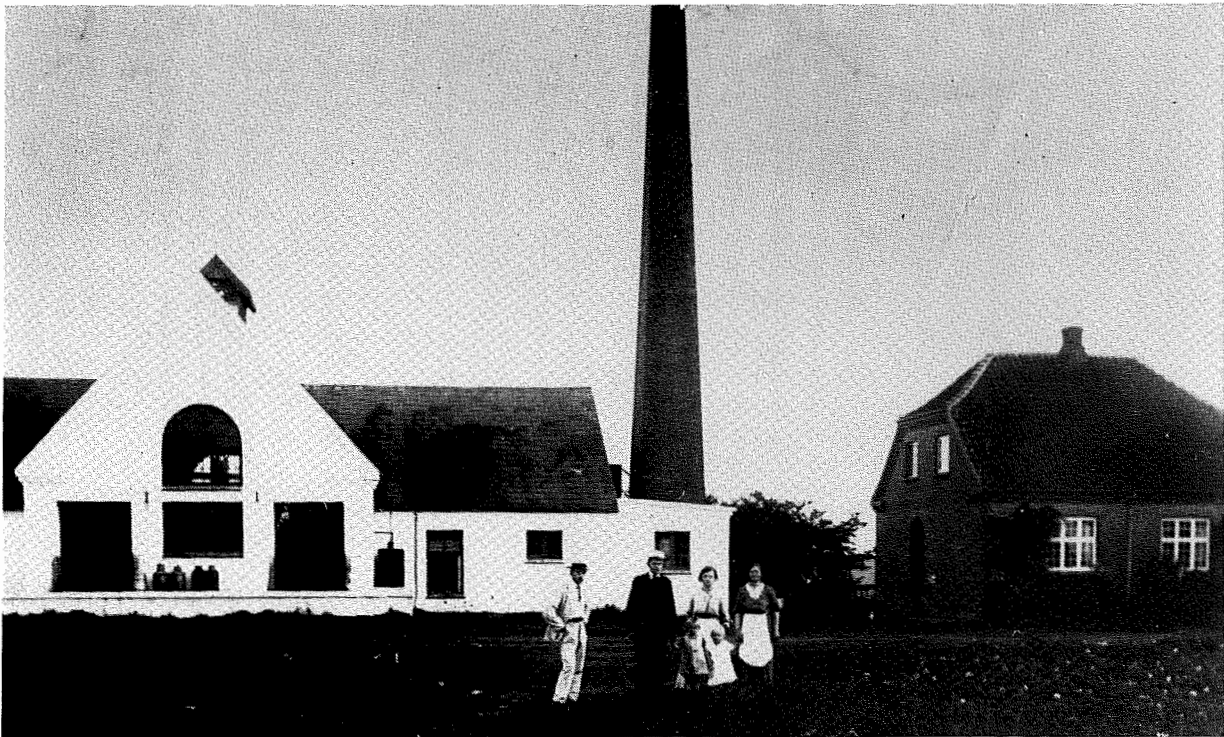
Soels, og som foruden at være graver ved kirken ernærer sig som skomager i kirkehuset. Efter *Poul Nielsens* død i 1895 overtager den ældste søn *Niels Christian Nielsen*, gift med *Ane Tolstrup Nielsen*, både lejemålet og skomageriet. De får børnene *Oskar* i 1901, *Martin* i 1903 og *Ingeborg* i 1916. *Ane Skomager* er desuden fra 1915 til 1920 ansat som ringer og kirkebetjent ved Tvis kirke. Parret flytter i 1926 til Hovedgaden 16, hvorfra de fortsat driver skomagerforretning. Ind i kirkehuset flytter *Peder Jensen*, »Pe' Værk«, som han kaldes, fordi han bliver bestyrer for elektricitetsværket i Tvis. Han er graver ved kirken, mens kirkebetjentstillingen fra 1920 til 1937 varetages af *Ane Jensen Morre*, der bor i Hovedgaden nr. 11.

I 1930 flytter *Peder Jensen* til en bolig i Hovedgaden 32 ved siden af elektricitetsværket, og den næste lejer i kirkehuset er *Christian Jensen Overgaard*. Han er tømrermester og har ingen funktion ved kirken. Kirkehuset er i denne periode udelukkende lejebolig.

I 1937 bliver murer *Jens Peder Jensen* ansat som graver og kirkebetjent men bor ikke i kirkehuset. Han er gift med *Johanne Pedersen* fra Lindballe, som efter mandens død fortsætter som kirkebetjent. I 1953 bliver *Johannes Christensen* fra Højgård ansat som kirkebetjent og graver, efter at han i nogle år har haft løst arbejde ved kirkegården. Han efterfølges i 1957 af *Thorvald Emil Hansen*, som flytter hertil fra ejendommen Ny Mejdal. I 1964 antages *Mads Uhlund Jensen* fra Nørrevang som kirkebetjent og graver. Han flytter i 1975 til Hovedgaden 42, og *Gunnar Skov*, født 1924 i Fousing, gift med *Ida Ellegaard Jensen*, født i 1927 i Fousing, flytter hertil fra Holstebro og overtager kirkebetjent- og graverstillingen.

Tvis Andelsmejeri

Mejeriet er den første virksomhed, der opføres i 1892 på en grund over for kirken. Håndværkerudgifterne løber op i 1740 kroner, men det er ikke gjort med bygningen alene. Der installeres

I 1912 udvides mejeriet og samtidig opføres en mejeribestyrerbolig, som den nyansatte mejeribestyrer Søren Nielsen Giver flytter ind i. Han ses her med mejeristkasket sammen med hustruen Valborg og børnene Vagn Aage og Signe. Bag børnene står tjenestepigen Ellen, som desuden er mejerske. Manden med stråhatten er mejerist Holst.

mejerimaskiner til behandling af mælken og fremstilling af ost og smør. Alene dampmaskinen, der skal drive det hele, koster 1175 kroner og centrifugen 1150 kroner. Vand får mejeriet fra egen brønd. Da den løber tør, borer man en ny, som heller ikke kan dække behovet, hvorefter en rørledning fra Lauralyst mergelgrav bliver ført over til mejeriets brønd.

Til at forestå arbejdet i mejeriet ansætter bestyrelsen den unge *Jens Kristian Henriksen* som mejerist til en løn af 950 kroner om året, fri bolig og brændsel samt 1 pægl fløde og al det skummetmælk han kan drikke. Der er blot det problem, at han ikke har været soldat endnu, men i 1892 giver bestyrelsen ham lov til at møde på session, selv om han ved sin ansættelse har lovet at søge udsættelse. Han gifter sig med Jensine Lar-

sen og de får i 1896 sønnen Aage og i 1897 sønnen Ejnar.

Den skepsis, der hist og her findes i sognet over for andelsmejeritanken, forsvinder snart. Kort tid efter starten har mejeriet 95 leverandører i Tvis og 11 i Nr. Felding, som først får sit eget andelsmejeri i 1907. Mejeriet omsætter 1.4 millioner pund smør, og smørret koster 96 øre pundet. På generalforsamlingen har hver andelshaver en stemme, men mejeriets overskud fordeles efter fedtindholdet i den mælk de leverer. Leverer en andelshaver mindre end 7 pund mælk, får han dog ikke andel i den skummetmælk, som leveres tilbage til producenterne.

I 1898 bliver den 27-årige *Poul Jensen Seerup* antaget som mejeribestyrer. Han stammer fra Mors og er gift med Else Marie Pedersen, og par-

I deres pæne tøj og på festligt smykkede vogne er mælkekuskene forsamlet på pladsen foran Tvis andelsmejeri i anledning af mejeriets 50 års jubilæum i 1942.

ret kommer hertil fra Vinding sogn. I Tvis får de børnene Signe Johanne i 1908, Aksel Peder i 1909 og Gunhild i 1910. I 1912 rejser han, og der indkommer 35 ansøgninger, da stillingen slås op. Udpeget bliver *Søren Nielsen Giver* fra Sønderup Andelsmejeri. Lønnen er nu 1600 kroner om året, fri husleje og brændsel, 2 deciliter fløde daglig samt al den skummetmælk og kærnemælk han har brug for.

Prisen på en liter sød stiger i 1912 til 15 øre, kærnemælk til 6 øre og skummetmælk til 4 øre. Det går helt godt for mejeriet. Før banens anlæggelse fragtede man mejeriprodukterne til Holstebro, men efter 1904 afsendes smørret og osten fra Tvis station, hvortil man også får kullene til dampmaskinen. I 1912 ombygges og udvides mejeriet, og der opføres en mejeribestyrerbolig ved siden af mejeriet. Under første verdenskrig kniber det med kultilførslerne, og mejeriet må fyre med tørv. Krisen i landbruget viser sig også i en mindre tilbagegang i omsætningen. Alligevel har Tvis Andelsmejeri i 1918, det år krigen slutter, 165 leverandører med i alt 900 køer. 13 år senere er der 185 leverandører med i alt 1300 køer, og mejeriet omsætter nu 3.6 millioner kg. mælk og fremstiller 145 tons smør. Der ansættes en mejerielev til en løn af 200 kroner om året. Et forslag om, at mejeriet skal ligge stille på søn- og helligdage bliver i 1935 nedstemt på en generalforsamling med 78 stemmer mod 35. Samme år forsynes mejeriet med vand fra det nyoprettede vandværk i Tvis, og så sent som i 1939 forhandles der om delvis overgang til elektrisk drift af kærnen, kølemaskinen og pumpen. Fra slutningen af 1920'erne udnyttes dampen fra dampmaskinen til kogning af kartofler. Der anskaffes først en, senere to beholdere, der hver kan rumme 10 tønder kartofler. Landmændene kommer selv med kartoflerne, og efter kogningen lægger de dem igen på vognen og kører dem hjem til svinefoder på ejendommene. Anden verdenskrigs udbrud fører igen til vanskeligheder med at få kul til dampmaskinen. Igen må man ty til hedetørvne samt til fyring med kvas, som betales med 19 øre knippet. Der går mange knipper til i de år. Efter krigen opføres en butiksbygning i forbindelse med mejeriet, og i 1952 bliver hele pladsen foran mejeriet brolagt, fordi Hovedgaden nu bliver asfalteret. 8.9 millioner pund sødmælk leveres nu til mejeriet, som har en omsætning på godt 1.6 millioner kroner. Den største indvejning oplever Tvis An-

delsmejeri i 1964: 13.1 millioner pund mælk, næsten 10 gange så meget som ved starten i 1892. I Tvis og i Mejdal har mejeriet nu to salgsvogne i gang, hvorfra der sælges mejeriprodukter direkte til forbrugerne.

Mejeribestyrer Søren Nielsen Giver har en stor andel i mejeriets succes, og ved sit 40 års jubilæum i 1952 modtager han da også megen ros og anerkendelse for sin indsats. Han stammer fra Søttrup ved Hornum og er gift med Valborg Cecilie Nyborg. De får børnene Vagn Aage i 1913, Signe i 1914, Niels i 1918 og Poul i 1925. Foruden som mejeribestyrer gør Søren Nielsen Giver sig gældende i sognets kulturelle liv, blandt andet som formand for Tvis forsamlingshus og for foredragsforeningen.

Det er sønnen *Niels Giver*, som bliver mejeribestyrer i 1952 efter faderen. Han gifter sig med Grethe Andersen, der stammer fra Brørup, og de får børnene Kirsten i 1949, Søren i 1953 og Else Merete i 1956.

I 1965 bygges mejeriet ud bagtil med en kærnestue, hvor også den nyanskaffede pakkemaskine til smørret anbringes. Indtil da var smørret fra Tvis andelsmejeri udelukkende emballeret i dritler.

I slutningen af 1960'erne er der forhandlinger i gang om tilslutning til Mejeriselskabet Danmark og i 1969 vedtages på en generalforsamling med 55 stemmer mod 23 at sammenlægge Tvis Andelsmejeri med Holstebro Andelsmejeri. I 1975 flyttes produktionen til Holstebro, og den veltjente mejeribygning nedrives.

Købmanden i nr. 8

Det første privatbyggede hus i Hovedgaden er nummer 8. Her bygger tømrermester Søren Christensen Bach i 1903 et hus, som han sælger til en skræder, der kun er her kort tid, hvorefter købmand *Peder Jensen* i 1905 køber huset og åbner en købmandsforretning, hvad her har været

I 1953, da Poul Nielsen ejer og driver købmandsforretningen i nr. 8, er de brede markerede rammer omkring vinduer og dør malet i en mørkere farve.

siden. Peder Jensen stammer fra Vrou sogn, hvor han er født i 1856, og han er gift med Karen Laustsen, født 1859 i Ejding. Parret har børnene Christian, Petra, Anine, Marie, Laurids, Peder og Thyra.

I 1919 overtager sønnen *Christian Jensen*, født 1881, forretningen. Han gifter sig med Sara Sørensen, født i 1889 som datter af Jens Sørensen i Meldgaard. De får ingen børn. I 1929 sælger de forretningen til *Niels Sørensen*, født 1896 i Feldborg og gift med Karen Arentsen, født 1889 i Staby. De har børnene Olga, Johanne og Sven.

Sønnen *Sven Bang Sørensen*, født 1923, overtager købmandsforretningen i 1946, da faderen køber trikotageforretningen i nr. 20 og viderefører den. Han er gift med Anna Staun Jensen, født 1923. De får børnene Jørgen i 1947, Gustav i 1948, Karen Margrethe i 1951, Karla i 1954 og Kirsten i 1957.

I 1951 bliver forretningen solgt til *Poul Emil Nielsen*, født 1921 i Sønder Saltum og gift med Katrine Iversen, født 1930 som datter af Kristian Iversen i Neder Skautrup. De får børnene Carl Christian i 1956, Bo i 1957 og Karin i 1966.

Poul Emil Nielsen sælger i 1958 forretningen til *Axel Lundager Pedersen*, født 1936 i Lundager som søn af Peder Pedersen. Han gifter sig med

Over indgangen til sin forretning anbragte Jens Christian Norre en bagerkringle, så ingen var i tvivl om, at her bor en bager. Butikken var til venstre for indgangen og til højre var privaten, som senere indrettes til konditori.

Guðrun Hansen, født 1934 i Ydby. De får børnene Jan i 1961, Tom i 1965 og Margit i 1970.

I 1978 sælger han forretningen til *Freddy Knudsen*, født 1947 i Vinding og gift med Annelise Sørensen, født 1949 som datter af Svend Sørensen i Tvis. De får børnene Charlotte i 1974 og Marianne i 1978.

Bageren i nr. 10

Da tømrer *Søren Bach* sælger det knap færdigbyggede hus i nummer 8, giver han sig til at opføre et hus på nabogrunden, hvor der i dag er bageri og bagerforretning. Sådan var det ikke oprindeligt tænkt, for bag ved huset opfører Søren Bach en værkstedsbygning, hvor han selv har tømrerværksted i den ene ende, og hvor smed Svend Svendsen har smedeværksted i den anden. Dette værksted er ikke alene rammen om den tidligste håndværkervirksomhed i Tvis, men det er også rammen om det tidligste foreningsliv i Tvis, idet foreningsforeningen samles til møder her, inden forsamlingshuset bliver bygget.

I 1906 bliver huset købt af bagermester *Jens Christen Jensen Norre*. Han er født i Kjettrup sogn i 1877 og er enkemand, da han kommer hertil fra

Aggersborg ved Løgstør og gifter sig med Petra Marie Jensen, født 1884 som datter af købmand Peder Jensen i Tvis. Parret får datteren Anne i 1908, som dør som spæd. Senere får de drengen Roger Norre, født 1918.

Bagermester Norre indretter bageri og butik i huset og åbner nogle år senere et konditori, som bliver en succes. Det fortælles, at selv damer fra Holstebro tog toget ud til Tvis for at drikke kaffe hos bagermester Norre. Han driver forretningen indtil 1946. Herefter følger hyppige ejerskift: *Christian Carlskov* i 1946, *Morten Ranneris* og *Birk* i 1947, *Charles Kjær* i 1948, *Ingemann Madsen* i 1953, *Harald Eriksen* i 1955. I 1955 overtager bagermester *Peder Sundgaard* forretningen. Han er født i 1922 i Ørnholm og gift med Annelise Katrine Christensen, født 1924 i Spjald. De har børnene Ebba, født 1944, Hardy i 1946 og Inge i 1950.

I 1979 sælger Peder Sundgaard forretningen til *Lone* og *Preben Dupont*, der driver den indtil 1982. Derefter overtages forretningen af Bagernes Kautionsinstitut, som sælger den til *Gert Bust*. Da han i 1984 bliver faglærer ved teknisk skole i Holstebro, forpagter han den ud til bagermester *Leif Jensen*, født 1947 i Års, der driver den indtil august 1987, da forretningen bliver købt af bager *Morten Pulapa*, født 1966 i Holstebro, som har bofællesskab med Conny Hedegaard Simonsen, født 1966 i Århus.

Centralen i nr. 12

Huset er opført i 1907 som bolig for tømrersvend *Niels Furbo*, som flytter hertil fra Højberghus på Grydholt mark. I 1911 bliver huset købt af købmand *Peder Jensen*, og her bor sønnen Christian Jensen, hvis kone Sara bliver den første centralbestyrer, da telefoncentralen oprettes i Tvis. I 1919 overtager Christian og Sara Jensen købmandsforretningen, og Peder Jensen og hans kone flytter ind i nr. 12 og overtager centralen. Efter Peder Jensens død i 1927 fortsætter hustruen

Karen Jensen som centralbestyrer til hun dør i 1934. Huset og centralen bliver året efter solgt til *Niels Peder Jensen Morre*, hvis kone *Andersine Petrine* er centralbestyrer, indtil centralen i 1960 flyttes til huset *Edelweiss* på *Klostervej 9*.

Frisør i nr. 14

Huset er opført i 1907 og tjener udelukkende som privatbolig, indtil *Gunnar Brejnholt* i 1928 køber det og indretter sadelmagerværksted og butik i huset. I 1938 bliver huset solgt til *Relius Jensen Overgaard*, født 1897 og gift med *Marie Dyrmosé*, født 1909 som datter af *Karl Jensen Dyrmosé* i *Sønderbæk*. De har datteren *Inga*, født 1930, og får efter ankomsten til *Tvis Bjarne* i 1933, *Orla* i 1939 og *Karl Erik* i 1947.

Foruden at kunne betjene saks og kam er *Relius* og *Marie Overgaard* begge dygtige musikere, som har spillet til mangen en fest i *Tvis*.

I 1956 sælger *Relius Overgaard* huset til *Robert Pedersen Kjeldahl* og forretningen til *Jørgen Kristian Pedersen*, der driver salonen videre og siden køber huset. *Jørgen Pedersen* er født i 1934 i *Aulum* og gift med *Frida Johanne Høgild*, født 1938 i *Hodsager*. De får børnene *Henning* i 1958, *Karsten* i 1963, *Johnny* i 1970 og *Heidi* i 1975. I 1968 sælger *Jørgen Pedersen* huset og salonen til *Bent Johansen* fra *Sunds*. Han driver den indtil 1971, da salonen ophører.

Skomager i nr. 16

Huset er bygget i 1906 af slagter *Karl Ejler Christensen*, født 1881 som søn af *Jens Christensen* i *Dueholm*. Han opfører bolig, slagteri og stald, men sælger allerede i 1907 og flytter til *Aulum*. Huset er herefter udelukkende bolig i en årrække. I 1911 flytter således pensioneret lærer *Kjerulf Henriksen* hertil og bor her til sin død. I 1926 bliver det købt af skomager *Niels Christian Nielsen*, gift med *Ane Nielsen*, datter af smed *Johannes*

Huset Hovedgaden 14 fotograferet i 1959, da *Jørgen Pedersen* driver frisørsalonen. Huset er nu forsynet med en kvist, og indgangen, der oprindeligt var helt til højre, er flyttet hen midt i huset.

Nielsen i *Smedely*. De flytter hertil fra kirkehuset. *Ane Skomager* har pensionærer på kost og i baghaven til huset opføres en bygning, der i flere år rummer en loge, som siden flytter til loftet over røgterboligen ved *Lauralyst*. Parrets datter *Ingeborg*, født 1916, gifter sig med *Jens Marinus Nielsen* fra *Struer*. De får datteren *Birthe* i 1937, og i 1939 overtager de huset og skomagerforretningen, som de driver indtil 1978. Herefter nedlægges forretningen og huset er siden udelukkende privatbeboelse.

Slikbutik i nr. 18

Huset er opført i 1906 og tjener udelukkende som privatbeboelse indtil *Thor Jensen* fra *Hjørvigshus* i 1924 køber det. Hans kone *Laura Henriette Jensen* åbner en slikforretning, som i 1925 overtages af *Jens* og *Marie Vestergaard* fra *Munkedal*. I 1939 køber *Børge Dyrmosé* huset og viderefører forretningen indtil 1946. *Børge Dyrmosé* er født i 1913 som søn af *Karl Dyrmosé* i *Sønderbæk* og gift med *Marie Kjeldsen*, født 1920 som datter af *Jens Kjeldsen* i *Uhrlund*. Parret får sønnerne *Ove* i 1941 og *Benny* i 1946. Samme år sælger de huset og forretningen til *Morten Christensen*, der flytter hertil fra *Haurtoft*. Det er mest

Hvor Hovedgaden svinger, og hvor i dag Jens Meldgaard Sørensens hus ligger i nr. 23, lå dette lille idylliske hus, som hed Granhøj, og som i tidens løb har haft mange skiftende ejere.

hustruen Marie Christensen, som passer butikken, mens Morten Christensen arbejder som vognmand og som handelsmand indtil 1962. I 1964 nedlægges butikken, og huset er siden udelukkende privatbeboelse.

Trikotage i nr. 20

Også dette hus er bygget i 1906. Det bliver omkring 1914 lejet og senere købt af *Peder Andersen Hallundbæk*, som indretter en købmandsbutik, men som også handler med træsko og trikotage foruden at han klipper og barberer kunderne. Han er født i 1884 i Hodsager og gifter sig med Marie Dorthea Holding, født i 1881 på Fyn. De får datteren Magna i 1915.

I 1946 køber købmand *Niels Sørensen* forretningen og viderefører den som trikotageforretning, efter at han har overdraget købmandsforretningen i nr. 8 til sønnen *Sven Bang Sørensen*. *Niels Sørensen*, der nu er enkemand, bistås i forretningen af datteren *Olga*, som dør i 1963. Herefter overtager *Sven Bang Sørensen* sammen med sin hustru *Anna* trikotageforretningen i nr. 20, som de udvider til også at forhandle gardiner og møbler. I 1973 flytter de forretningen til Øster Gedbo og sælger nr. 20 til *Benny* og *Aase Christensen*,

som i nogle år forhandler trikotage og garner, indtil forretningen nedlægges i 1980.

Købmand i nr. 28

Huset er opført i 1908 og i 1918 bliver det solgt til *Søren Nielsen Tranemose*, som tidligere har ejet og drevet *Fredens Hvile* i Munkbro. Han nedsætter sig som træskomager og bor her indtil 1929.

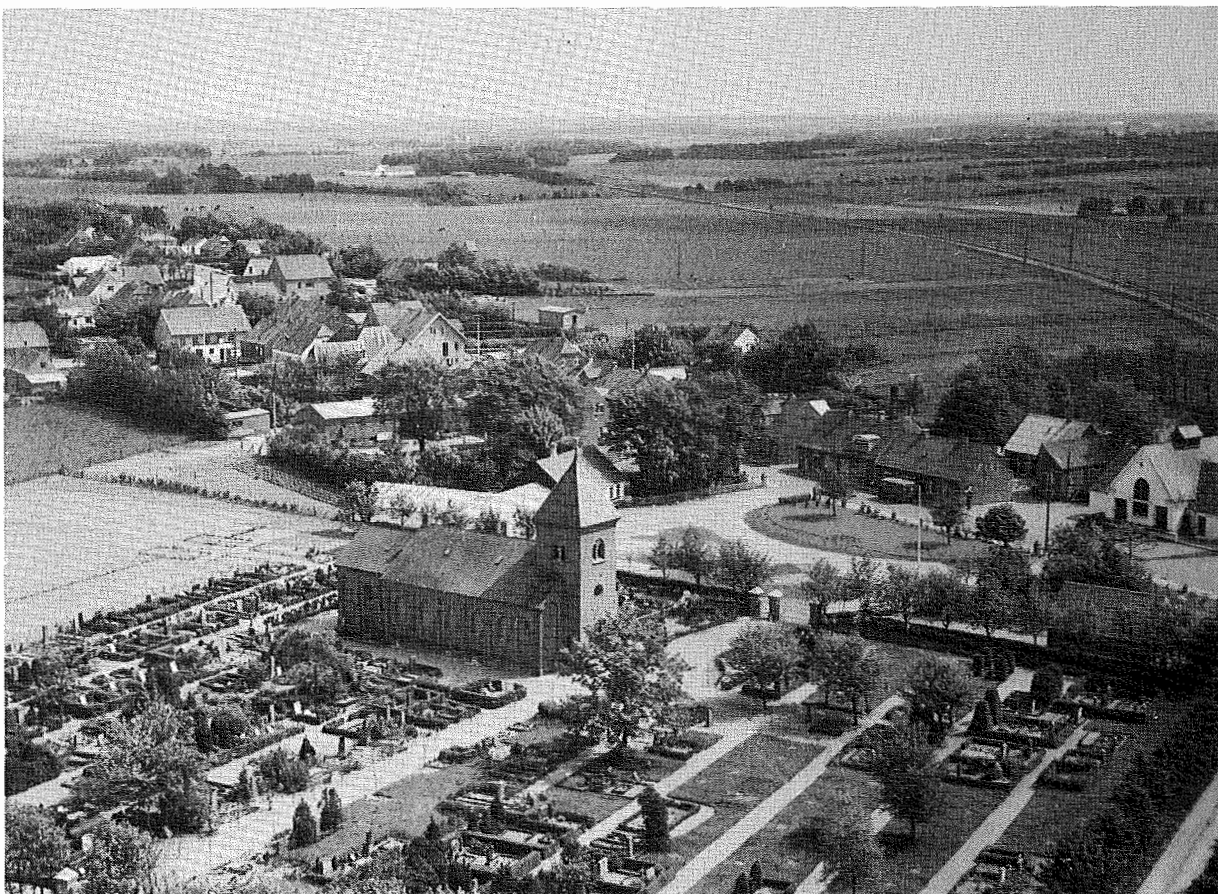
Fra 1936 til 1943 bor *Peder Christian Pedersen Sundgaard* i huset og driver vognmandsforretning fra ejendommen.

I 1950 køber *Børge Dyrmosé* huset og åbner en købmandsforretning, som han driver indtil 1982. Foruden at drive forretning er *Børge Dyrmosé* aktiv i kommunalpolitik. Fra 1966 til 1970 er han medlem af Tvis sogneråd og fra 1970 til 1981 medlem af Holstebro byråd.

Værket i nr. 34

I 1922 får Tvis elektricitet. *Diderik Mogensen* ejer grunden og opfører bygningen, hvori der installeres en 30 hestes dieselmotor, som har kapacitet til at betjene 300 brugere, men det er langt fra alle, der vil være med til den slags nymodens påhit. Alligevel kan Tvis andelselektricitetsværk i 1925 notere, at der er tilsluttet 14 elektromotorer og 43 målere for lys. Foruden forbrugere i Tvis by får de nærmeste Tvislund-gårde strøm fra værket og på Lauralyst-siden gårdene til og med Felletoft. Kommunen lader installere elektricitet i Hingebjerg skole men siger nej til at opsætte gadebelysning.

Diderik Mogensen bliver selv den første værkbestyrer fra 1922. Han efterfølges i 1930 af *Peder Jensen* i kirkehuset. Pæ' Værk som han bliver kaldt. Oprindeligt er han tømrer og kommer her til fra Vinding. Han er født i 1890 og gift med *Elisabeth Jensen*, ligeledes født i 1890. De har datteren *Magna*, født i 1921. Først bor familien i en lejlighed i Missionshuset og fra 1926 til 1930 i

Tvis by på Tvislund-siden af banen fotograferet i 1954. Kirken er året forinden blevet istandsat og vinduerne i nordsiden muret til. Kirkegården grænser mod øst op til Skovboligs marker, idet Hingebjergvej endnu ikke er ført igennem til Hovedgaden. Næsten skjult bag kirketårnet ses det gamle kirkehus, som rives ned i 1964.

kirkehuset samtidig med, at Peder Jensen er graver ved kirken. I 1930 flytter de til huset Hovedgaden nr. 32 ved siden af værket. Ved siden af hvervet som værkbestyrer arbejder Peder Jensen som stationsarbejder på Tvis station og varetager hvervet som kasserer i sygekassen, et hverv, som senere overtages af datteren Magna, gift med murer og post Anders Nielsen i Hovedgaden 32.

Tvis Andelselektricitetsværk eksisterer indtil 1943. Så nedlægges værket og forbrugerne tilsluttes Holstebro og omegns elektricitetsforsyning, som udbygger el-forsyningen, således at hele sog-

net forsynes med strøm i årene efter anden verdenskrig. Da værket nedlægges, sælges bygningen til smed *Harald Hansen*, der flytter hertil fra Hovedgaden nr. 9. Han indretter smedeværksted i nummer 34 og bygger senere en privatbolig oven på værkstedet. I 1972 ophører Harald Hansen med at drive smedeværksted, men fortsætter med salg af VVS-artikler indtil han sælger bygningen i 1981 til *Kenneth Kristensen*, der indretter drejerværksted under navnet Tvis Møbel-drejleri.

Stjernen kaldte Jens Jensen Østergaard sit hus Skovbakken, som opføres i 1904 på sydsiden af Hovedgaden på Tvislund jorder. Høkerforretningen havde han i den nærmeste ende af huset.

Blomster og post i nr. 42

Huset hedder Sønder Kabbels og er bygget i 1931 af *Kristine Vestergaard*, da hun sælger Nørre Kabbels på den anden side af Hovedgaden og flytter herover. Huset er privatbeboelse, indtil *Mads Uhrlund Jensen* køber det i 1959 og indretter en blomsterhandel ved huset, da han i 1975 flytter fra kirkehuset hertil. I 1980 oprettes postindleveringskontor i huset, og i 1985 ophører han med blomstersalget, og forretningen er herefter udelukkende postindleveringskontor. Mads Uhr-

Foruden at være rammen om Indre Missions arbejde i sognet benyttes missionshuset i Hovedgaden i mange år til konfirmandundervisning.

lund Jensen mister sin kone i 1960 og gifter sig senere med Johanne Krab, født 1940 i Frørup ved Christiansfeld.

Postindleveringskontoret har haft til huse forskellige steder i Tvis by, siden Tvis station nedlægges i 1970. Først flyttes det til Anna Kammergaard i Hovedgaden 36. I 1972 til Magna Nielsen i Hovedgaden 32. Fem år senere flyttes det til Lis Sørensen på Bannestrupvej 4 og i 1980 som nævnt til Mads Uhrlund Jensen i Hovedgaden 42.

Høkerforretning i nr. 56

Jens Jensen Østergaard, som hidtil har drevet forretning fra ejendommen Egebjergghus på Tvislund mark, bygger i 1904 huset Skovbakken på Vestergårds jorder og åbner her en høkerforretning. Han er gift med Else Kirstine Sørensen, og familien flytter her til Skovbakken med deres børn og får her yderligere Jenny Andrea i 1905, Jens Andreas i 1907 og Louise i 1908. I 1909 flytter han forretningen tilbage til Egebjergghus, og Skovbakken bliver solgt til privatbeboelse.

Missionshuset i nr. 13

Den første bygning, der opføres på den nordre side af Hovedgaden, er missionshuset. Det står færdigt og bliver indviet den 16. november 1904, få måneder efter banens indvielse. Indre Mission i Tvis fejrer hvert år denne indvielsesdato for missionshuset, som i alle årene har været rammen om det arbejde, som Indre Mission har drevet i sognet, ligesom det også i en årrække rummede konfirmandundervisningen. Bygningen har i tidens løb gennemgået istandsættelser og moderniseringer og midlerne hertil er indkommet ved offergaver. I 1919 får huset nyt tag af rigtige teglsten og i 1922 indlægges elektricitet. I 1932 bliver huset kalket indvendig og udvendig. I besættelsens sidste år beslaglægges missionshuset af den

Butikken i Tvis brugsforening var adskilt fra pakhuset øst for ved en brandmur. Her var en port og indkørsel fra Hovedgaden til gården hvorfra der forhandlede grovvarer. De to kommissær i døren er Aksel og Alfred Laustsen.

tyske besættelsesmagt, og efter krigen gennemgår det en total renovering og forsynes med tilbygning samtidig med at møbelinventaret fornyes.

Brugsen i nr. 5

Ejendommen er opført i 1907 som landbohjem. Det ejes og drives af *Sofus Christian Thinggaard*, oprindelig smed fra Holstebro og gift med *Jensine Karlsen*. I landbohjemmet var der billard og mulighed for terningspil og også værelsesudlejning. I 1912 ansøger Thinggaard om tilladelse til at åbne en afholdsbeværtning og en mindre købmandshandel. Det får han lov til på betingelse af, at han opgiver at drive ejendommen som

landbohjem. Købmandsforretningen drives af *Johannes Frederik Mathias Colstrup*, gift med *Olivia Nora Christensen*. De får i 1912 sønnen *Knud Sofus*. Af andre bestyrere kan nævnes *Madsen*, *Lindemann* og *Christian Thinggaard*.

I 1919 sælger han ejendommen til Tvis og Omegns Brugsforening, som oprettes samme år. Den første uddeler er *Knud Peder Mikkelsen*, født 1893 i Gjellerup og gift med *Anesine Pedersen*, født 1894 i Rold. De får børnene *Tage* i 1920, *Svend Erik* i 1922 og *Ove* i 1931.

Efter *Knud Mikkelsens* død bliver sønnen *Tage Mikkelsen* uddeler et års tid, indtil posten i 1954 overtages af *Poul* og *Edel Kristensen*. *Poul Kristensen* er født i 1920 i Hover ved Ringkøbing

Smed Harald Hansens værksted bag huset i Hovedgaden 9, fotograferet i 1940. Selv boede han i forhuset, mens forretningen ud til gaden var udlejet til slagter Magnus Hesel.

og hustruen i 1929 i Ulfborg. Parret får børnene Elsebeth i 1950, Margit i 1951 og Helle i 1958. I 1980 fratræder Poul Kristensen, og som ny udde-
ler antages *Erik Nørgaard* og hustru, som kommer hertil fra Holstebro. Erik Nørgaard er født i Møldrup i 1953 og gift med Lisbeth Iversen, født 1954 i Lading. De får børnene Gitte i 1980 og Allan i 1984.

HAG

I 1930 er Tvis Brugsforening så stor en forretning, at det på en generalforsamling vedtages at forhandle foderstoffer til landmændene. Bag Brugsen opføres et pakhus og i 1939 bygges den nuværende brugsforeningsbygning. Efter anden verdenskrig vokser foderstofforretningen så kraftigt, at den i 1952 udskilles som en selvstændig virksomhed under navnet Tvis Foderstofforening med *Thomas Pedersen* fra Fyn som uddeler. Foreningen køber en grund bag Brugsen og opfører et pakhus. Men pladsen bliver snart for trang, og i 1955 køber foreningen et areal mellem Hingebjergvej og Egevænget og bygger her et større pakhus med silo samt kontor- og lagerbygninger.

I 1970 sluttet Tvis Foderstofforening sammen

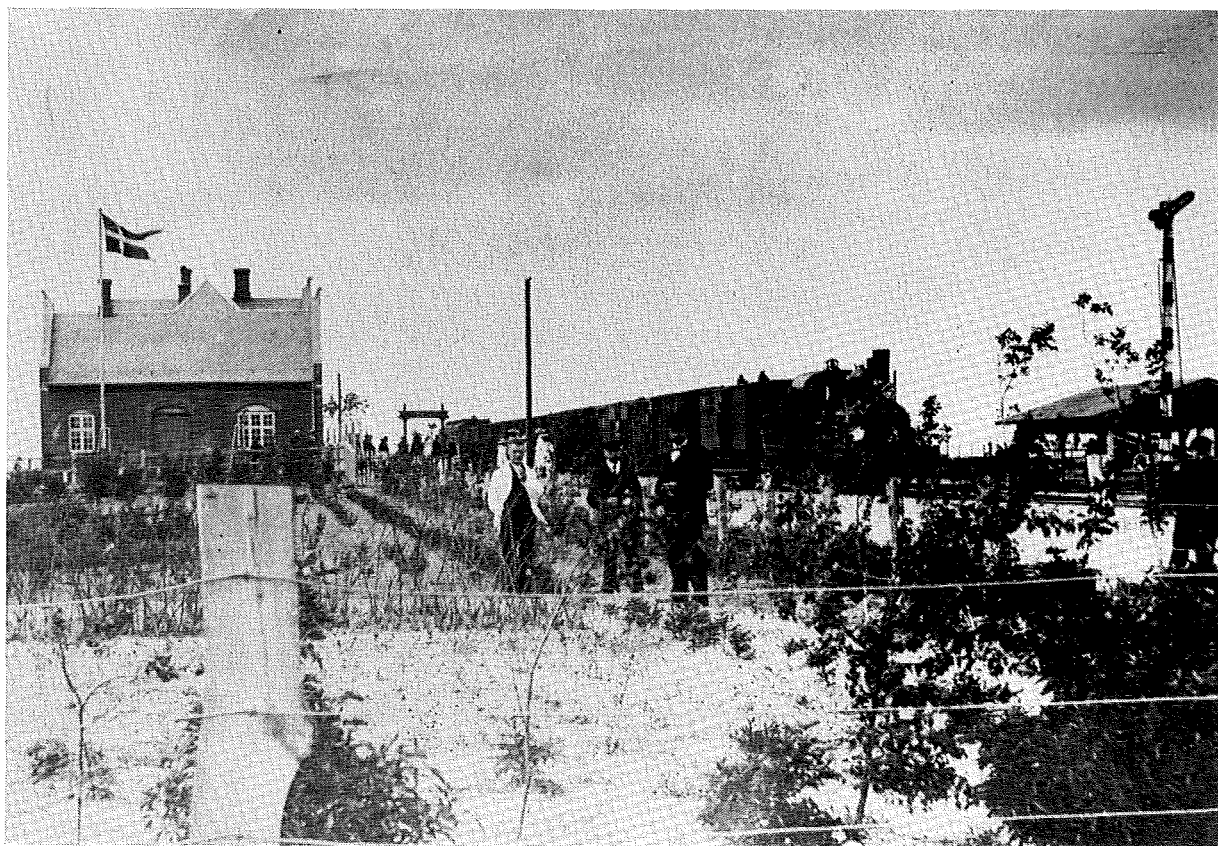
med andre lokale foderstofforeninger i HAG - Holstebroegnens Andels Grovwareforretning, som i begyndelsen af 1980'erne opfører et helt nyt samlet anlæg på Skautrupvej, og i 1985 bliver de gamle bygninger inde i Tvis nedrevet og de frilagte arealer solgt til Tvis menighedsråd.

Slagter i nr. 9

Huset er opført i 1905 af tømrer Søren Christensen Bach til bagermester *Jens Dyrmosé*, som ikke bor her ret længe. I 1909 flytter *Niels Christian Nielsen* hertil fra Hvingel ved Hee og åbner en slagterforretning og et slagterhus. Han stammer fra Fastergaard og er gift med Mette Marie Nielsen fra Holmsland. De flytter hertil med otte børn: Ane, Milter, Marie, Maren, Esther, Christian, Thorvald og Vagn. I Tvis får de endvidere Harald i 1911 og Olga i 1914.

I 1920 flytter han til Holstebro og sælger til *Jens Bisgaard Sørensen*, der i 1925 sælger til *Kristoffer Nielsen*, som året efter sælger den tilbage til Bisgaard, som så sælger den til *Peder Christian Nielsen*, der i 1927 sælger til *Christian Jacobsen*. Han driver den i en årrække og efter hans død overtager *Jens Christian Nielsen* forretning og bolig. Han er født 1901 i Grønbjerg som søn af Kristoffer Nielsen i slagterhuset Klostervej 11. Han er gift med Hilda Elisabeth Nielsen, født 1902 i Herning. Parret får børnene Ruth i 1925, Ketty i 1929 og Bitten Gurli i 1938.

I 1934 flytter han til Virkelyst i Uglkær og slagterforretningen overtages i 1935 af *Peder Henrik Sørensen*, som i 1939 sælger til *Harald Hansen*. Han er født 1914 i Tørring og gift med Emmy Nielsen, født 1917 i Flynder. De får børnene Herdis i 1938, Esther i 1940, Hans Peter i 1945 og Søren i 1951. Harald Hansen er smed og indretter smedeværksted i baghuset, mens butikken fortsat drives som slagterforretning af *Magnus Hesel*. I 1944 sælger Harald Hansen til *Vagn Lundgaard*

Et godstog venter på afgang fra Tvis station. Billedet er taget fra vogterhusets have omkring 1907, da der på perronen endnu stod et skilt med stationens navn. Til højre på stationsterrænet ses en samlestad for dyr, der skulle sendes med tog til slagteriet.

Christensen, som i 1946 sælger til *Kristen Dueholm*, der samme år sælger til *Jens Christian Jensen*.

I 38 år er Jens Christian Jensen byens slagter, indtil han i 1984 drejer nøglen om og nedlægger butikken. Han er født i 1919 i Feldborg og gift med Ritt Marie Adamsen, født 1920 i Grønning i Salling. De får datteren Karen Lis i 1955.

Tvis station

Den 11. oktober 1904 var en tirsdag. Lidt efterårsagtigt i vejret, men alligevel en festdag: Holstebro-Herning-banen skulle indvies. Festtoget, der var smukt pyntet, afgik fra Holstebro bane-

gård klokken 2.45 med ankomst til Herning kl. 4.45. I dag kører toget den samme strækning på en halv time og holder kun i Aulum og Vildbjerg. Dengang holdt det ved Sønderport, i Tvis, Aulum, Vildbjerg, Skibbild og Gødstrup, før det omsider nåede til Herning, og på indvielsesdagen var disse ophold længere, end da køreplanen trådte i kraft. I Tvis var børn og voksne mødt op for at se og vinke til de indbudte gæster, som efter ankomsten til Herning skulle til middag på Eydes hotel klokken halv seks.

Den første stationsmester i Tvis hed *Magnus Aasted*. Han var her ikke ret længe og efterfulgtes af *Stensgaard*, som foruden at passe stationen var

Foruden to spor til persontrafikken har Tvis station et ladespor, som fører hen langs SAJTKAs bygninger.

en glimrende instruktør for de unges amatørteaterforestillinger i forsamlingshuset, da det blev opført. Stensgaard, der var ungkarl, efterfulgtes af stationsmester *Niels Peder Pedersen*, som var gift med Marie Caroline Andersen. De har datteren Klara, født 1904 i Onsild. Efter Niels Peder Pedersen kom stationsmester *Skjoldborg*, som var her i en årrække.

Den stationsmester, som har været her længst, er *Viktor Martinus Emil Asboe*, født 1892 i Vejle og gift med Astrid Rasmine Jensine Jacobsen, født i 1897 i Randers. De har børnene Carl Emil, født 1916, Else født 1919, Arne i 1922 og Svend Erik i 1925. Den ældste søn var allerede selv ansat ved Statsbanerne, da familien flyttede hertil i 1943 og

Endnu i 1952 var der kun et spor ved overkørslen ved Klostervej. Her har aldrig været led, men bomme, som blev betjent fra stationen. Huset er DSBs portørbolig og ikke et ledvogterhus.

havde allerede i Skjoldborgs tid virket som afløser på Tvis station, før faderen kom hertil. Stationsmester Asboe beklæder embedet indtil sin pensionering i 1962. Så bygger han sig et hus over for stationen, hvor han bor indtil 1975.

Asboe efterfølges af *S.B.A. Hansen*. Da stationen nedlægges i 1970 og gøres til et trinbræt, forflyttes han til Sønderport station. Den sidste stationsmester i Tvis er *Aksel Willumsen*. I 1979 indføres timedriften, og togene standser ikke mere i Tvis. Stationsbygningen bliver solgt til privat beboelse. Et forsøg fra Borgerforeningens side på at få DSB til igen at lade togene standse ved Tvis station afvises.

Ledvogterhuse

På strækningen gennem Tvis sogn krydser banelinien seks sogneveje. De forsynes med led og der opføres vogterhuse til bolig for ledvogteren og hendes mand. Som regel er det nemlig hustruen, der har hvervet som ledvogter, mens manden er banearbejder.

Vogterhusene har numre. Nummereringen begynder i Holstebro, og det første vogterhus i Tvis sogn har nummer 4. Det ligger ved Vester Halgårdvej, som nu er spærret for gennemkørsel. En stioverføring sikrer i dag skolebørnenes vej fra Mejdal til Halgård skole.

Vogterhus nr. 5 ligger ved Halgårdvej. Huset ved Hovedgaden i Tvis over for Sognegården har nummer 6. Nummer 7 er Uhrlundvej 4. Vogterhus nr. 8 er Morrevej 1, og det sidste hus inden Aulum skel er vogterhus nummer 9, Lille Uhrlundvej 11. DSB-huset vest for Tvis station, Klostervej 20, hvor banemontør Jørgen Amtkjær bor, er ikke et vogterhus, men en portørbolig. Det er det eneste hus, som DSB ikke solgte til privatbeboelse, da automatiseringen indførtes i 1968 og overkørslerne blev forsynet med blinklys eller automatiske bomme. På de solgte vogterhuse har DSB klogeligt tinglyst en pligt for køberne til at finde sig i jernbanetrafikken. DSB ville ikke

risikere protester mod at togene kører lige uden for døren.

SAJYKA

I 1949 opføres en kartoffelcentral ved Tvis station. Det er de samvirkende jyske kartoffelsekters salgscentral, der står bag. Her modtages avlede kartofler til sortering og videreforsendelse med jernbanen, hvis ladespor løber langs bygningen. I 1958 og i 1961 udvides bygningen, så der indrettes bokse til opbevaring af kartoflerne fra avlerne under de rette betingelser inden den endelige sortering og forsendelse. I sin glansperiode er der op til 23 mand beskæftiget i højsæsonen. I de senere år har kartoffelcentralen fået mindre tilførsler, idet mange producenter nu leverer kartofler uden om kartoffelcentralen.

Smeden i nr. 4

Den første, der bygger på Lauralyst-siden af banen, er smed *Svend Svendsen*. Da værkstedet bag Hovedgaden nr. 8, som han deler med tømrer Søren Bach, bliver ham for trangt, bygger han i 1909 bolig og smedeværksted i Hovedgaden lige syd for banen. Svend Svendsen er søn af Johan Svendsen i Østerlund. Han er født i 1884 i Borbjerg og gift med Nielsine Andersen, født 1885 i Damtoft som datter af Kjeld Andersen. De får børnene Marie i 1911, Kjeld i 1914, Johannes i 1920, Olav i 1922 og Ragna i 1927.

I 1947 overtager sønnen *Kjeld Svendsen* forretningen og boligen. Han gifter sig med Gudrun Andersen, født 1924 som datter af Magnus Andersen, der stammer fra Damtoft. Parret får sønnerne Svend i 1951 og Just i 1958.

I 1975 overtages smedeforretningen af *Henry Lundager Pedersen*, født 1943 som søn af Peder Pedersen i Lundager. Han er gift med Else Marie Bohl Christensen, født 1947 i Viborg. Parret får børnene Henrik i 1969, Joan i 1972 og Gitte i 1976.

Foran smedeværkstedets dør står smed Svend Svendsen mellem svenden Mads Koldkjær og broderen Kresten Svendsen. Hustruen Nielsine står ved bagdøren til huset, og en gæst på besøg yderst til højre. Billedet er taget omkring 1910 i gården bag Hovedgaden 4.

Sognegården

I 1909 bliver der bygget forsamlingshus i Tvis. Alle, der er interesseret i at få skabt et samlingssted, indbydes til at tegne aktier à 25 kroner. Det er der en del, der er, og forsamlingshuset - eller samlingshuset som det en tid kaldes - bliver opført på en grund, som proprietær Christensen på Lauralyst skænker til formålet. Med huset får ikke blot foreningsforeningens og sognebogssamlings medlemmer et sted at være. Også gymnaster og amatørskuespillere benytter flittigt for-

Sognegården ligger længere tilbage på hjørnegrunden end samlingshuset, der blev revet ned i 1953. Sognegården rummer en stor sal ud mod Hovedgaden og en mindre sal bagved.

Kun gavlen på det gamle samlingshus er kommet med på dette billede fra den 5. maj 1945, da Tvisboerne hejste flagene, og børn og unge samledes på hjørnet af Klostervej og Hovedgaden. Mon ikke også de tyske soldater foran det beslaglagte forsamlingshus føler sig lettet over, at krigen er forbi?

samlingshusets lige og skrå brædder. I forsamlingshuset indrettes både en stor og en lille sal - den store oven i købet med balkon - samt køkken, for hvad er en dansk forsamling uden kaffe? I besættelsens sidste år beslaglægges forsamlingshuset af tyskerne.

Efter krigen opstår tanken om at bygge et nyt og mere tidssvarende forsamlingshus. Da samtidig den nye folkeskolelov i 50'erne skal føres ud i livet, står man i Tvis og mangler faglokaler til bibliotek, skolekøkken og sløjd. Sognerådet indgår derfor et samarbejde med forsamlingshusbestyrelsen, således at Tvis kommune bygger huset, mens driften varetages af forsamlingshusbestyrelsen. De ad privat vej indsamlede midler bliver anvendt til køb af inventar til huset.

I 1953 bliver det gamle forsamlingshus revet ned ved frivillig arbejdskraft, og materialerne

solgt på auktion. Det giver knap 3000 kroner i kassen, det samme som det kostede at bygge forsamlingshuset i 1909. Det gamle forsamlingshus lå helt ud til vejen. Det nye hus bygges længere inde på grunden og på en nabogrund, som man har tilkøbt. I de første år efter opførelsen er Tvis kommune den store bruger af sognegården, som forsamlingshuset nu kaldes. I 1958 indrettes her kommunekontor. Også filialen af Holstebro og Omegns Spare- og Lånekasse får til huse i sognegården. I 1965 samles al skoleundervisning i den nye centralskole, og sognegården får derved flere lokaler til rådighed til møder og sammenkomster. Der indrettes en lejlighed til sognegårdens værtspar, der sammen med bestyrelsen står for den daglige drift. Værtspar siden 1980 er *Eddy Pedersen*, født 1942 i Vemb, gift med Emma Larsen, født 1935 i Kølvrå.

VEDTÆGTER

for

Tvis Sogns Samlingshus

§ 1. Formaålet med Huset er at faa et fælles Samlingssted til Afholdelse af Foredrag, politiske, landøkonomiske og andre Møder af oplysende og opbyggende Art, Gymnastik, Husflid m. m.

§ 2. Huset opføres for frivilligt indtegnede Bidrag, der indbetales til Kassereren til de forud bestemte Tider. Mulig manglende Beløb laanes af Bestyrelsen mod Pant i Huset.

§ 3. Bidragenes Størrelse er 25 Kr., for hvilke Aktiehaverne modtager et Bevis, dog først naar de 25 Kr. er fuldt indbetalte.

For nye tilkomne Aktionærer er Bidragenes Størrelse 50 Kr., for hvilke der ligeledes udstedes et Bevis, naar disse er fuldt indbetalte. Aktierne kan ikke uden Tab af Stemmeret overdrages en anden uden Bestyrelsens Samtykke.

§ 4. Stemmeretten er afhængig af fast Ophold i Tvis Sogn, og ingen har mere end 1 Stemme.

§ 5. Bestyrelsen, der skal bestaa af 7 Medlemmer, hvoraf de 4 skal være bosiddende i Sognet, vælges for 2 Aar ad Gangen, og afgaar skiftevis hvert andet Aar, første Gang 3 ved Lodtrækning. Bestyrelsen vælger selv sin Formand og Kasserer.

§ 6. Bestyrelsen varetager Samlingshusets Tarn og Interesser, samt vaager over, at det ikke benyttes til noget usømmeligt eller daarligt.

Aktionærer, der ved Sammenkomster o. lign. i Forsamlingshuset udviser usømmelig Opførsel og/eller tilskynder andre til saadan, kan af Bestyrelsen, naar denne enstemmigt vedtager det, udelukkes (slettes) som Aktionær i Forsamlingshuset og faa sine indbetalte Aktier tilbagebetalt til Parikurs.

Kan Bestyrelsen ikke enstemmigt vedtage Afgørelsen, forelægges Sagen til Afgørelse paa en (ekstra) Generalforsamling.

Den, der af Bestyrelsen enstemmigt udelukkes som Aktionær, har Ret til ligeledes at indanke Afgørelsen for en Generalforsamling.

§ 7. Ved offentlige Møder og Foreningsballer maa der hverken nydes Spiritus eller spilles Kort. Berusede Personer tilstedes ingen Adgang.

§ 8. I hvert Aars første Kvartal afholdes den ordinære Generalforsamling, hvor Regnskabet fremlægges, og Valg af Bestyrelse og 2 Revisorer, der ligeledes afgaar skiftevis, foretages. Disse Valg foregaar skriftlig.

§ 9. Ekstra Generalforsamling kan Bestyrelsen lade afholde, naar den finder Anledning dertil, ligesaa naar mindst 15 Aktiehavere forlanger det skriftlig med 14 Dages Varsel. Enhver Generalforsamling med Forhandlingsemnerne skal bekendtgøres mindst 8 Dage i Forvejen.

§ 10. Bestyrelsen bemyndiges til at leje Huset ud til private Sammenkomster imod Betaling.

§ 11. Lovændringer vedtages paa en Generalforsamling, naar $\frac{2}{3}$ af de mødte stemmer derfor.

Herfra undtages § 12. Alle øvrige Afstemninger paa Generalforsamlingen vedtages ved simpel Stemmeafstemning.

§ 12. Samlingshuset kan ikke sælges eller afhændes, uden det vedtages paa en Generalforsamling, hvor mindst $\frac{2}{3}$ af de i Tvis Sogn boende stemmeberettigede er tilstede og stemmer derfor.

§ 13. Indkomne Penge ved Salg af Huset, eller Overskud fra dets Drift, som er vedtaget paa en Generalforsamling at skulle udbetales, fordeles mellem de solidarisk ansvarlige Aktionærer i Forhold til de indbetalte Bidrag. Aktiehavere, hvis Ophold er Bestyrelsen ubekendt, betragtes som ikke eksisterende.

Tvis, den 18. April 1947.

V. Asbo. P. Pedersen. Kjeld Grønbæk.
Ejner Thomsen. Kjeld Svendsen. Kr. Iversen.
Laurits Vestergaard.

Den særlige stationsby-arkitektur med tårne og gesimser slår aldrig igennem i Tvis. Det mest originale i den retning er vist tømrer Overgaards hus på hjørnet af Klostervej og Lauralystvej, opført 1915. Da han et par år senere opfører Klostervej 3, kommer der lidt mere harmoni over de to sammenbyggede huse. I hjørnebutikken har Jonas Kaspersen et slagteriudsalg.

Kaffe og blødt brød

Under en del opmærksomhed og munterhed bliver Tvis sogn det sted i landet, hvor 21-års valgretten, som folketinget vedtager i 1961, får premiere. Anledningen er en beboerafstemning, om der skal gives bevilling til åbning af et konditori i ejendommen Klostervej 3. Her har Karl Christian Jeppesen en cykel- og skomagerforretning og hans kone driver en lille is- og chokoladeforretning. Fru Herdis Jeppesen ansøger sognerådet om tilladelse til at åbne et konditori i baglokalet,

men sognerådet siger nej. I Hovedgaden har bagermester Sundgaard et konditori med salg af kaffe og kager, så et må være nok. Jamen bager Sundgaard har kun åbent mandag, tirsdag og torsdag! Sognerådet står fast på sit nej. To konditorier i den lille by er der ikke basis for. Så starter der en underskriftindsamling i sognet, hvor 281 beboere skriver under på kravet om folkeafstemning, og for at få det rigtige billede af trangen til kaffe og flødeskumskager i Tvis, afholdes folkeafstemning i Tvis sognegård den 22. august 1961, hvor også de 21-årige har stemmeret for første

gang. Som Kilroy skriver i Jyllands-Posten: Sejrer lagkagerne, vakler taburetterne, og der kan ved næste valg opstilles en upolitisk liste af konditori-interesserede. Taburetterne kommer ikke til at vakle. Valgdeltagelsen kommer ikke over de 40 som helhed, mens den blandt førstegangsvælgerne er 49. 140 stemmer for konditorbevillingen til Herdis Jeppesen, mens 183 stemmer imod, hvorefter alle går *hjem* til kaffen og det bløde brød.

Slagtehus på Klostervej

Dette hus på hjørnet af Smedegårdvej og Klostervej er opført i 1923 af tømrer *Overgaard* og bliver i 1930 købt af *Kristoffer Nielsen*, der flytter hertil fra Moselund. Bistået af sønnen Jens Christian Nielsen indretter han et privat slagtehus ved ejendommen, som i 1947 overtages af sønnen *Jens Christian Nielsen*, som tidligere har boet forskellige steder i Hovedgaden samt i Virkelyst i Uglkær og Svanholm på Skautrupvej.

I 1949 bliver huset på Klostervej solgt til *Jens Skautrup*, som flytter hertil fra Højbo på Smedegårdvej og slagtehuset bliver nedlagt.

Købmand på Smedegårdvej

Derimod bliver der nogle år senere opført en købmandsforretning på grunden bag huset, hvor der tidligere var have. Det er *Jørgen Poulsen*, gift med Jens Skautrups datter Tove, der i 1959 åbner en købmandsforretning, som de driver indtil 1965. Så overtages den af *Gunnar Tokkesdahl Pedersen*, som i 1970 sælger butikken til vognmand *Svend Sørensen*, som indretter antikvitetsforretning på stedet. Den ophører i 1979, hvorefter *Henning Carlsen* fra Mejdal en tid har cykeludstilling her. I 1984 bliver forretningen overtaget af *Leo Brian Nørgaard Pedersen*, som driver firmaet HOL-MAT med forhandling af sodavandsmaskiner m.v.

For arbejde, frihed og blødt brød

I Tvis, hvor en ansøgning om konditorbevilling på demokratisk vis blev stemt ned, overvejer man at rejse et monument til ære for den frie danske borger.

Beboerafstemningen om konditorbevillingen kommenterer Bo Bojesen i Politiken med denne tegning, hvis tekst lyder: I Tvis, hvor en ansøgning om konditorbevilling på demokratisk vis blev stemt ned, overvejer man at rejse et monument til ære for den frie danske borger.

Edelweiss

Huset på hjørnet af Smedegårdvej og Klostervej - i dag Klostervej 9 - hedder Edelweiss. Det er opført i 1919-1920 af sognefoged *Diderik Mogensen* som privatbolig, efter at han har solgt Skærpendal. Diderik Mogensen dør i 1952, og enken sælger i 1960 huset til *Christian Dahl Veje Ravnsbæk*. Han er født 1927 i Lomborg og gift med Ketty Andersen, født 1930 i Spjald. Parret har børnene Joan, født 1955, Gitte i 1957 og Ninna i 1950. Christian Ravnsbæk er landpost, men læser siden til lærer. Hans kone er den sidste bestyrer af telefoncentralen i Tvis, som i 1960 flyttes fra Ho-

Når der er arrangementer i sognegården, er der brug for den parkeringsplads på Klostervej, som anlægges dér, hvor der før var have til vogterhuset og hvor stationen havde arealer. På Lauravestvej i forgrunden ses det tidligere røgterhus til Lauravest, mens rækkehusene vest for endnu ikke er opført. Billedet er taget i 1983.

vedgaden til Edelweiss. Da telefonen automatiseres i 1970, nedlægges centralen, og huset er herefter udelukkende privatbeboelse.

Grillbar på Smedegårdvej

Ejendommen Smedegårdvej 62 er udstykket fra Diderik Mogensens hjørnejendom. Her bor i 1965 tømrer *Carlo Rasmussen*, hvis hustru Nanna Karoline Nissen Buch indretter et konditori ved ejendommen. Den bliver senere købt af *Niels Otto Drejer Olsen*, som i 1980 sælger til *Knud Gaardsted*. Han åbner en grillbar, som han i 1984 ombygger

og udvider med en døgnskiosk. I 1987 bliver forretningen købt af *Martin Lykkegaard Jensen*, født 1960 i Idom som søn af Villy Jensen, Skautrupvej.

Vognmænd

Niels Tolstrup Høegh var en af de første vognmænd i Tvis. Han køber i 1926 ejendommen Hovedgaden 40 og driver indtil en gang i 1930'erne vognmandsforretning, først med varevogn, så med en lille lastbil og siden med personbil. I 1936 overtager *Peder Christian Sundgaard* for-

retningen, som han flytter til sit hus Hovedgaden 28. Han er født 1907, som søn af Erik Pedersen Sundgaard i Over Uglkær og gift med Agnete Svendsen, datter af Jens Christian Svendsen i Damgård.

Ligeledes midt i 20'erne starter *Thomas Bro Nielsen* en vognmandsforretning på hjørnet af Klostervej og Lauralystvej, i dag Klostervej 1. Først kørte han med hestekøretøj og fik siden lastbil med massive ringe. Denne forretning overtages siden af *Carl Nielsen*.

Laurits Lauritsen, søn af Ole Lauritsen i Østerlund, starter i slutningen af 1920'erne en vognmandsforretning på sin fars ejendom Østerlund. I 1936 køber han en parcel fra Banestrup og nedsætter sig som vognmand på Smedegårdvej 50. I 1945 overtages den af *S.P. Dalgaard Hansen*, der i 1951 sælger til *Aage Nielsen* og *Johannes Stefansen*. Aage Nielsen udtræder af firmaet og flytter til Kilde i Aulum, hvorefter Johannes Stefansen er eneejer indtil 1962, da han flytter til Klosterhus, og *Erik Eriksen* overtager forretningen. Han er født 1930 som søn af Jens Eriksen i Nørreremark og gifter sig med Ida Olesen Frank, født 1933 i Hvidding sogn ved Ribe. Parret får børnene Jens i 1960, Kirsten i 1963, Marianne i 1965 og Søren i 1972.

I 1962 køber Erik Eriksen desuden den vognmandsforretning, som *Morten Christensen* i Hovedgaden 18 i nogle år har drevet.

Svend Elias Eriksen sælger i 1945 Ny Spangsmose og flytter til Tvis by, hvor han starter en vognmandsforretning, som i 1947 overtages af *Svend Sørensen*. Han er født i 1920 i Lem og gift med Tove Christensen, født 1926 i Lem. Parret får børnene Annelise i 1949 og Mogens i 1952.

I slutningen af 50'erne bygger han ejendom på Skautrupvej, og i 1961 mageskifter han med *Johannes Sig Jensen* i Bækkehøj, som overtager vognmandsforretningen og driver den videre. Ejendommen på Skautrupvej ombygges til BP-servicestation, og Johannes Sig Jensen bygger

bolig og garager på Skautrupvej 5. I 1986 bliver sønnen Gert optaget i firmaet.

I 1949 køber *Niels Hedegaard Nielsen* en vognmandsforretning i Tvis af Frede Nielsen i Hovedgaden nummer 50. I starten driver han taxakørsel og biludlejning ved siden af kørsel med skolebørn og turistbuskørsel. I 1961 flytter han virksomheden om på Skautrupvej nr. 10, hvorfra han fortsætter kørslen med skolebørn indtil 1983 og turistkørslen indtil 1985. Niels Hedegaard Nielsen er født 1919 i Vinding og gift med Karen Feddersen, født 1925 i Skodborg i Sønderjylland. De får børnene Kirsten i 1950 og Lisbeth i 1955.

Murermestre

I 1964 nedsætter murer *Bent Bjerggaard* sig som murermester i Elmevænget i Tvis. Han er født 1935 i Mejrup og gift med Anna Kristine Bertelsen, født 1941 i Feldborg. Parret har børnene Susanne, født 1959, Jonna i 1961, Bo i 1963 og Tonny i 1968.

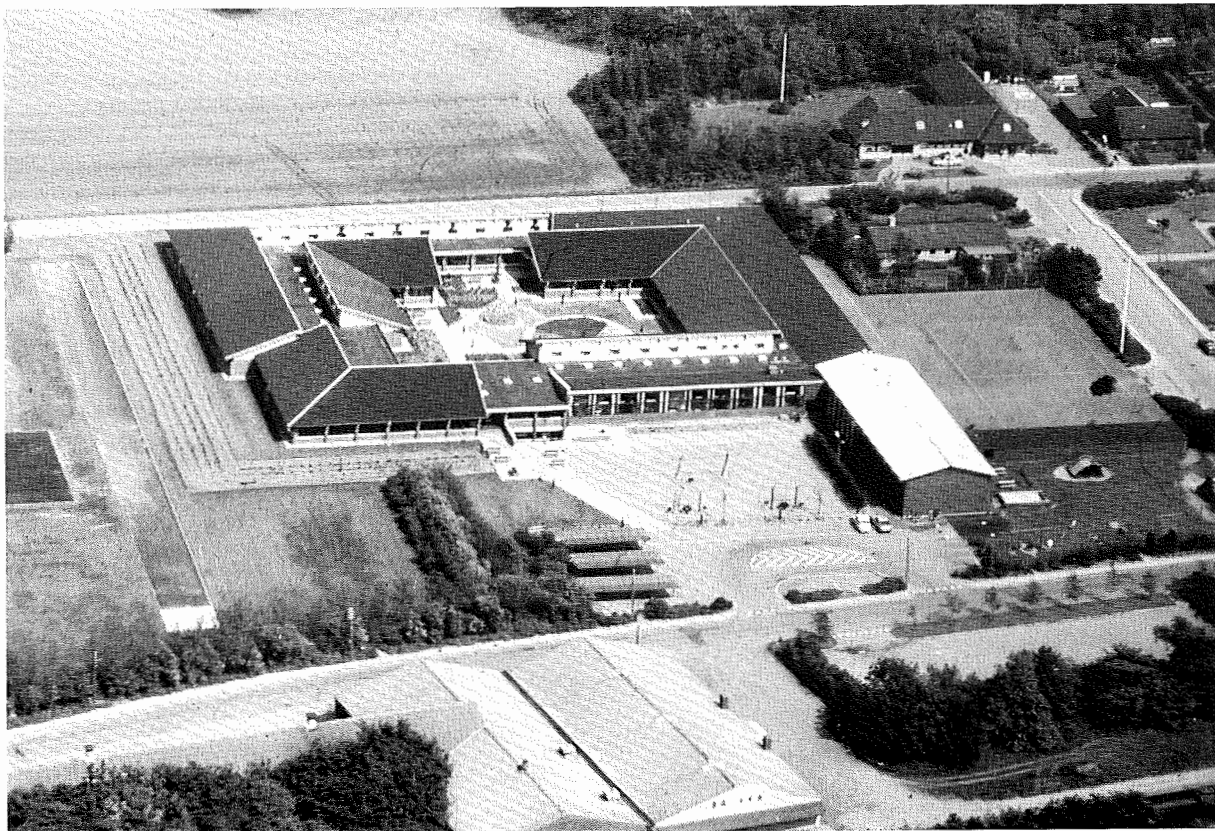
Murer *Frøde Kokholm*, født 1944 i Ølby, etablerer i 1970 sin murermesterforretning i Engparken 14. Han er gift med Irma Kjærsgaard, født 1946 i Vinding. De får børnene Paw i 1971 og Heini i 1975.

Murer *Bent Sørensen*, født 1943 i Naur, starter sin murermestervirksomhed i Engparken 3 i 1973. Han driver den indtil 1978, da han indtræder i samarbejde med tømrer John Gråkjær indtil 1983.

I 1971 flytter murermester *Ejvind Gade* fra Holstebro til Tvis. Han er født i 1945 i Aulum og gift med Rita Hansen, født 1946 i Ikast. Parret har børnene Stig, født i 1968, Vivi i 1970 og Mie i 1973.

El-installatør på Hingebjergvej

I Hovedgaden nr. 21 åbner *Erik Thomsen Sahl* i 1954 en el-installatørforretning. Han er født i

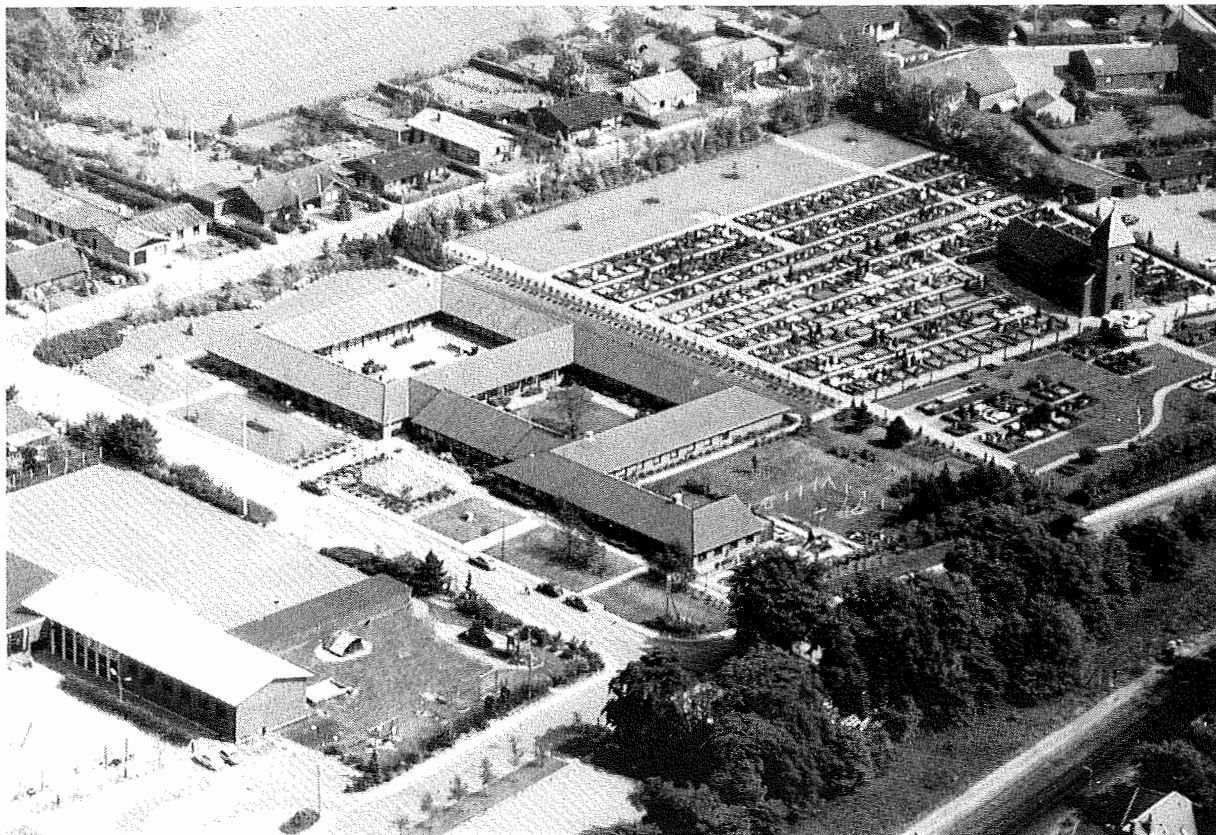
Da Tvis skole står færdig i 1965 rummer den 8 normalklasseværelser samt 4 faglokaler. Ved udvidelsen i 1979-1981 forlænges de to fløje mod nord og forbindes med en tværføj, så skolen bliver en lukket firefløjet bygning omkring en central gård.

Tvis centralskole

Endnu i 1959 er der i Tvis fire skoler, der alle er landsbyordnede. Det vil sige skoler med en 'store klasse' og en 'lille klasse'. Nu skal den nye folkeskolelov gennemføres, og derfor indkalder sognerådet til offentligt møde i sognegården om sagen: Enten udbygges alle fire skoler i sognet, eller alle fire skoler nedlægges, og der opføres en centralskole midt i sognet. Den tredje mulighed, som sognerådet er mest stemt for, og som også forsamlingen tilslutter sig: Skolerne i Gedbo og Skautrup nedlægges. Hingebjerg skole udbygges og Halgård skole udbygges.

Da det senere viser sig, at udbygningen af Hingebjerg skole vil koste det samme som opførelsen af en helt ny skole, beslutter sognerådet at købe 5 tønder land af Christian Sejbjerg i ejendommen Fuglsang og her bygge Tvis centralskole på arealet nord for det projekterede plejehjem.

Tvis centralskole står færdig i 1965, og den er bygget med udvidelse for øje. Det bliver aktuelt efter sammenlægningen med Holstebro kommune i 1970, hvor det i den overordnede planlægning beslutes, at Tvis skole skal have overbygning. Det vil sige, at skolen skal give undervisning på 8. til 10. klassetrin, ikke blot for Tvis skoles egne elever, men også for skolerne i Halgård

*Ligesom skolen er plejehjemmet en lav bebyggelse i et plan. Ved udvidelsen i 1973 opføres den fløj, der ligger nærmest Hingebjergvej, så bygnin-
gen i dag rummer to lukkede gårde. Spisestuen og fællesrum findes i fløjen ud mod Skolevænget, og nærmest Kirkevænget i forgrunden ses funk-
tionærfløjen, hvor Tvis børnehave nu har til huse.*

og Nørre Felding, hvor eleverne kan gå til og med 7. klasse.

I 1979 påbegyndes udvidelsen, som er færdig i 1981. Tvis skole har herefter 23 klasselokaler og 14 faglokaler. Skolen er to-sporet fra børnehaveklasse til og med 7. klasse, mens der på 8. til 10. klassetrin er 4 spor. Skolen har i 1987 i alt 430 elever og en lærerstab på 36.

Plejehjemmet

Da asylet på ejendommen Frydenlund nedlægges i 1936, opføres der ikke nogen anden social institution i Tvis for de ældre medborgere. Tvis

får ikke noget alderdomshjem som i andre sogne, men kommunen indgår overenskomst med Aulum-Haderup, så aldersrentenydere fra Tvis sogn kan optages på hvilehjemmet i Aulum. I 1959 begynder Tvis sogneråd at planlægge opførelsen af et alderdomshjem i sognet. Kommunen køber ejendommen Fuglsang samt to minkfarme nordvest for banen og får i 1966 byggetilladelse til opførelse af et plejehjem. I 1967 indvies hjemmet, som har plads til 20 beboere. Som forstanderpar antages diakon *Jens Mortensen*, født 1939 i Herup, gift med sygeplejerske Hanne Jessen, født 1936 i Ejstrupholm. De kommer hertil fra Viborg med børnene Susanne, født 1963, Birgitte, født

Siden 1983 har plejehjemmet hvert år udgivet et specielt Tvis-julemærke med motiver fra sognet.

1966, og får efter ankomsten til Tvis sønnen Jacob i 1970.

Plejehjemmet er projekteret med udvidelse for øje. Spisestuen er samtidig et fællesrum med plads til 100 personer. Her afholdes arrangementer for byens pensionister fælles med plejehjemmets beboere. Plejehjemmet har siden 1983 hvert år udgivet et særligt Tvis julemærke, som sælges til fordel for plejehjemmets arrangementer. I 1973 udbygges plejehjemmet til at omfatte 32 beboere, og i 1980 indrettes der i den tidligere funktionærfløj Tvis børnehave til 30 børn og med *Margit Klausen* som leder.

Stadion og hal

Da Tvis centralskole er færdigbygget i 1965, får idrætsforeningerne adgang til at benytte skolerens gymnastiksale. Både skolen og idrætsforeningerne står imidlertid med et behov for tidssvarende udendørs idrætsanlæg, så parterne indgår et samarbejde. Kommunen køber godt 8 tønder land nord for skolen og ved frivillig arbejdskraft anlægger foreningerne et stadion med træningsbaner, opvisningsbane samt klubhus. Også et friluftsbad bliver projekteret men stilles i bero.

I 1977 vedtager Holstebro kommune at opføre en hal i Tvis til træning, opvisning og kampe. De to idrætsforeninger i sognet, KFUMs Idrætsforening og TIUF, Tvis Idræts- og Ungdomsforening, går sammen om at udarbejde vedtægter for

brugen af hallen, som indvies i 1978. I 1985 opføres en mellembygning mellem klubhuset og Tvis-hallen, hvorved omklædningsrummene i de to bygninger kan udnyttes mere effektivt.

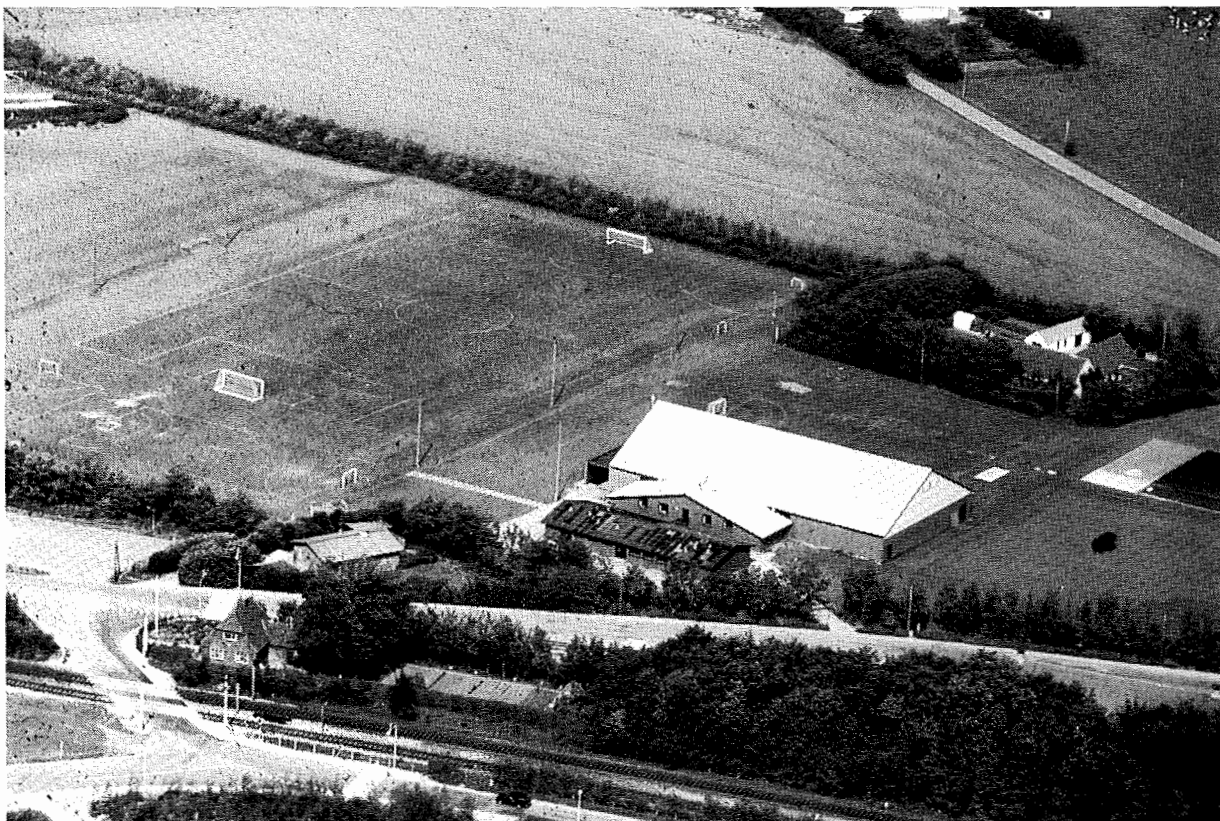
Den stærke placering, som amatørteateret har i Tvis, fører til, at der i forbindelse med idrætsanlægget anlægges en friluftsscene, opført af Tvis amatørerne og KFUMs Idræt ved egen arbejdskraft og med kommunalt tilskud efter krone-til-krone princippet. Scenen er opbygget som et amfiteater med tilskuerpladserne anbragt i terrasser, så alle kan se. Her er plads til 700 mennesker.

Fjernvarme

Varmeforsyningen i en stor del af Tvis by leveres af Tvis Varmeværk, som blev oprettet i 1964 med 50 tilsluttede forbrugere. I 1965 opførtes værket på en grund nord for SAJYKA som et oliefyringsanlæg. I 1982 installeredes et kulfyringsanlæg, og siden fyres kun alternativt med olie. Fra 50 tilsluttede forbrugere i starten er antallet af fjernvarmeforbrugere vokset til 280 såvel privatboliger som offentlige institutioner.

Ændret struktur

Indtil midten af 1960'erne består den bymæssige boligbebyggelse i Tvis udelukkende af boliger i én eller halvanden etage, og boligerne ligger ud til de eksisterende veje. Der er så godt som ingen bebyggelse i dybden.

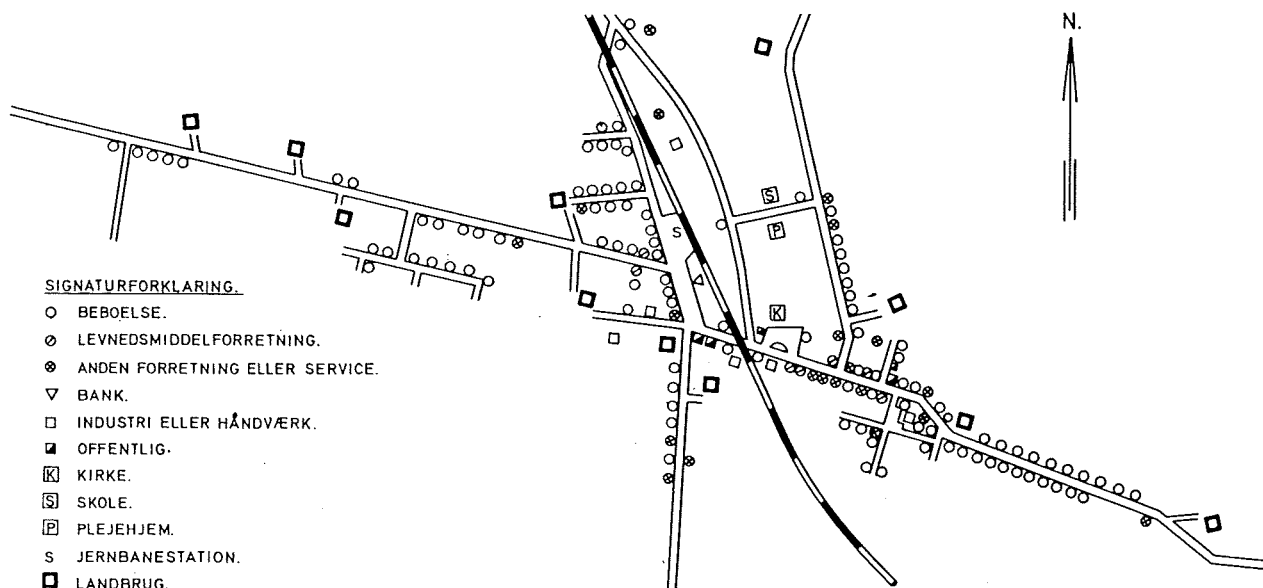
Tvis-hallen og idrætsanlægget fotograferet i 1983, inden forbindelsesbygningen mellem klubhuset og hallen bliver opført. Ejendommen bag hallen er Lauralund, og øverst i billedet ses lidt af Hingebjerg. Yderst til venstre friluftsscenen og i forgrunden portørboligen ved overskæringen på Klostervej.

Den byggetradition bliver brydt, da Tvis kommune i 1965 køber ejendommen Engbæk ved Smedegårdvej og udlægger jorden til parcelhusbebyggelse. I alt 27 byggegrunde udbyder kommunen til salg, og efter kommunesammenlægningen byggemodner Holstebro kommune yderligere 45 parceller i Engparken syd for Smedegårdvej. I 1974 køber kommunen en del af ejendommen Banestrups jorder, som også udlægges til parcelhusbebyggelse med 75 byggegrunde.

Mange af de nye tilflyttere kommer ikke fra Tvis bys 'naturlige' opland Tvis sogn, men er familier, som lige så godt kunne have valgt en byggegrund i Mejrup, i Idom eller i andre af de lo-

kalcentre omkring Holstebro, der opstår i 1970-erne, og som virker attraktive på grund af de frie omgivelser og de billige byggegrunde. Erhvervsmæssigt er mange af disse familier pendlere, det vil sige personer, som har deres arbejde andetsteds end der, hvor de bor. Men tilflytterne forventer et lige så højt offentligt service-niveau som hvis de boede i en købstad. Derfor opstår fra slutningen af 1960'erne plejehjem, skole, idrætsanlæg, sportshal og børneinstitutioner, alt sammen koncentreret i Tvis by.

I takt med at lastbilerne overtager mere og mere af gods- og varetransporten, svinder stationens og banens betydning for Tvis. De landbrugsbe-

Tvis sogneråd udarbejdede i 1968 en dispositionsplan for kommunen og kortlagde den daværende bebyggelse i Tvis by. De fleste butikker og beboelser lå endnu i Hovedgaden, og udbygningen af Engparken var først lige begyndt.

tingede virksomheder HAG og SAJYKA er ikke længere afhængige af banen. HAG flytter ud fra Tvis by til Skautrupvej nær landevejen, og lukningen af SAJYKA er på tale. Håndværksvirksomhederne i Tvis koncentrerer sig enten om servicefunktionerne i lokalsamfundet eller omdannes til produktionsvirksomheder for markeder uden for Tvis.

Lokalplanen

I den samlede kommuneplanlægning for Holstebro er Tvis udpeget som lokalcenter med kirke, skole, plejehjem og idrætsanlæg på et samlet areal på Tvislundsiden af banen strækkende sig fra Hovedgaden nordpå. De fleste nærbutikker for dagligvarer er fortsat placeret i Hovedgaden øst for banen, mens et område ved Skautrupvej er udlagt til industriformål. Til erhvervsformål er endvidere udlagt arealet mellem Klostervej og banen i byens nordlige ende. Her åbner *Jens Møller Andersen* i 1970 Tvis Autoforretning. Med anlæggelsen af Engparken og Bannestrupparken

er tyngdepunktet for boligbebyggelsen i Tvis flyttet over på Lauralystsiden af banen og her i slutningen af 1980'erne er det især på Klostervej de nye parcelhuse opføres. Når hele området er fuldt udbygget, er det planen at byggemodne arealet nord for Hovedgaden hen mod Vestergård. Også arealerne syd for Hovedgaden både øst og vest for banen er udlagt til boligformål. Ved en ændring af lokalplanen i 1987 bliver det dog gjort til blandet bolig- og erhvervsområde.

I planperioden frem til 1992 regnes dog ikke med nogen voldsom udbygning af arealerne i Tvis, især ikke af boligarealer. Den 1. januar 1987 bor der 37.993 mennesker i hele Holstebro kommune. I Mejdal, der i december 1984 er udskilt som selvstændigt sogn, bor der 2059 mennesker, og i Tvis sogn 1715. Fødselstallet forventes at være nogenlunde konstant, og ifølge befolkningsprognosen sker der ingen tilvækst i årene fremover. I 1992 skulle der således også bo 1715 mennesker i Tvis sogn, siger de kloge.